

המערכה על העיר

סואץ

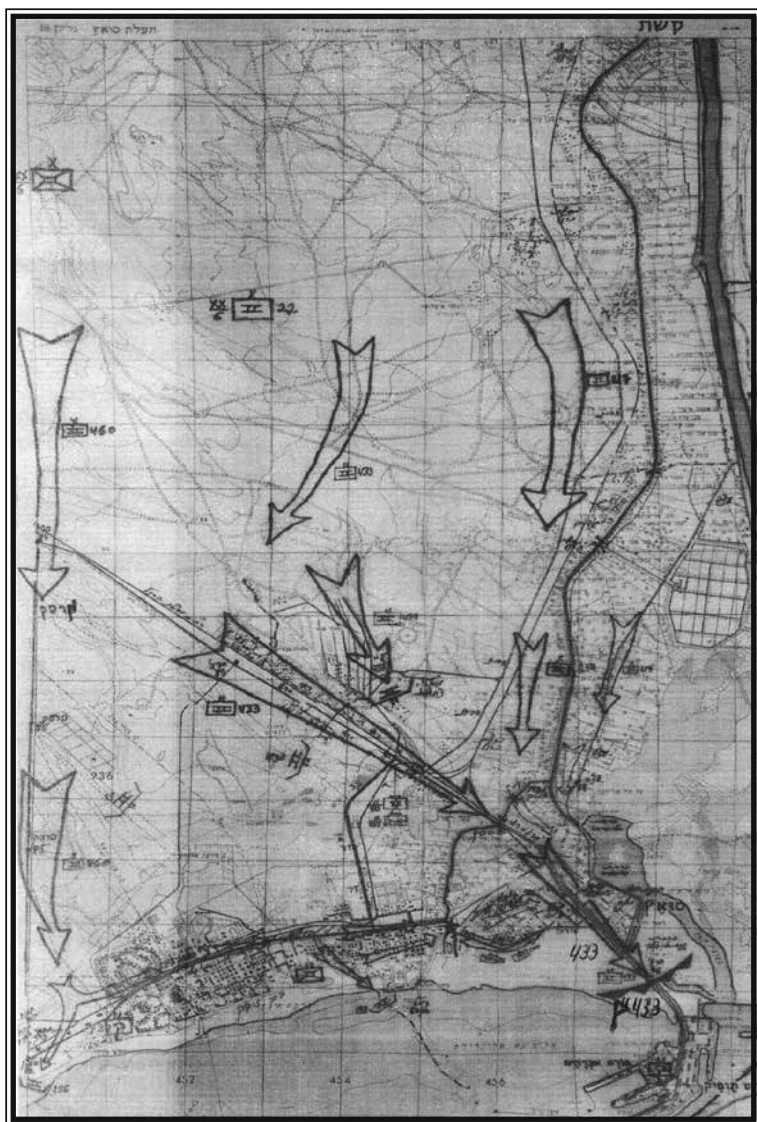
צבירת הכוחות סביב העיר סואץ

אוגדה 162 בפיקודו של ברן – שכללה את החטיבות האורגניות 217, 500, 460, אגד ארטילרי 215 של גרניט, גדוד סיור 279 של גדעון מדנס, וגדוד 271 של עודד לבנה וחטיבת הצנחנים 35 בפיקודו של עוזי יאירי – הייתה כולה בתנועה דרומה. חטיבה 217, בפיקודו של אל"ם נתקה ניר, הייתה באגף המזרחי, חטיבה 460, בפיקודו של אל"ם גבי עמיר הייתה באגף המערבי, וחטיבה 500, בפיקודו של אל"ם אריה קרן, נעה במרכז. כל הכוחות היו בהתקדמות וברדיפה דרומה לעבר המרחבים שמצפון וממערב לעיר סואץ, ובכלל זה ציר סרג' – כביש סואץ-קהיר. מפקדת האוגדה נעה עם הכוחות, וכאשר הגיעה לג'בל ג'ניפה התמקמה בו עד 24 באוקטובר בצהריים. לאחר מכן דילגה לג'בל שלופה, באזור חבית 76. בשלב פריסת כוחות האוגדה סביב סואץ מנה הדרג הלוחם של האוגדה כ־170 טנקים, כמה גדודי חיר"ם, אלמנטים של חרמ"ש, סיור וכוחות מסייעים.

האוגדה של אלוף קלמן מגן פעלה באגף המערבי של האוגדה שלנו, וירדה דרומה על ציר פולחן שלאורך החוף המערבי של מפרץ סואץ עד מחנה עדביה בפולחן 78 – כ־7 ק"מ דרומית לצומת מרפק-פולחן 83. כך היו כוחות האוגדה פרוסים: חטיבה 217 המזרחית, שכללה את גדוד 113, גדוד 128, גדוד 142 והיחידות החטיבתיות שלה. החטיבה ותגברה גם בכוחות נוספים. המשימות שהוטלו עליה היו: לטהר את החיץ

החקלאי בגזרתה כלפי דרום תוך כוננות לתפוס ראש גשר מצרי בגדה המזרחית (אם ימצא כזה) ולהגיע עד רד בחבית 88. כך היא תסגור על העיר סואץ מצפון.

חטיבה 460 המערבית כללה את גדוד 100, גדוד 196, גדוד 198 והיחידות החטיבתיות שלה. גם היא תוגברה בכוחות נוספים. על החטיבה הוטל לכתר את העיר מציר זר עד מפרץ סואץ, להתקדם עד ציר פולחן, להיערך ממערב לעיר לכבוש את אזור התעשייה, בתי הזיקוק ונמל הנפט. חטיבה 500 כללה בשלב הזה את הכוחות הבאים: גדוד 429, שעליו פיקד סא"ל יצחק רבין, גדוד 430, שעליו פיקד סא"ל אלישיב שמשי, גדוד 433 בפיקודי, פלוגת סיור על נגמ"שים, שעליה פיקד סרן יעקב דרורי, פלוגת סיור על ג'יפים, שעליה פיקד סרן אמציה אהרונסון והיחידות החטיבתיות. החטיבה נמצאה במרכז גזרת האוגדה. המשימה שלה הייתה להתקדם דרומה, תוך טיהור החיץ החקלאי בגזרתה, עד ציר סרג' ולהיערך צפונית-מערבית לעיר סואץ. לאחר מכן הוטל עליה לפנות מזרחה ולטהר את דרום התעלה משני צדי ציר עצה. מציר רד בצפון עד עצה 88 בדרום.

צבירת הכוחות סביב העיר סואץ

המשך כיתור הארמיה השלישית ממערב לסואץ

הגדוד בתנועה בשדרה דרומה לעבר כביש סואץ-קהיר

אנו גדוד 433, נערכנו בחניון לילה בעברה 81 כך שאפשר יהיה למלא תחמושת, דלקים, מזון, מים, ולטפל בכלי הנשק ובטנקים אחרי ימי הלחימה הרצופים והאינטנסיביים. פלוגות הטנקים היו ערוכות בקווים החיצוניים עם תותחים ומקלעים מופנים החוצה כדי לאפשר מתן מכת אש מיידית על כוח אויב תוקף שינסה לשבש את שגרת ההתארגנות בחניון. במרכז החניון רוכזו כל הרכבים הרכים לרבות המכליות, המשאיות והרכבים של אנשי החימוש, התאג"ד, המפקדה העיקרית, הג'יפים והכלים האחרים. מחוץ לחניון, בטווח שאפשר שקט כדי לשמוע אויב מתקרב, הצבתי עמדות האזנה (תשמועים) מיחידות חרמ"ש, מגובות בטנקים, כדי לאבטח את החניון, ולאפשר התארגנות שקטה לנו ולכוח מרס וחפ"ק המח"ט שחנו איתנו.

כאן פגשתי את נציגי השלישות החטיבתית, וחבל שכך. במקום להפתיע אותנו בבשורות טובות מן העורף, שמעתי רק בשורות איוב, בין השאר על אובדן של שלושה חברים ושלושה בני משפחה קרובים.

אל"ם איציק בן שוהם היה מפקדי בגדוד 53 עם הקמתו מיד אחרי סיום מלחמת ששת הימים, במסגרת חטיבה 7 שהייתה במהלך עלייה מסיני לרמת הגולן. כמ"פ טנקים בגדוד 82 נקראתי למח"ט 7 גורודיש, שהודיע לי שאני עובר עם הפלוגה שלי לגזרת חושניה ברמת הגולן, לשמש כפלוגה המבצעית לגדוד של בן שוהם שעל בסיסה יוקם הגדוד שלו. אז הכרתי מקרוב את איציק המג"ד ואת איציק האדם שכה נעים היה לשרת במחיצתו ותחת פיקודו. איש חביב, רגיש, ענייני ומקצועי. ההכרות בנינו הפכה לחברות הדוקה. קשה היה שלא להעריך את מנהיגותו ויכולותיו ולהילכד באישיותו הכנה והחברית. רק 3 חודשים הספיק איציק המנהיג הטבעי לפקד על חטיבת "ברק" – 188 עד ליום השני של המלחמה, שבו נהרג. את סא"ל דויד ישראלי הכרתי עוד בלומדנו בבית חינוך תיכון ערב בירושלים. הוא למד שנתיים מעלי. והיה כעין חונך שלי. אז גרתי במעברת האוהלים מקור חיים. ביום עבדתי במפעל לניפוח זכוכית כל יום מ-7

בבוקר ועד השעה 4 ומשעה 5 עד 10 בלילה למדתי בבית חינוך תיכון ערב. הימים לא היו קלים, עבודה קשה בצד לימודים. החיים במעברה היו קשים. ללא חשמל וללא מים בקיץ ובחורף. הכנת שעורים הייתה סיוט בפני עצמו: אותה עשיתי לאור נר כאשר הגעתי הביתה אחרי לימודי הערב. התלמידים הבוגרים מאתנו, כמו דוד, לא שמצבם היה שפיר בהרבה, אבל חלקם נרתם לעזור לאלה המעוניינים בהדרכה והכוונה. למרות הקשיים הוא הצליח לעשות את הבגרות וגם אני. דרכינו נפגשו שוב בשריון בחטיבה 7. גם הוא נפל ביום השני למלחמה, לצדו של המח"ט שלו בן שוהם.

סא"ל רטס (כרמל) משולם, מפקדי וחברי, נהגנו להיפגש ולבלות ביחד הוא, סא"ל לפידות ואני במהלך השירות בסיני, ובחופשות עם רעיותינו: איילה של רטס, מירה של לפידות ורעייתי שרי. הכרותינו התחילה בסמוך למלחמת ששת הימים ונמשכה בין המלחמות כאשר שירתנו בחטיבה 401, רטס מג"ד 46 ולאחר מכן סמח"ט, לפידות מג"ד 79 ואני סגנו. חווינו יחד קשיים ומהמורות אך גם חווינו שמחות ורגעי נחת לא מעטים. במלחמת יום הכיפורים פיקד רטס על גדוד טנקים 71 בחטיבה 7 ולחם באומץ עד שנפל ביום השלישי למלחמה ה-9 באוקטובר.

סמ"ר שמשון זקן, בן דוד, נסוך שלוה ושקט שהדביקו את סביבתו. נולד בשנת 1947 בעירק ועלה עם משפחתו לישראל בשנת 1951 כשהוא רק בן 4. המשפחה שוכנה במעברת קסטל, בפרוזדור ירושלים. התגייס לצה"ל בפברואר 1966 לחיל השריון כלוחם חרמ"ש. במלחמת יום הכיפורים נלחם כמפקד כיתה בגדוד 128 של סא"ל גיורא קופל בחטיבה 217. נהרג ב־15 באוקטובר תוך לחימה בכוח קומנדו בדרך למוצב בודפשט בחוף הצפוני, מזרחית לפורט סעיד. תוכניות וחלומות שהיו לו נקטעו. את משפחתו השאיר מרוסקת ושבורת לב.

רס"ל דני מזרחי, אחיין של רעייתי שרי. נולד בירושלים ב־1950, בוגר מגמה ריאליית בבית־הספר בויאר בירושלים, התגייס לשריון באוגוסט 1969,

למרות שגדל במשפחה קשת-יום ובשכונה שהלימודים והשירות הקרבי בצבא לא היו מושא נפשם של ילדיה. את שירותו עשה בסיני במלחמת ההתשה כמפקד טנק "פטון". עם שחרורו החל ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים. בסוף השנה השנייה ללימודיו פרצה מלחמת יום הכיפורים. במלחמה פיקד על טנק בגדוד הסיור 87 של בנצי כרמלי ונהרג ב-10 באוקטובר בשעת הלחימה על חצר הצליחה.

סמ"ר מצליח זקן, יליד 1940, בן דוד וחבר קרוב מהילדות במערכת מקור חיים בירושלים. מצליח שכונה גם מצ'ו, התגייס לצה"ל והתנדב לצנחנים. את מלחמת ששת הימים עשה עם חטיבת הצנחנים כמפקד כיתה בקרבות כיבוש ירושלים. במלחמת יום הכיפורים השתתף בקרבות הבלימה והפריצה ברמת הגולן. ב-19 באוקטובר נהרג בהסתערות לטיהור עמדת מרגמות במתחם אום-בוטנה. השאיר משפחה שבורה ואת אשתו סמיה עם 3 ילדים קטנים.

לא היה לי קל לעכל את הבשורות הקשות האלה. המוות הפך לחלק בלתי נפרד מחיינו. שאלות רבות עלו בראשי: המשפחה, הוריי, אחיי ואחיותיי, קרוביי וחרביי שנלחמים בגזרות האחרות – מי נפצע? מי נהרג? מי עדיין מושך בעול הלחימה?

העבודות בחניון נמשכו שעות. הכלים נשחקו בימי הלחימה הרבים. תיקון התקלות נמשך זמן רב. הצוותים הטכניים וצוותי הטנקים עשו כמיטב יכולתם להכשיר את הכלים ולמלאם לקראת יום הלחימה הבא. עשיתי סיבוב נוסף בין האנשים והכלים וחזרתי לחפ"ק שלי.

ב-24 באוקטובר החלה החטיבה כולה לנוע עם שחר דרומה לעבר ציר סרג', כביש סואץ-קהיר. את התנועה דרומה עשינו דרך בסיסי הטילים 4728, 4827 ו-4729 שבחלקם היה ציוד אמפיבי וציוד ממונע חדש אחר. מבסיס 4728 קיימנו תצפית על מבואות העיר, שנראתה שקטה בשלב הזה. גדוד 429, שנע באגף המזרחי, נערך מצפון לסרג' וממערב לציר חבית. גדוד 430, שנע באגף המערבי, נתקל בדרך ביו"אס-100 ובנ"ט,

ונערך דרומית לציר סרג' וממערב לציר זר. במשך כל ההתקדמות דרומה לא נתקלה החטיבה בקשיים או בכוחות אויב משמעותיים. מדי פעם נורו כמה צרורות לבדיקת עצמים חשודים, ומדי פעם נראו חיילי אויב פזורים ונסים בשטח, אך לחימה מאורגנת לא הייתה. לאחר תצפית ובדיקת השטח נראה היה שהעיר והשטחים השולטים עליה אינם תפוסים על ידי כוחות רציניים, ופרט לקבוצת חיילים המשוטטים בין הבתים והרחובות לא נראו דברים יוצאי דופן שהיו אמורים להטריד אותנו. ההתרשמות שלנו התבססה על המודיעין הקרבי בלבד – מה שראו עינינו. זאת בידיעה שקשה מאוד לאסוף מודיעין קרבי בשטח בנוי צפוף וגבוה בשל שדה הראייה המוגבל ומספרם הרב של השטחים המתים. המודיעין מן הרמות הממונות – החטיבה, האוגדה והפיקוד – שאף לאפס. כמו כן יש לציין שבפאתי העיר היו חיילים מצרים רבים - חמושים ולא חמושים – שהרימו את ידיהם לאות כניעה כאשר נתקלו בנו. זה חיזק את התחושה שהאויב איבד את הלהיטות שלו להילחם.

המשך השמדת הכוחות בדרך לציר סואץ-קהיר

אחוות לוחמים ושבוים

הפקודות ונוהל קרב חפוז לכיבוש העיר סואץ

ב־24 באוקטובר בשעה 1:30 הורה תא"ל אורי בן־ארי (בנר), סגנו של אלוף פיקוד דרום, למפקד האוגדה שלנו, אלוף ברן: "לכבוש את סואץ אם אינה סטלינגרד". כוונתו הייתה שאם נראה שהלחימה על סואץ דומה לרמאללה יש לכבוש אותה, אך אם היא דומה לסטלינגרד אין לכבוש אותה. המשימה שהוטלה על האוגדה הייתה: כיתור הארמיה השלישית, הערוכה בגזרה הדרומית של הגדה המזרחית, תוך ניתוקה מקווי ההספקה וחסימת מקורות המים אליה. התוכנית, שנראתה סבירה ללוח הזמנים ולנסיבות, הייתה לפרוץ לעיר בשני צירים: האחד בציר המרכזי סרג', ציר סואץ-קהיר, החוצה את העיר לכל אורכה עד הקצה המזרחי שלה. הציר השני – הציר הדרומי, ציר החוף פולחן. שעת השין הייתה מוקדם ככל האפשר בבוקר – מיד לאחר הפצצת ריכוך עלידי חיל האוויר. בפועל לא נעשה ריכוך כזה.

בשעה 5:20 הורה אלוף ברן לחטיבה 500 להתארגן לפריצה לעיר. מפקד האוגדה התלבט אם לתקוף את העיר בנוהל קרב חפוז מאוד ובלי חי"ר (שהיה עדיין בהתארגנות), שכן זו נראתה לו הדרך היחידה למלא את המשימה שהטיל הפיקוד – בעיקר משיקולי לחץ הזמן.

מפקד האוגדה הסביר:

החלטתי להתחיל לפעול עם שחר ולא להמתין לחי"ר. כשיגיע יצטרף לפריצה לתוך העיר. החלטה זו הייתה כרוכה בקשיים מרובים, אך זו הייתה

הדרך היחידה לנסות למלא את המשימה. כאשר תגיע שעת הפסקת האש, כבר נהיה מעורבים בקרב בצורה כזו, שיידרש זמן, אפילו שעות מספר, עד שהכוחות יוכלו להפסיק את האש כשבידם שטחים מטהורים, ועד אז תהיה בידינו העיר כולה או מרביתה.¹

הידיעות על עוצמתו של האויב בסואץ ובפורט אבראהים ועל היערכותו היו מעטות מאוד. הערכת המודיעין התבססה יותר על התרשמויות מאשר על ידיעות. בדרגי הפיקוד צפו שלא תהיה התנגדות, ושם תהיה כזאת – היא תהיה מעטה מאוד. ההנחה שהאויב נמצא בתהליך התמוטטות, הובילה להערכה שלאויב לא יהיה עניין להילחם בחירוף נפש על הגנת העיר בשעה שהמלחמה מתקרבת לסיומה. במהלך הקרב התברר שההנחה הזאת הייתה שגויה. גם מהמסמכים שנמצאו לאחר המלחמה עולה שהארמיה השלישית הייתה נחושה להחזיק בעיר.

האיום שראה מפקד הארמיה השלישית בהידוק המצור עליה, ובעצם כיבוש סואץ ופורט אבראהים ובאפשרות של מעבר כוחותינו מן הגדה המערבית אל הגדה המזרחית הדאיגה אותו לא מעט והמריצה אותו לתת משנה חשיבות להגנת הערים האלה. הם נערכו לכך בתוכניות מפורטות להגנת העיר, הכינו את האמצעים הדרושים וארגנו את הכוחות לכך – תוך ניצול מקסימלי ומושכל של היתרונות שהלחימה בשטח בנוי מקנה למגן המכיר את העיר לפרטיה. זאת מול המגבלות הרבות שיש לתוקף ככלל, ובפרט לתוקף שנכנס לעיר בנוהל קרב חפוז וללא אמצעים וכוחות נלווים. לארמיה השלישית היו בגדה המזרחית שתי דיוויזיות חי"ר וחטיבת שריון, ובסך־הכול בין 20,000 ל־30,000 לוחמים, על נשקם וציודם הרב. המאמץ העיקרי של המגנים רוכז בציר הראשי של העיר. לכוחות השונים, לרבות

1. אברהם אדן (ברן), על שתי גדות הסואץ, הוצאת עידנים, ירושלים,

לעתודות, הוקצו משימות כדי שיוכלו להגיב לכל אפשרות שתתפתח תוך הלחימה. נעשו ציוותי כוחות ורוכזו כלי נשק. נוסף על כלי הנשק האישיים הם היו מצוידים במקלעים מסוגים שונים, במרנ"טים RPG, ברימוני רסס, ברימוני עשן ועוד.

הפקודה של האוגדה הייתה:

ההתקפה (על העיר) תיפתח בהפצצה מאסיבית ממטוסינו. בחיפוי ההפצצה ובחיפוי הארטילריה (שהועמדה בסיוע לחטיבות) החטיבות תתקדמנה ותיערכנה עם חי"ר בפאתי העיר. לאחר מכן תפרוצנה שתי חטיבות לתוך העיר. גבול גזרה ביניהן יהיה ציר "זר" (שנמצא ממערב לעיר והולך מ"סרג' 90" בצפון לאזור בתי הזיקוק עד ציר "פולחן" בדרום). חטיבת גבי (460) תיערך ממערב – בין העיר סואץ לג'בל עתקה, תכבוש את אזור התעשייה ומתקני הזיקוק ותפרוץ על ציר פולחן, בתוך מפרץ סואץ עד מזח נמל הנפט.

חטיבת אריה (500), שגובתה בגדוד צנחנים 564 של סא"ל יוסי יפה וכות צנחנים מרס של סא"ל חסדאי, תפרוץ מצפון-מערב בציר סרג' (הרחוב הראשי שחוצה את העיר לכל אורכה) ותכבוש צמתים במרכז העיר. אחר כך יפרוץ דרג שני של אריה אל פורט אבראהים, כשהוא מסתייע באש של נחום מסוללת המזח ושל חטיבת גבי מנמל הנפט.

חטיבת נתקה (217) תטהר את החיץ החקלאי (מצפון לדרום) בדגש כלפי הדרום תוך כוננות לתפוס ראש גשר מצרי בגדה המזרחית (אם יימצא כזה) ותגיע עד עצה 88. [...]

ידענו כי העיר אינה ריקה, אולם חזינו התפוררות הכוחות המצריים. מאחר והפסקת האש עמדה להיכנס תוך שעות, חשוב היה שנתקוף כדי להיות מעורבים בקרב בעת כניסת הפסקת האש, ואז את השלמת הכבוש נעשה במסגרת ייצוב הקווים האחרונים.²

בשעה 6:00 בבוקר, פחות משעה לאחר מתן פקודות האוגדה לחטיבה, נחת שר הביטחון משה דיין במפקדה של ברן והודיע לו כי ב-7:00 תיכנס לתוקפה הפסקת-אש (על-פי החלטה שנייה של מועצת הביטחון - מס' 339) וכי משקיפי האו"ם בדרך לחזית. על כן, לא יינתן כלל סיוע אווירי, והסיוע הארטילרי שיינתן יהיה מוגבל. בפועל, מכיוון שערפילי בוקר כיסו את שמי העיר סואץ, לא ניתנו כלל סיוע אווירי וסיוע ארטילרי.

כוחות האוגדה במרחב העיר סואץ, 24 באוקטובר

בשעה 7:00 כינס אותנו המח"ט לקבוצת־פקודות חפוזה. מדבריו הבנו שהצנחנים משתהים משום שהם זקוקים לזמן להתארגנות. על כן הפקודה שקיבלנו בעל־פה הייתה:

נחום יוביל את ההתקפה ויפרוץ ראשון לסואץ דרך ציר "סרג", רחובה הראשי של העיר, עד ל"צומת המשולש" הנמצא בקצה השני (המזרחי) של העיר ויגיע אל ראש הסוללה לכיוון פורט אבראהים (סרג' 96). שם יתארגן בעמדות ויחסום כלפי פורט תופיק ופורט אבראהים. רבין ייכנס אחריו כדי להמשיך ולפרוץ לפורט אבראהים. בשלב ראשון של תחילת הפריצה, הגדודים 429 ו־430 יחפו על כניסת 433 משני צדי ציר סרג' מערבית לסרג' 90 (כ־1.5-1 ק"מ מערבית לשטח הבנוי). אחרי 433 ייכנסו שני גדודי צנחנים: גדוד 564 של סא"ל יוסי יפה שמשימתו להשתלט ולטהר את אזור משטרת אל־ארבעין, ואחריו כוח של סא"ל יעקב חסדאי שמשימתו להשתלט ולטהר את צומת תעלת המים המתוקים.

מהפקודה הבנתי שאני נכנס לעיר לבדי, הצנחנים היו עדיין בהתארגנות ולא היו מוכנים לתחילת הלחימה. שני גדודי הטנקים של החטיבה – 430 ו־429 – יחפו על כניסת גדוד 433: חשוב להבין שהמשמעות של המושג חיפוי טנקים לכוח שנכנס לשטח בנוי של עיר הוא מטעה ומתעתע. הוא יעיל רק לשטח הפתוח שלפני השטח הבנוי. יחידת טנקים ברמת גדוד אינה יכולה לחפות על רעותה בשטח בנוי. טנקים יכולים לחסום דרכי גישה ולמנוע תגבורות מבחוץ להגיע אל העיר, אבל אינם יכולים לתת חיפוי לגדוד טנקים שפורץ פנימה לעיר – יהיה אשר יהיה גודלו של הכוח המחפה. אין לו שום אפקט ברגע ששורה אחת של בתים מפרידה בינו לבין הכוח התוקף. המושג חיפוי בשטח בנוי מתאים ליחידות חי"ר קטנות, לחוליות, שסייעו זו לזו לדלג מבניין לבניין ומסמטה לסמטה. חזרתי לגדוד והוריתי למפקדי הפלוגות לעשות הכנות ארגוניות לכניסה לעיר ולהמתין לקבלת הפקודות. אמצעי מודיעין ללימוד המשימה לא היו. ניסיתי לדלות מידע כלשהו ממודיעין החטיבה על המתרחש בעיר, אך הם

לא ידעו מאומה. ביקשתי מפות מפורטות יותר מאשר מפות 1:100,000 ומפות בודדות בקנה מידה של 1:50,000 שהיו בידינו. ביקשתי תצלומי אוויר – משהו שיעזור לי להבין מעט יותר את מבנה העיר ורחובותיה, בעיקר את רחובה הראשי שנמתח לאורך 4-5 ק"מ ושדרכו הייתי אמור לפרוץ לעיר. שוב – לא מצאתי דבר. "תסתדר עם מה שיש", נענית. בעצם עם מה שאין. ימים ספורים לאחר המלחמה נודע לי שרק יום קודם לכן עשה חיל האוויר גיחות צילום על סואץ, ועדכן שכל הגשרים בגזרת הארמיה השלישית הושמדו. כלומר, תצ"אות היו – רק לא הגיעו לידינו. לא קיבלנו ליווי אווירי, וממילא לא ריכוך אווירי, לפני התקיפה. לא קיבלנו ליווי ארטילרי, וממילא לא ריכוך ארטילרי, לפני הכניסה. לא נעשה שום תיאום עם אף כוח שהיה אמור להשתלב בקרב.

בסביבות השעה 8:00 כינסתי שוב את מטה הגדוד ואת מפקדי הפלוגות. בשל חוסר מידע על ביקורו של שר הביטחון במפקדת האוגדה באותו בוקר בשעה 6:00 ובשל חוסר מידע על כך שבשעה 7:00 תיכנס לתוקפה הפסקת האש השנייה, ואתה האיסור על הפעלת חיל האוויר, הארטילריה וכדומה, הסברתי למפקדי הפלוגות את משימות הגדוד. עדכנתי אותם בנוגע למשימות של גדודי החי"ר והטנקים האחרים – עם סימני שאלה בנוגע ללוח הזמנים של החי"ר בשל היותו בשלב התארגנות. הבהרתי שאין לי ידיעות מדויקות על האויב שבעיר ואין בידי מפות מפורטות ותצלומי אוויר של העיר מלבד אלה שיש לנו בקנה מידה של 1:100,00. לא היה לנו זמן ללמוד משהו על העיר. כל מה שהיה ידוע לנו באותה עת היה שצפויה התנגדות, אך זו צפויה להיות לא קשה. הוספתי: "זכרו מדובר בשטח בנוי בבנייה צפופה וגבוהה. כל הבלתי צפוי עלול לקדם את פנינו".

מכיוון שייחסתי חשיבות עליונה לנושא הקשר, קראתי לקצין הקשר ניסן והוריתי לו לבצע בדיקות נוספות ולוודא שהקשר ביני לבין המ"פים תקין ומאורגן היטב. בלחימת שריון בשטח עירוני השליטה ממילא קשה

מאוד, והיא נהפכת לבלתי אפשרית כאשר קיימות בעיות קשר. ניסן, קציץ
קשר מעולה, מסור ומקצועי, רץ בתזזיתיות בין הטנקים, ועשה כמיטב
יכולתו בזמן הקצר מאוד שעמד לרשותנו.

בשל הערפל המודיעיני בנוגע למצב בעיר, ובשל אי הוודאות
וההפתעות הצפויות, הוריתי לכל יחידות המשנה של הגדוד, שלא היו
על טנקים או על נגמ"שים וזחל"מים שלא להיכנס לעיר ולהישאר ליד
מפקדת החטיבה בסרג' 90 (צומת זר-סרג'): המפקדה העיקרית של
הגדוד, פלוגת המפקדה עם כל הדרגים, מחלקת הסיור שהייתה על ג'פים,
מחלקת החימוש, מחלקת הרפואה ומחלקת הקשר. לרמי, מ"פ כובס, היו
בעיות צידוד בשני טנקים ולפלוגת מיכה בעיות דינמו בטנק אחד. הוריתי
להשאיר גם אותם בחוץ. נכנסתי לעיר עם הדרג הלוחם בלבד: פלוגות
הטנקים, חרמ"ש על נגמ"שים, חרמ"ש על זחל"מים ומחלקת המרגמות.
נתתי פקודות לגדוד והבהרתי כי המשימה היא לפרוץ דרך הרחוב
הראשי של העיר – ציר סרג' – עד הקצה המזרחי שלו, להשתלט על
צומת המשולש (סרג' 95), ובהמשך לחסום על סוללת המזח, בסרג' 96,
לכיוון כוחות הקומנדו והנ"ט שנמצאו בפורט אבראהים. הוריתי שבשלב
ב' יש להיות מוכנים לחפות על כניסת גדוד 429 שייכנס להמשך התקיפה
על פורט אבראהים. אם הכול ילך כשורה – נמשיך ונכבוש גם את פורט
אבראהים. הסד"כ של הגדוד כלל 31 כלים: 19 טנקים (3 נשארו בחוץ
בשל תקלות טכניות), 7 נגמ"שים ו-5 זחל"מים. זה היה המצב של הגדוד
לאחר 19 ימי פעילות ולחימה רצופים – אחרי שספג נפגעים רבים, בין
היתר מפקדי פלוגות וסמג"דים.

הכתבתי את השיטה ואת סדר התנועה של הכוחות: פלוגת הטנקים
של מנש תוביל יחד אתי, אחריה פלוגת הטנקים של רמי, אחרי רמי
פלוגת החרמ"ש של מינקו על נגמ"שים, אחרי מינקו פלוגת הטנקים של
אלברט, ואחרי אלברט פלוגת החרמ"ש של חזי על זחל"מים, יחד עם
מחלקת המרגמות. פלוגת הטנקים מיכה תסגור בסוף השדרה. הדגשתי

שיש לשמור על ארגז אש צמוד, לא לפתוח רווחים ולא לאבד זה את זה. הגדרתי גזרות אש: הראשון יורה לפנים ולימין, השני לפנים ולשמאל וכך הלאה. אם אין התנגדות, לירות אש מבוקרת לשם אבטחה והפגנת כוח, בעיקר עם מקלעים. אם נפתחת אש נגדית, יש לירות כדי להשמיד. יש לשמור על הרצף בשדרה, ובשום אופן לא לעצור או לפנות לרחובות הצדדיים.

סיימתי ב"הקרא עבור", כדי לוודא שמפקדי המשנה הבינו את הפקודה. לאחר אישור הפקודות עליידי מפקדי הפלוגות הייתי מוכן ופרוס בשדרה ארוכה, פלוגה אחר פלוגה, לפרוץ אל תוך רחובה הראשי של העיר שנמתח על פני כ-5 ק"מ לכל אורכה של העיר עד הקצה השני שלה.

ידעתי עד כמה הלחימה בשטח בנוי קשה, מסוכנת ומלאה בהפתעות. רב בה הנסתר על הגלוי. היא מצב קיצוני של קרב שבו הפחד, החרדה, המתח, העייפות והחשש מהבלתי צפוי משפיעים באופן מכריע על הלוחמים. כמו כן ידעתי שמפקדי הפלוגות, מפקדי המחלקות, ואפילו מפקדי הכלים הבודדים, יידרשו לקבל החלטות בזמן אמיתי. היכולות שלהם ונחישותם ישפיעו לא מעט על נקודות השבירה של הגדוד במקרה של מצוקה. המגוון הרחב של מצבים משתנים נותן תחושה שהעניין מאוד נזיל, פושט צורה ולובש צורה. זה לא עניין של שחור לבן, של נכון או לא נכון, אלא של הערכות מצב סובייקטיביות למצב נתון ומשתנה תכופות, שבו האינטואיציה והאינסטינקטים הם הדומיננטיים. קיוויתי שאנשי ואני נעמוד בזה. לחימה בעיר היא הקשה מכל צורות הקרב, והיא מחייבת הכנות, לימוד, אמצעים, תרגולים, שילוב כוחות ותיאום ביניהם. ואולם, כל אלה לא היו ולא התאפשרו בנסיבות שהיו קיימות ב-24 באוקטובר בבוקר. נוסף על הקשיים האובייקטיביים שיש לשריון בעיר היו קיימות כל המגבלות האפשריות שנבעו מן החיפזון ולוח הזמנים הקצוב בשל הפסקת האש. לעומת זאת, לאויב היו כל היתרונות שיש לכוח מגן בעיר גדולה.

רמי מ"פ כובס סיפר על כך:

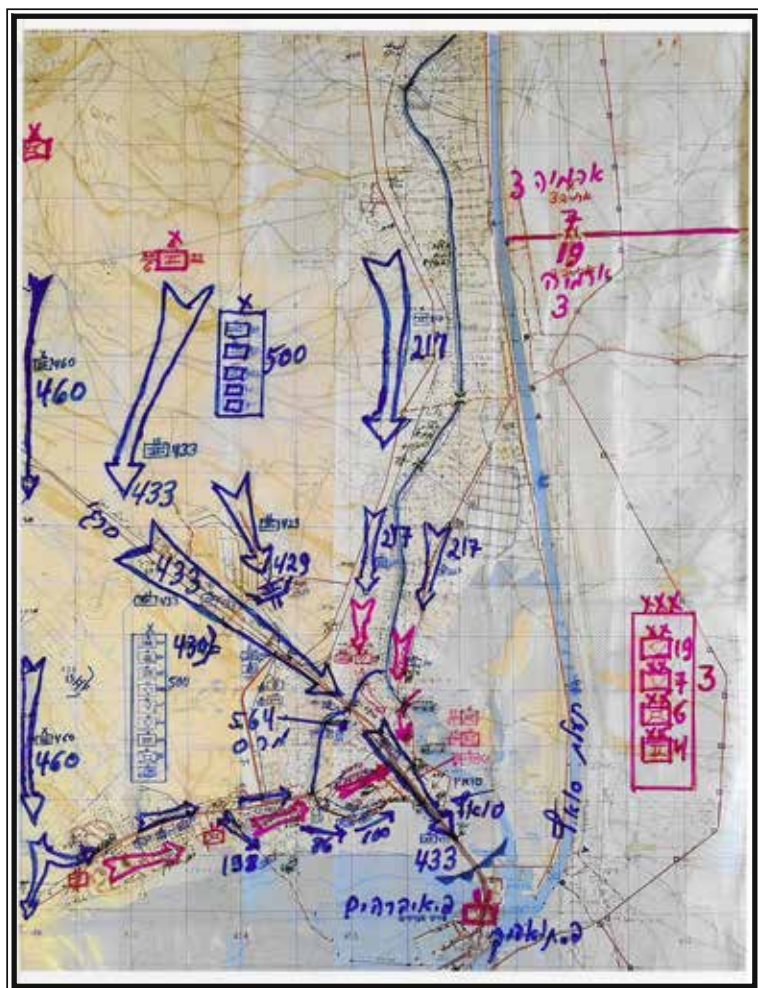
"שלום רמי, שמעתי!" הרמתי את עיניי, מולי עמד נחום. מחשבותיי נקטעו באחת. ברכת השלום ומבטו המוטרד החזירו אותי למציאות, הרחתי בשורות לא טובות. מסביב הבחנתי בכל מפקדי הפלוגות, חלקם פנים חדשות. ללא גינונים רבים, פתח נחום בתדריך, והבהיר שאנו עומדים להיכנס לעיר סואץ. "זה האקט האחרון של המלחמה, ובכך נסיים את כיתור הארמיה השלישית. ניכנס לעיר אחרי ריכוך אווירי וריכוך ארטילרי מסיביים", המשיך נחום וערך תדריך לגבי אופן התנועה בעיר ועוד כמה עצות לגבי אופן ההתנהלות בתוכה. [...] נפרדנו לשלום. לא אהבתי את המשימה הזאת, הרי בעצם הפסקת האש כבר בתוקף, וכמעט יכולתי להתענג על הבלתי ייאמן - הנה הכול נגמר ואני אפילו לא נפצעתי. עכשו אנחנו נכנסים לפעילות שטומנת בחובה סיכון נוסף.

הרמתי את עיניי - באופק ניתן היה לראות את בתי הגבוהים של העיר. אספתי את אנשיי ותדרכתי אותם לגבי פעילותנו הקרבה. סקרתי במבט את פני האנשים וראיתי עייפות, עייפות רבה. התפזרנו לכלים והמתנו להמשך הפקודות. רשת הקשר הגדודית ניעורה לחיים, נחום שידר את פקודות המבצע ואת סדר התנועה בפריצה לעיר. המתח גאה בי. מאוד לא רציתי להיות המ"פ המוביל. הציפייה לסיום הקרבות והכמיהה לסיום הסיוט הזה היו כל מאוויי, והעסיקו אותי כל שנייה חולפת. העייפות והפחד מן הבאות הוציאו ממני כל חשק להמשיך בלחימה. כבר ביום הלחימה הראשון, בקרב הראשון, בפגז הראשון שנורה לעברנו, הטנק הראשון שנפגע, כאשר ראיתי את גופתו מרוסקת האיברים של מאיר על גבי הטנק שלו ואת חפציו האישיים מפוזרים לכל עבר. [...] מכאן ואילך הפכתי לאדם טרוד, מפוחד, מודע לפתע עד כמה שכיריים הם חיי אדם. [...] "סדר התנועה יהיה..." הדהדו לפתע המילים בקשר, וניתקו אותי בבת אחת ממחשבותיי. "הפלוגה המובילה היא הפלוגה של מנש", קבע נחום. נשמתי לרווחה כאשר הסתבר שאני נע במרכז השדרה. לאחר כמה שניות מעטות החל הגדוד לנוע בשדרה אחת ארוכה. תפסתי את מקומי בשדרה - בלי שני הטנקים שהשארתי מאחור בגלל בעיות בצידוד, ודהרתי עם השדרה.

לאחר כמה רגעים מצאנו את עצמנו ממש במבואותיה של העיר, חולפים על פני בתיה הראשונים. תותחי הטנקים הופנו לעבר הבתים בצדי הכביש. הוריתי לתותחן לסרוק את המרפסות והחלונות. מבט לאחור הבהיר לי, על־פי זווית ההגבהה של התותחים, שגם שאר הטנקים פועלים כשורה, הנמכתי את גובה המושב, בדקתי שוב את המקלע – הכול נראה תקין. הטרידה אותי הכנה שעליה הוצב המקלע משום שהיא הייתה מהסוג הישן, גבוהה במיוחד ועל כן חייבה אותי להיות חשוף כמעט בכל חציו העליון של הגוף כדי שאוכל לתפעל את המקלע בצורה יעילה. לפתתי את ידי האחיזה של המקלע תוך שאני סורק את המבנים החולפים מימיני. הכול נראה שומם ונטוש. הכביש הפך להיות יותר ויותר צר, והבתים יותר ויותר גבוהים. חשתי מעין מחנק כאילו נדחסנו לתוך משפך. יכולת התמרון הלכה ופחתה. שאלתי את התותחן אם הוא יכול לסרוק את הקומות העליונות, ותשובתו הייתה שלילית. עברתי לסריקה מאוזנת של שני צדי הכביש כאשר אני מנסה לנחש היכן המקום שממנו האיום משמעותי יותר, ולשם לכוון את המקלע שלי. לרגע חלפה בי המחשבה כי אין בעיר נפש חיה. הכול נראה נטוש. תקווה התגנבה ללבי שאכן כל הנסיעה תסתיים כנסיעה מנהלתית בלבד – מעין מצעד סיום לימים ארוכים של לחימה מתישה.

העיר סואץ

המערכה על העיר סואץ

הפריצה לעיר ללא מודיעין, ללא זמן להכנות וללא כוחות נלווים

בשל לחץ הזמן והנסיבות של אותו של יום, 24 באוקטובר, פריצת הגדוד אל רחובה הראשי של סואץ נעשתה בחיפזון וללא שום מודיעין, ללא שום זמן להכנות, ללא שום ריכוך וליווי אווירי וארטילרי, ללא שום כוחות נלווים וללא שום תיאום בין הכוחות. הדברים האלה תרמו מאוד למכה האנושה שחטף הגדוד.

כוונת הפיקוד בפקודה המטפורית לכבוש את סואץ אם אינה סטלינגרד, הייתה לכבוש אותה אם אינה ערוכה ומוגנת היטב מפני התקפה. מכיוון שהמודיעין על העיר שאף לאפס ובשל החיפזון להיכנס במהירות כדי ליצור עובדות בשטח לפני הפסקת האש, הדרך היחידה לדעת אם סואץ היא סטלינגרד או אינה סטלינגרד הייתה לתקוף אותה ולהיווכח.

עיר הנמל סואץ נמצאת בחלק הדרומי של תעלת סואץ. ב־1966 מנתה אוכלוסייתה 260 אלף נפש. היא הייתה השלישית בגודלה ובחשיבותה במצרים. את העיר חוצה תעלת מים מתוקים, המגיעה אליה מאסמאעיליה דרך החיץ החקלאי, ומספקת לה מים. רוחבה של התעלה הוא כ־15 מטרים, עומקה כ־2.5-3 מטרים. גדותיה מחוברות בכמה גשרונים. במרחק של כ־1 ק"מ מצפון לעיר מתפצלת תעלת המים המתוקים לשניים: חלקה ממשיך דרומה וחלקה ממשיך מערבה. החלק המערבי חצה את ציר סרג', וירד

דרומה עד ציר החוף פולחן שנכנס לעיר מדרומה. שני צירים נוספים כנסו לעיר מכיוון צפון: ציר עצה המזרחי, שהגיע דרך החיץ החקלאי, וציר חבית המערבי, שירד מאזור המחנות אל סרג' 91. שני צירים נוספים ממערב לעיר קישרו מצפון לדרום בין הציר הראשי סרג' ובין ציר החוף פולחן, והם נמתחו ממערב לשטח הבנוי: ציר זר המזרחי וכ-4.5 ק"מ מערבית ממנו – ציר מרפק.

במהלך מלחמת ההתשה עזבו חלק מתושבי העיר, אך עדיין חיו בה תושבים רבים. לאחר הפסקת האש באוגוסט 1970 חזרו אליה חלק מן התושבים. במושגים של האזור העיר הייתה גדולה למדי. בהמשכה נמצא נמל פורט אבראהים, שהוקם דרומית-מזרחית לה על אי חולי שחונבר ליבשה באמצעות סוללת-מזח שאורכה 600 מטרים ורוחבה 15 מטרים. על הסוללה נמתחו כביש ומסילת ברזל שחיברו אותה לקהיר דרך סואץ. דרומית-מערבית לה, לאורך מפרץ סואץ, נמצאו בתי זיקוק, מפעל דשנים ונמל נפט.

במהלך המלחמה שימשה סואץ עורף לוגיסטי של הארמיה השלישית, ולכן ההגנה עליה הייתה חשובה מאוד. לא ידוע בוודאות מה היה גודלו של הכוח שהגן על העיר. על-פי כמה מקורות, לרבות מקורות מצריים, נשלחו לסואץ תגבורות של אלפי חיילים מאומנים – נוסף על חיילי חי"ר וקומנדו שנמצאו בעיר והיו מצוידים בנשק נ"ט ושיועדו להגן עליה על-פי תוכנית סדורה. במהלך הלפיתה של הארמיה השלישית שממערב לתעלת סואץ גרמו כוחות צה"ל בקרבות הרדיפה שלהם לרבים מן הלוחמים ויחידות משנה של האויב, שמסגרות העל שלהן התפרקו תוך הלחימה, לנהור לכיוון העיר ולהשתלב בלחימה בתוכה. זו עובדה ראויה לציון. כל חייל, תהיה מיומנותו הצבאית אשר תהיה, יעדיף את המסתור שמספקת העיר על המרחבים הפתוחים שבהם שועטים טנקי האויב.

לא ניתן לי שום מידע על היקף הכוחות בעיר, על איכותם ועל האופן שבו הם ערוכים. כמה שבועות לאחר המלחמה, במהלך ניתוחי

הקרבות ולימוד הלקחים, למדנו שלמפקדות הממונות שלנו היה ידוע שבסואץ נמצאים הכוחות הבאים: גדוד ממוכן מחטיבה ממוכנת 1; גדוד ממוכן מחטיבה ממוכנת 113; גדוד קומנדו מצרי 43 ויחידות נ"ט בפורט אבראהים. בנוסף, יש לזכור שאל תוך סואץ נסוגו מן הגדה המזרחית כוחות ויחידות משנה שונות בהיקף של שני גדודי חי"ר ממוכן נוספים מהדיוויזיות המצריות 4 ו-6 ופלוגות נ"ט מדיוויזיה 19.

ב-24 באוקטובר בשעה 9:00, לאחר תשעה עשר ימי פעילות ולחימה רצופים, איש לא צפה את האירועים שיתחוללו בשעות הקרובות. אדרבה, ההתרשמות הראשונית ודיווחי היחידות שהתמקמו מסביב לעיר ומערבית לה נתנו תחושה שהמצב בשליטה. רק חיילים בודדים נראו בשטח. חלקם אמנם נשאו כלי נשק, אך רבים אחרים לא נשאו נשק ונראה שפניהם לכניעה. זאת ראינו על-פי מספרם הרב של החיילים שהרימו את ידיהם לכניעה. עוד לפני צומת סרג'זר ראינו קבוצות של עשרות חיילים מצרים שהרימו את ידיהם לכניעה. דיווחתי על כך למח"ט, וביקשתי שיאספו אותם. המשכנו תוך ירי דליל, כל טנק בגזרתו – בעיקר מטעמי אבטחה ולבדיקת עצמים חשודים. יש להדגיש שזה היה המצב בפאתי העיר מחוץ לשטח הבנוי. שני גדודי החטיבה האחרים היו פרוסים בשני צדי ציר סרג'זר מחוץ לשטח הבנוי של העיר: גדוד 430, בפיקודו של שמושי כק"מ אחד דרומית לסרג' 90 ומערבית לציר זר, וגדוד 429, בפיקודו של יצחק רבין, נערך צפונית לציר סרג' ומערבית לציר חבית. כ-2 ק"מ מזרחית לעמדות הגדודים החל השטח הבנוי שבהמשך הלך ונעשה גבוה וצפוף.

המשכתי עם הגדוד לכיוון דרום-מזרח, ופרצתי אל תוך הרחוב הראשי של העיר – ציר סרג'. ברחוב היו שני נתיבי תנועה וביניהם מסילת ברזל שנתחמה, משני צדיה בקירות בטון עבים שגובהם 70-80 ס"מ שהגבילו מאוד את התמרון של הטנקים, ועוד יותר את התמרון של הנגמ"שים והזחל"מים. התמרון חיוני וקריטי לטנקים כדי להשיג זווית ירי טובה

יותר לקומות הגבוהות או כדי לעקוף כלים שנפגעו ונתקעו. הרחוב היה סגור לכל אורכו בכניינים צפופים וגבוהים בני 5-6 קומות.

שדרת הגדוד השתרעה על כ־2-2.5 ק"מ: אני עם פלוגת טנקים של מנש הובלנו, אחרינו פלוגת הטנקים של רמי, אחריו פלוגת החרמ"ש על נגמ"שים של מינקו, ואחרי מינקו פלוגת הטנקים של אלברט, אחריו פלוגת חרמ"ש על זחל"מים של חזי. את השדרה סגרה פלוגת טנקים מיכה. באזור תחנת הרכבת, כ־500 מטרים מזרחית לסרג' 91, נורו לעברנו כמה צרורות, אך מיד נורתה לשם אש נגדית, ומקור הירי שותק. קצב התנועה היה מהיר, הרווחים בין הכלים היו 60-80 מטרים.

תוך כמה דקות חצינו את תעלת המים, ואז נשמע הדיווח של מ"פ מפתח מנש על כך שהוא כבר באזור הסתעפות הצירים סרג'-ראי – כ־500 מטרים מזרחית לתעלת המים באזור המסגד ועל כך שנפתחה עליו אש חזקה מכל הכיוונים. פקדתי: "תחנות דינר, כאן דינר. להמשיך בתנועה מהירה תוך ייצור אש מרבית אל מקורות האש, כל אחד בגזרתו". לרגע נהניתי מן התגובה. השדרה הגדודית נעה כארגז אש, הטנקים ירו כל אחד לגזרתו – לחלונות, למרפסות ולסמטאות שמהם נורתה עלינו האש. ואולם, כהרף עין השתנתה תמונת המצב. תוך שניות היה רוב הגדוד בתוך גיהינום של אש. גיהינום זו לשון המעטה. אש תופת נורתה מכל חלון, דלת, מרפסת, קומה ורחוב. הגדוד כמו נתקף בהלם. כמעט כל המפקדים החשופים בצריח נפגעו. תוך דקות השתתקה רשת הקשר. אף מ"פ לא ענה לי.

מתוך תקווה שגם אם המפקדים הפגועים לא עונים, מישוהו מצוות הלחימה כן שומע אותי, נתתי פקודה: להמשיך לנוע במהירות, לא לסטות מן הרחוב הראשי ולשמור על רצף השדרה. הדגשתי שיש לחלוף במהירות על פני הרחובות הצדדיים ותוך ירי אש מרוכזת, כדי לחמוק מחוליות נ"ט RPG שארכו לנו בהם. להפתעתי, התגובה של רוב הכלים הייתה טובה יחסית. כל כלי שעדיין תפקד, גם אם חלקית, ירה לעבר מקורות האש הרבים. כל אחד בגזרתו ירה לחלון, למרפסת, לדלת שמהם ירו עליו. זה

כנראה כוחו של הרצון לשרוד גם בגיהינום של אש. רשת הקשר, שהשתתקה לכמה דקות, הפכה לפתע לבלייל של צעקות ודיווחים היסטוריים של טענים־קשרים ותותחנים – משום שרוב המפקדים נפגעו. לא היה כמעט כלי שלא דיווח על הרוגים ופצועים וזעק לפינוי רפואי.

כל מפקדי הפלוגות וסגניהם נפגעו. חלקם בדקות הראשונות ואחרים בהמשך הלחימה: מנש מ"פ מפתח נפצע בכתף השמאלית מרימון שהתפוצץ על סיפון הטנק שלו. הוא צנח אל תוך הצריח. ממש באותו רגע נפגע ונהרג גם סגן פטר גרובר מפלוגתו. רמי מ"פ כובס נפצע קשה בזרועו. כדור פילח את צווארו של אלברט בן הרוש מ"פ ליבק. חורין מ"פ מיכה פינה עצמו לאחור כבר בכניסה לעיר. יורם סלע סגנו לקח את הפיקוד והוביל את הפלוגה תוך שהוא נלחם ויורה למקורות האש, עד שהוא נהרג. נפגעו גם מינקו וחזי: שני מפקדי פלוגות חרמ"ש. עודי מנור, הסגן של מינקו, נפצע קשה וצנח אל תוך הנגמ"ש. יעקב (יקי) לוי, קצין המרגמות, נפצע והתעוור. סגן אביעזר יעקב וסגן דרור כהן נהרגו. הירי המסיבי בכינון ישיר מנק"ל ומנשק נ"ט לא פסק. בנוסף הושלכו לעברנו כל הזמן רימונים ומטענים מכל חלון ודלת, מכל קומה וסמטה. ככל שחיילי האויב ראו כמה קשה נפגענו, כמה גדולה מצוקתנו – כך התחזקו התלהבותם ונחישותם להמשיך לזנב בנו. חוליות רגליות הסתערו עלינו תוך השלכת רימונים ומטענים אל תוך הטנקים והנגמ"שים. עד היום מהדהדים בראשי השדרים ברשת הקשר על פצועים והרוגים והבקשות לעזרה אחרי המכה הראשונה האנושה שחטפנו. טנק שמפקדו נפגע, הופך מנשק עוצמתי למטרה נוחה ופגיעה.

כמעט כל הכלים נפגעו, אך רק מעטים יצאו מכלל פעולה. הטנק שלפניי – של סגן חיים־פטר גרובר – שנהרג מהתפוצצות רימון שהושלך אל צריח הטנק שלו, נפגע ואיבד שליטה. הוא נתקע בבניין בצד ימין של הרחוב וחסם את נתיב ההתקדמות. ברחוב היה עשן רב כתוצאה מן הבערה וההתפוצצויות – מהירי שלנו ומהירי שלהם. לשונות אש ליחכו

את הסביבה, והאש שנורתה עלינו ניתכה כברד מגגות הבתים הסמוכים. לא ניתן היה לראות מאומה. בהיותי עסוק בניסיונות להחזיר לעצמי את השליטה על הגדוד שמעתי לפתע מעין פיצוץ וטלטול עז. חשתי שמהו נורא קרה. אולי פגיעה ישירה שתיכף תגרום לפיצוץ הטנק. הטנק שלי נתקע בזה שלפניי, ומעוצמת ההתנגשות גופי נמרח קדימה לטבעת הצריח. נשלפתי החוצה מתא המפקד והחלק התחתון של גופי השתתק מהמכה הקשה שחטפתי. נאנק מכאבים הצלחתי בקושי רב לגרור את עצמי חזרה לתא המפקד. פילסתי דרך לטנק שלי על ידי נגיחות בקיר התוחם את מסילת הברזל העוברת בין שני הנתיבים של הרחוב הראשי ומוגנת בשני צדיה בקירות בטון שגובהם כ־70-80 ס"מ, והמשכתי לנוע קדימה כשאני מושך אחריי את יתר הגדוד.

לאחר דקות ארוכות, שנראו כנצח, ענה לי מנש ברשת הקשר. התברר שגם הוא פצוע אך עדיין מתפקד. חשתי שאיבדתי לחלוטין את כל כוחותי הפיזיים והנפשיים. ניסיתי להחזיק את גופי יציב. ראשי עבד כמערבל. כל מה שרציתי וכל מה שעשיתי היה במטרה להוציא את הגדוד מן המצב הנואש הזה. המאמצים העיקריים שלי הושקעו בשלב ראשון בעידוד ובהרגעת אנשי הצוות ולוחמי החרמ"ש שבנגמ"שים ובזחל"מים – בייחוד את אלה שמפקדיהם נפגעו. ראשי קדח מהשאלות: האם להמשיך קדימה כנגד כל הסיכויים? מה צפוי לנו בהמשך? האם מישהו ישרוד עד שנסיים את הפריצה לקצה השני של העיר? כל אלה נשארו ללא מענה. כל תשובה שעלתה במחשבתי הייתה קשה וקטלנית יותר מקודמתה. בעת זו, ביצוע המשימה נראה בלתי אפשרי. לא היה לי שמץ של מושג היכן נמצאים שני גדודי הצנחנים שהיו אמורים להיכנס בצמוד אליי. חיילי ואני נלחמנו לבדנו על חיינו ברחובה הראשי של העיר שעוד רובו היה לפנינו.

רמי מ"פ כובס שנפצע סיפר:

השדרה דהרה. היינו קרובים מאוד לבתים המתרוממים לגובה של כמה קומות משני צדיו של הרחוב. כל איכריי התכווצו בבת אחת. תפסתי את המקלע בתנועה חדה. האצבע על ההדק, לבי פעם בפראות, עיניי ריצדו לכל הכיוונים בניסיון להתמקד, להבין ולשדר למוח את אשר הן רואות ואת מה שהמוח לא מוכן ולא רוצה לעכל. בהינד עפעף התעוררה העיר הרדומה לחיים. המרפסות, החלונות והסמטאות התמלאו בחיילים מצרים. דממה אפפה אותי. הקולות, הרחשים – הכול נדם לפתע בראשי. עיניי היו מהופנטות מן המראה. עשרות חיילי אויב בכל מקום אפשרי, כולם במצב ירי. כל מי מהם שנתקל בו מבטי כיוון אלי את נשקו. כולם ירו לעברנו אש אוטומטית עם הרשף שנפלט מקני הרובים שעל כתפיהם. חלף עוד שבריר של שנייה, עוד אחד מאותם אינספור נצחים שחוויתי בשבועות האחרונים, וכמו רעם המלווה ברק קרוב, רעש הירי והפיצוצים חתך את עור התוף באוזניי והוציא אותי מקיפאוני. "אש!!! צעקתי בכל כוחי. זו הייתה בהחלט פקודה מיותרת כי כל הגדוד פצח כבר באש בין כה וכה. פתחתי בירי מקלע, לכל הכיוונים. בכל כיוון שאליו הפניתי את מקלעי נתקל מבטי בעשרות חיילים מצרים שיורים עליי. התותח והמקלע המקביל ירו אף הם לכיוון השמאלי, והנהג המשיך בנסיעה מהירה קדימה אחרי הטנק שלפניי. עברתי סמטה אחת, סמטה שנייה. [...] לפתע נשמעה חבטה – כאילו נזרקה עליי אבן גדולה. ראיתי את ידי הימנית עפה ללא שליטה, מתנתקת מן המקלע מתרוממת כלפי מעלה בתנועה מעגלית וצונחת כלפי מטה וממשיכה להתנדנד לצד גופי כמו מטוטלת, במשרעת הולכת וקטנה. משקלה לפתע כמשקל גוש עופרת המושך אותי למטה ומפיל אותי בכבדות אל מושבי. ניסיתי להרים את היד לבחון מה קרה, אך לא הצלחתי. תחושת חום אפפה לפתע את כף ידי. מבט קצר ולא הייתי מסוגל לעכל את המראה – זרם דם קולח כמו ברז מקולקל יוצא מקצה השרוול, מכסה את כף היד וזורם אל רצפת הצריח. "נפצתי", אמרתי לעצמי המום מהמראה, ועדיין לא מעכל. כאב חד ומקפיא עזר לי להבין לפתע את המצב החדש. ראשי הסתחרר. הרגשתי כאילו אני נופל לבור עמוק ללא תחתית שהפחית אט אט את

הרעשים מסביב והקהה את כאביי. נכנסנו למארב שכנראה תוכנן היטב. מוצא את עצמי בלב העיר סואץ פצוע. כוחותיי הלכו ואזלו. ריח מוות נישא באוויר. התקווה להיחלץ הפכה אט אט להשלמה עם המצב ולמחשבות ולתוכניות איך לסיים את הפרשה בלי סבל מיותר ובלי שמשפחתי תדע כיצד הסתיימו חיי.

"תתעורר, תתעורר!!!" שמעתי את עצמי צועק. קולי שלי צלצל לפתע באוזניי. "אסור להירדם!!!" אמרתי לעצמי ופקחתי את עיניי. ידי השמאלית נשלחה למתג השידור. "נפצעתי!" דיווחתי במאמץ רב לנחום. כל מה שנשמע מגרוני היה קול לחישה רפה. פקדתי על הצוות להיצמד לטנק שלפנינו ולהמשיך בירי. מבטי הופנה שמאלה ונתקלתי במבטו המבועת של הטען־קשר שהבחין בי ובזרם הדם הקולח מידי הימנית. הפקודה להמשיך בירי החזירה אותו לעבודתו, ואני התפנית לכוון את פציעתי. שלוה בלתי מוסכרת אפפה אותי לפתע. הופתעתי לראות שאני מסוגל לצאת מתוך גופי ולבחון את המצב מן הצד. לפתע הכאב הצורב והקשה מנשוא לא הפריע לי לחשוב. נגעתי ביד וגיליתי שאין לי תחושה ביד הפגועה שתלויה לצד גופי כאילו אינה איבר מאיברי. מישוש קל גילה לי שהמרפק נפוח ומעוות מאוד. במאמץ רב הפשלתי את השרוול וגיליתי שהיד אינה תלושה. הבחנתי גם בחור של כדור רובה בחלקו העליון של המרפק – דרכו בעבע דם רב. מימיני גיליתי את תיק העזרה הראשונה. הוצאתי ממנו תחבושת אישית, קרעתי בשיניי את עטיפת הפלסטיק וכיסיתי את הפצע המדמם. באמצעות שיניי קשרתי את התחבושת והידקתי אותה בניסיון לעצור את זרימת הדם. החזקתי את ידי הימנית הפצועה בעזרת היד השנייה צמוד לגוף, אך כל ניסיון לשחרר אותה ולנסות לשלוט בה הביא עמו טלטול בקצב קפיצות נסיעת הטנק שהיה מלווה בכאבים עזים וחדים. החלטתי לקבע את היד לגופי באמצעות משולש מתיק העזרה הראשונה שאותו הוצאתי עוד בתחילת הלחימה כדי לכסות בו את פי ואפי מפני האבק. קשרתי בעזרתו את היד צמוד לגופי כדי למנוע את תנועתה וכדי לשחרר את ידי השמאלית לפעילות אחרת.

עתה, לאחר שעיכלתי את מצבי, התפניתי לבחון את מה שקורה סביבי. שמעתי את הקולות ברשת הרדיו, שמעתי את חילופי הירי וראיתי שלמרות הכול אנחנו נמצאים בתנועה לכיכר שאליה כבר מוביל המג"ד. בתוך בליל הקשר שנשמע כרחש באוזניי שמעתי לפתע את שמי והתעוררתי. זיהיתי את קולו של נחום שאמר: "נגמ"ש הפינוי עומד להגיע אליך". תוך דקות שמעתי את שריקת המנוע של הנגמ"ש הקרב אליי ופותח את הדלת של הדופן האחורית. הרמתי את ראשי, הסתכלתי על התותחן והטען ונפרדתי מהם במבט. שניהם ישבו בעמדותיהם מוכנים לירי. אספתי את כל כוחותיי וגררתי את עצמי כלפי מעלה אל גג הצריח. קול הירות החריש את אוזניי, אך לא הטריד אותי. כל כולי הייתי מרוכז במאמץ הירידה מן הטנק. המום, פצוע ומדמם גררתי את עצמי מצריח הטנק. הותרתי אחריי שובל דם בדרך לנגמ"ש הפינוי. דלת נפתחה, וידיים חסונות משכו אותי פנימה. בתוך הנגמ"ש הייתה דממת מוות של הפצועים וההרוגים. מבחוץ נשמעו רעם התותחים ושריקות הכדורים. ריח אבק שרפה שרף בנחיריים. מכורבל בתוך עצמי נאבקתי לשמור את עפעפיי הכבדים פתוחים.

הירי אל האויב, וממנו אלינו, המשיך לטרטר בראשי כל הזמן, אך דקירות הכאב והסחרחורת גרמו לי להתעלם ממנו לחלוטין. המשכתי לסקור את האנשים היושבים בתוך הנגמ"ש, וכל כוחותיי הופנו לדבר אחד בלבד: לא להירדם, לא להירדם.

בזינוק חד, שטלטל את איברי ושלח בי דקירות כאב חדות, יצא הנגמ"ש לדרכו. בחנתי את המצב בנגמ"ש: על הרצפה, מתחת לרגליי, היו מונחות כמה גופות של חיילים. מסביב לי היו כמה פצועים. כולם דוממים, עיניהם בוהות. מתחת לעמדת המפקד הבחנתי במינקו מ"פ חרמ"ש, שהיה פצוע אף הוא. הוא החזיק בידו מיקרופון ודיבר. עצבן אותי שהוא מדבר ואני בקושי מחזיק את עיניי פקוחות. אווירת נכאים שררה בנגמ"ש. גופות המתים נעו כגוף אחד עם כל מהמורה שעליה עבר הנגמ"ש. נקישות הכדורים המשיכו לפגוע בדופן הנגמ"ש ממש מאחורי גבי.

יכולתי להבחין בקומות העליונות של המבנים בחיילים מצרים שחלפו בחטף מול עיניי. קסדות בגוון צהוב מדברי על ראשיהם. לאן שהפניתי את

מבטי נתקלו עיניי בעשרות חיילים מצרים שכיוונו את כלי הנשק שלהם וירו לעברנו אש תופת, שאת עוצמתה חשתי היטב על דופן הנגמ"ש. הסטתי את עיניי אל מפקד הנגמ"ש שלנו, וראיתי שהוא יושב דומם על כיסאו, גופו וראשו שמוטים באופן מעוות לימין. הבנתי שהוא הרוג ותקוע במושבו. בכוחותיי האחרונים החזקתי את עיניי פקוחות, תחושת הסוף הייתה מוחשית. קולות הַיְרִי נשמעו בעוצמה רבה אצלנו בנגמ"ש. שני לוחמים שלנו ירו מתוך תא הלחימה של הנגמ"ש ללא הפסקה לעבר חיילי האויב. התחושה הייתה שהנסיעה המטורפת הזאת נמשכת כבר עידן ועידנים. האם כך אני אמור למות? עוד אני מהרהר, ולפתע אחד משני החיילים שלנו שירו מתוך הנגמ"ש הדוהר נפגע גם הוא, ונפל לרגליי בחבטה כבדה. עיניי נתקלו בעיניו הפעורות וחסרות התנועה. בעודי מנסה לעכל את המצב הבחנתי שגם החייל השני הפסיק לירות – ידו אחזה את המותן שלו, ראשו היה מוטת הצדה ופיו פעור בתימהון. כל גופו התעוות, והוא היה שרוע בינינו הפצועים. "זהו", אמרתי לעצמי, "נשאר רק הנהג".

רמי, מפקד צעיר בעל מזג נוח ואהוב על פקודיו, עם יכולת ביצוע מופלאה ונפש רגישה, עשה תוך כמה ימי לחימה מעבר מתפקיד של מפקד מחלקה לפיקוד על פלוגה. למרות כל תקוותיו לסיים את המלחמה ללא פגע, הדבר לא צלח בידי. בשיחות המזדמנות שהיו בינינו בסירויי בין הפלוגות בשעות הלילה בחניונים סיפר לי על הדאגה למשפחתו – על אחיו דובי, טייס קרב על פנטום, שקרוב לוודאי לוקח חלק משמעותי בגיחות התקיפה האינטנסיביות של חיל האוויר במהלך המלחמה, ועל אִמו הדואגת לילדיה שבחזית. הדאגה למשפחתו הייתה בנפשו גם כשהוא עצמו עבר ימי לחימה ארוכים ומתישים.

זה היה גם מצבם של הפצועים גם בכלים האחרים, ואף יותר קשה. בכניסה לעיר מיקמתי את פלוגת ליבק של אלברט הרביעי בשדרה. קדמו לו מנש, רמי ומינקן. אחריו בשדרה באו הפלוגות "חזי" ו"מיכה". אלברט כאמור נפצע בצווארו כבר בתחילת הלחימה בעיר כשהוא מפקד על

פלוגתו ומפעיל את נשקו האישי מול מטרות שאליהן לא היו זוויות ירי עם כלי הנשק של הטנק.

אלברט סיפר את סיפור פציעתו ואת סיפור הפלוגה שלו: לאחר התמוטטות הפסקת־האש הראשונה, שהוכרזה ב־22 באוקטובר, הלחימה נמשכה. ביום רביעי, 24 באוקטובר, שבו הוכרזה הפסקת־האש השנייה, קיבלנו פקודה להיכנס לעיר סואץ כדי להשלים את הכיתור ולהגיע לתעלה – הפעם מהגדה המערבית שלה. הייתי הפלוגה הרביעית בשדרה הגדודית – אחרי פלוגת סורט של מינקו ולפני הפלוגה של חזי. כאשר הגעתי לתחילת הבניינים שהיו בצדי הכביש עמדו מצד ימין עשרות חיילים מצרים חשופים בין הבניינים, במרחק כמה מטרים מן הכביש, עם מדים וללא נשק. אני זוכר שהייתי מופתע מכיוון שהרושם שקיבלנו לפני הכניסה היה שהעיר ריקה. אחרי כמה עשרות מטרים ראיתי קבוצת חיילים מצרים שהציבו תותח נ"ט בין שני בניינים. אודה שלא ביקשתי רשות לפתוח באש, ולא נתתי לפלוגה פקודה לפתוח באש.

בכיפת המפקד בטנק שלי היה מא"ג שלקחתי מנגמ"ש של יחידת צנחנים שנפגע וננטש. המא"ג שירת אותי כנשק אישי, כל ימי הלחימה. הוריתי לנהג לעצור, ובנשקי האישי פתחתי באש תופת על קבוצת החיילים עם הנ"ט וגם על קבוצה נוספת של חיילים חמושים שהיו בין בניינים בהמשך הרחוב. הטווח היה של מטרים, זיהיתי פגיעות וודאיות. היו הרבה. חלק קטן מהם הצליחו להתחמק בין הבניינים והסמטאות. שמעתי מיד את נחום, שהיה מלפנים, שואל בקשר על סיבת הירי. בשעה שעדכנתי אותו נפתחה אש תופת מתוך הבניינים ומביניהם אל השדרה כולה. כל הרחוב היה מעורפל מההבזקים ומהפיצוצים. רשת הקשר הגדודית התמלאה בדיווחים על הרוגים ופצועים. זה היה מצב בלתי נתפס, בלתי ניתן לשליטה. נראה שכל כלי היה תחת אש ונלחם על חייו. נחום ניסה להשתלט על המצב ולהחזיר את הרשת הגדודית לסדרה. זה נראה בלתי אפשרי באותה עת, אך הוא לא פסק לנסות. מטחי הירי עפו לכל הכיוונים – מן הבתים והרחובות הצדדיים אלינו, ומאתנו אליהם. ירינו מכל כלי הנשק לעבר עמדות הירי, שהיו בקומות הגבוהות

ושלא ניתן היה להגביה את כלי הנשק של הטנק אליהן. הפעלתי את המא"ג בטרירוף. לפתע הרגשתי כאב חד בצוואר מלווה בחום צורב, ומיד גם המא"ג נפגע מצרור יריות שהוציא אותו מכלל פעולה. קרסתי לתוך הטנק. הבנתי שנפגעתי בצוואר. החזקתי את האגודל והאצבע בידי הימנית נעוצים בתוך פצע הָרִי, והמשכתי לשבת על כיסא המפקד. לקחתי נשימה עמוקה לוודא שקנה הנשימה שלי לא נפגע ולשמחתי הצלחתי לנשום. ניסיתי לבלוע את הרוק והדם שמילאו את חלל הפה אך לא הצלחתי. לא ידעתי מה חומרת מצבי. הוצאתי את התחבושת האישית וחבשתי את הצד השמאלי של צווארי שבו היה החור הגדול של פתח יציאת הקליע.

במשך כל הזמן שמעתי את נחום קורא לי בקשר: "ליבך, כאן קודקוד. מצבך?" משלא עניתי החל לקרוא בשמי. הוא נשמע כעוס ומודאג על כך שלא עניתי לו. כנראה שלא הייתי המ"פ היחידי שלא ענה לו. חבטתי בידי על הכובע של הטען־קשר וסימנתי לו בתנועות יד שיינתן לי את התחבושת האישית שלו. כשהוא הביט בי וראה את צווארי מלא דם ואת האצבע בתוך הצוואר הוא התעלף. ירדתי לתא שלו, ניערתי אותו ולקחתי לו את התחבושת. התותחן, בחור שהגיע מאנגליה, ראה את הנעשה והחוויר. גם הוא כמעט התעלף.

נחום המשיך לקרוא לי ולמפקדי הפלוגות האחרים כדי להבין מה קורה. [הוא שאל] מי נפגע, מי מסוגל לתפקד, בעיקר מבין המפקדים. לא קינאתי בו. רשת הקשר היא האמצעי העיקרי של מג"ד שריון לשלוט בגודר שלו, והיא התרסקה לו. אני מתאר לעצמי אילו מחשבות עברו לו בראש לנוכח הדיווחים שמילאו את הרשת ושנשמעו בעיקר מאנשי הצוות על מפקדים שנפגעו. נתתי לתותחן את הכובע שלי, שבאמצעותו ניתן לדבר עם המג"ד, ולקחתי את שלו. רשמתי על פנקס קטן שנשאתי תמיד בכיסי הודעה לקודקוד 10, לנחום, על מצבי ואמרתי לתותחן לשרד. כך המשכתי לכתוב הודעות למג"ד ולתת פקודות לטנקים שלי, והוא הקריא אותן בקשר הפלוגתי והגודדי. התותחן הזה התקשר אלי שנתיים אחרי המלחמה מביתו שבאנגליה וסיפר לי שהוא זוכר וחווה כל רגע מאותה לחימה, וכי הוא שומר מכל משמר את כל הפתקים שכתבתי במהלך הקרב. לאחר זמן־מה, שנמשך

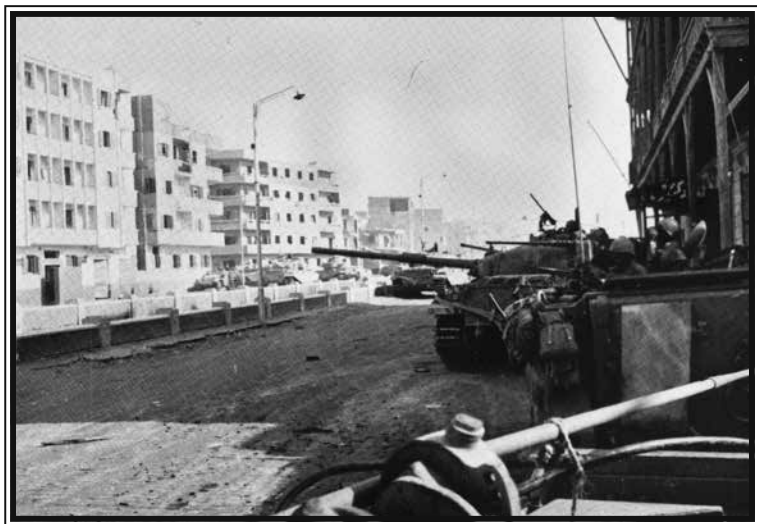
כנצח, הצליח נחום להשתלט על הרשתות הפלוגתיות, והחל לארגן תוך כדי
לחימה את פינוי הנפגעים של הגדוד שכן מוצא אחר לא היה.
שום עזרה מבחוץ לא הגיעה. שמעתי: "ליבק, כאן 10, רכב פינוי בדרך
אליך". כמדומני, בסביבות השעה 14:00 הגיע נגמ"ש אל הטנק שלי ודרשו
שארד להתפנות אליו. למרות שחושיי החלו להתערפל סירבתי, ואמרתי
שאני מסוגל לפקד על הפלוגה בהודעות בכתב שיקריא התותחן, אך לא עזר
לי. בנגמ"ש הפינוי שכבו מינקו מ"פ סורט, רמי מ"פ כובס ונפגעים אחרים
שלא הכרתי. למרבה האירוניה, מכל הפצועים בנגמ"ש, הייתי היחיד עם
גפיים שלמות. כל הזמן היה חשש שנחטוף רימון או מטען אחר דרך פתח
גג הנגמ"ש, אך לא הייתה דרך אחרת להשיב אש ליורים. מפקד הנגמ"ש,
בחור צעיר, ירה לכל עבר עם מקלע 0.5 אינץ' תוך דהירה מטורפת להוציא
אותנו משם. לאחר כמה דקות גם הוא חטף כדור שחדר בתחתית הצוואר
ויצא בגב. הוא נפל לתוך הנגמ"ש ומת במקום. הזזתי את גופתי למרכז
הנגמ"ש, ותפסתי את מקומו ליד המקלע. ואולם גם כוחותיי הלכו ואזלו.
למזלנו, נהג הנגמ"ש תפס יוזמה, ודיווח למג"ד על המתרחש אצלנו.
בהכוונת המג"ד ובעידודו הוביל אותנו הנהג עד לצומת המשולש
שבו נמצא המג"ד עצמו. מאחר ששום עזרה לא הגיעה מן הרחוב הראשי
שבו נלחמנו, פונונו עם יתר הפצועים לתאג"ד רק בסוף היום – עם יציאת
הגדוד מן העיר. בהמשך הלילה הטיסו אותי, עם כמה פצועים אחרים,
במסוק יסעור לטרמינל הצבאי בנתב"ג, ומשם הועברנו באמבולנס לבית
חולים מאיר בכפר סבא. לאחר כמה ימי החלמה חתמתי על ויתור וחזרתי
לגדוד – אל הפלוגה שלי ואל החיילים שלי שהיו כבר תחת פיקודו של בדש
"היפה". הרגשתי קרבה לפלוגה כאילו פיקדתי עליה זה עשרות שנים – אף
שחברנו זה לזה תוך כדי המלחמה. בלי להמעיט מהכאב שחשנו במשך
כל המלחמה, הימים שאחריה היו תקופת חברות מרגשת ומופלאה. ביום
התאמנו ואימנו את ההסבות של קציני החי"ר לשריון, ובלילה התכנסנו,
המטה והמפקדים, למפגשים חברתיים בקרון של נחום המג"ד. חודשיים
לאחר מכן השתחררתי, וחזרתי ליחידה שלי במשמר הגבול.

דוד יצחק, איש צוות של אלברט, תיאר את ההתרחשויות מנקודת המבט שלו:

נכנסנו לעיר בשדרה הגדודית. אחרי דקות של נסיעה נפתחה עלינו אש תופת. המג"ד נתן פקודות אש ופקודה להמשיך בתנועה ולשמור על רצף השדרה. אלברט המ"פ ירה כמו מטורף מכל כלי הנשק, כולל ממקלע המא"ג שהיה לידו, לעבר עמדות אש שטנק לא יכול לירות אליהן בגלל הזוויות הגבוהות. הוא ירה וירה עד שחטף פגיעה במקלע, ומיד אחרי זה פגיעה בצוואר. הוא נפל בתוך הצריח שותת דם. הוא הניח תחבושת על צווארו המדמם. הוא לא יכול היה לדבר אך כתב לנו פקודות על פתק: "תמשיכו לירות ותאמרו למ"מ 2 שיקבל פיקוד". התותחן הודיע בקשר למג"ד: "מ"פ ליבק נפגע". אלברט שוב כתב על פתק: "אני בסדר בינתיים. לא צריך פינוי. תמשיכו להילחם". היו עוד נפגעים רבים בגדוד שאת חלקם ניסו לפנות נגמ"שי החרמ"ש. מאחר שמצבו של אלברט נראה לא טוב אילצנו אותו להתפנות לאחד הנגמ"שים שנזדמן לנו. מימון אזולאי תפס פיקוד על הטנק, והמשכנו להתקדם ולירות על כל בית וסמטה שמהם ירו לעברנו עד שחברנו לשדרה של המג"ד.

בלחימה בשטח בנוי – יותר מאשר בכל צורת לחימה אחרת – נודעת חשיבות רבה לרמתו המקצועית של הלוחם כפרט, ולרמת הצוות כמסגרת בסיסית. במוחי ניקרה ללא הרף השאלה אם להמשיך פנימה לביצוע המשימה. מחשבותיי נעו ללא הרף בין חתירה למילוי המשימה ובין השואה שביצועה עלול להמיט עליי ועל יתר הגדוד שלי. בלית ברירה החלטתי לפנות לפנים את הפצועים וההרוגים שהיו אתנו בתוך הכלים. אף שלא היה לי מושג מה עושות היחידות האחרות שסביב העיר ומחוץ לה, החלטתי, כנגד כל הסיכויים, לארגן את יתר הגדוד, את מי שניתן היה כמובן, להמשך הלחימה אל הקצה המזרחי של העיר כפי שהמשימה הגדירה. את ההחלטה הסופית דחיתי לאחר שיתבהר לי מה

מצב הגדוד ושדרת הפיקוד שלי. לא היה לי ספק שהמכה שספגתי היא אנושה. עד כמה אנושה היא? לא ידעתי עדיין.

הלחימה ברחובה הראשי של סואץ

הלחימה בעיר סואץ

המשמעות של אובדן שדרת הפיקוד בגדוד טנקים בלחימה בשטח בנוי

נכנסתי לרשתות הפלוגתיות והוריתי לכל הכלים להיכנס לרשת שלי כך שיהיה לי קל יותר להוביל את הלחימה. ממילא ברוב הכלים לא היו מפקדים. בתנועות ידיים ובסימנים מוסכמים, שאותם תרגלנו בעבר, הוריתי לנוע אחריי בהמשך ציר סרג' אל צומת המשולש. הזהרתי לא לסטות לרחובות הצדדיים, ולא לנסות חילוץ עצמי לאחור, אלא רק לנוע קדימה ולשמור על קשר עין עם הכלי שמלפנים. בינתיים נוצרו כמה נתקים בשדרה הגדודית. הבעיות שעמן הייתי צריך להתמודד לא היו פשוטות: שליטה ברשת הקשר, הרגעת הרוחות, המשך ירי לעמדות האש שירו עלינו מכל עבר, חיבור בין הקטעים של השדרה הגדודית שהתפרקה בעקבות מכת האש הקשה ואובדן המפקדים וריכוז כל הכלים בשדרה רצופה והובלתם תוך כדי לחימה לקצה השני של העיר. ידעתי שאם הגדוד ייתקע בעיר במצבו הנוכחי, ללא מפקדים ועם כל הנפגעים על הכלים – זה יהיה סופו. כל טנק או כלי שנעצר הותקף מן הסמטאות, המרפסות והחלונות וכתשו אותו באש.

בקריאות בקשר ובתנועות ידיים חוזרות ונשנות המשכתי לנסות ולמשוך אחריי את הכלים, שרובם כבר היו פגועים במידה זו או אחרת. בשל אורך השדרה היה קשר עין מוגבל עם טנקים בודדים שהיו צמודים

אליי מאחור. היה ברור לי כי כל כלי שיסטה מהכביש הראשי לסמטאות יתקשה להמשיך בתנועה, והוא עלול למצוא את עצמו בצרה צרורה. דיווחים על הרוגים ופצועים ובקשות לפינויים הגיעו אליי בזה אחר זה ללא הפסקה. לא קשה להבין את מצבו של טען־קשר החובש את מפקדו שנפגע, ובר־בזמן נלחם על חייו, או להבין לליבו של לוחם חרמ"ש שחבריו ומפקדיו שותתים דם לנגד עיניו, והוא חסר אונים להושיעם.

עוד סיפר רמי:

נגמ"ש מ"פ סורט, שהפך לנגמ"ש פינוי, כלי בודד הנהוג עליידי חייל יחיד שעוד לא נפגע והונחה עליידי המג"ד, התקדם כמו ברווז בודד שאיבד את להקתו ונקלע אל מארב של חבורת ציידים צמאי דם בתחילת עונת הצייד. שובל מוות ליווה את דהירת הנגמ"ש. עתה כאשר כלי נשקו נדמו אחרי ששני הלוחמים היחידים שתפקדו בו נפגעו, גברה האש שניתכה עלינו מן הגגות, הסמטאות ומרפסות הבתים. עכשיו זו רק שאלה של זמן עד שניעצר במרכזה של העיר. הרי במוקדם או במאוחר גם הנהג ייפגע.

טלטלות הדהירה הפראית על הכביש המשובש החזירו את הכרתי אל־י. חשתי היטב את דקירות הכאב החדות עם כל תנועה ומהמורה. נשכתי את שפתיי. חזיון האימים של מותי הקרב דרבן אותי לפעולה כלשהי. הסתכלתי סביבי. מימיני היה מוטל רובה של אחד החיילים הפגועים. משכתי אותו אל־י. המחסנית הייתה תקועה בבית הבליעה. "זהו", אמרתי לעצמי, "קח את עצמך בידיים. אפשר לתפעל רובה גם עם יד אחת". הופתעתי לגלות כמה מאמץ נדרש ממני כדי לבצע פעולה כל־כך פשוטה. לבסוף, כאשר הצלחתי למקם את הרובה באופן שיאפשר את פעולת הדריכה, חשתי תשישות וערפול חושים שאילצו אותי להפסיק כל פעילות. נשענתי לאחור, עצמתי את עיניי וניסיתי להסדיר את נשימתי. ראשי צנח קדימה, צניחה שנעצרה כאשר סנטרי ננעץ בחזה. תחושת הקץ הקרב הציפה אותי.

נזכרתי ברגע שבו עניתי בחיוב לנחום כשמינה אותי למפקד פלוגה. הייתה לי תחושה שבכך חרצתי את גורלי. המראות חזרו אליי שוב: מאיר המרוסק על גבי צריח הטנק שלו; יובל המ"פ הראשון מוטל בצריח כשראשו

מרוסק; והנהג של יובל המוטל בתאו ומפניו נותרה עיסה אפורה. ראיתי לנגד עיני גם את החייל המצרי שהרגתי מטווח של מטרים ועיניו השחורות נעוצות בי – לא שונאות, לא מתחננות, פשוט משלימות עם הסוף. עכשיו הגיע תורי. מי יראה אחרון את מבטי? הזוועות של השבועיים האחרונים חלפו שוב ושוב מול עיניי. ניסיתי להיזכר ברגעים ובאנשים שיעלו חיוך על פניי, אך מראות הזוועה, המלווים בתחושת דיכאון, סירבו להיעלם, ומילאו את כל הווייטי באותה עת שבה שעון החול של חיי הלך ואזל במהירות. ההשלמה עם גורלי האטה את מרוצת מחשבותיי. ראיתי את הבית בצהלה, את חדרי הריק ואת זרם האנשים, הממלאים את הבית. פניה של אמי לבנות כסיד, והיא יושבת בדממה על הכורסה שבסלון, עיניה עצומות, והיא אינה מעכלת את המכה שניחתה עליה. התמונות והמחשבות האלה הציפו אותי בייאוש עז עד כדי כאב. שקעתי ביגון קודר שרוקן ממני כל תקווה לסיום טוב של המסע המטורף שבו הייתי.

עצירה חזקה מלווה בטלטול עז הקיצה אותי ממחשבותיי הנוגות וזרקה אותי ממקומי. "זהו, עכשיו נפגע גם הנהג", אמרתי לעצמי תוך ניסיון לייצב את גופי באופן שיפחית את הכאב בזמן הטלטולים. אט אט צללתי לעילפון חושים שהרחיק ממני את הכאב, את הפחד את תחושת האבדון. המתים הדוממים על רצפת הנגמ"ש, הפצועים השעונים על הדפנות והדוממים לא פחות מן המתים, האוויר המחניק העומד בחלל הנגמ"ש וחוסר המעש יצרו תחושה כאילו הזמן עצר מלכת, כאילו הרגעים המעיקים האלה לא יסתיימו לעולם. המחשבות על הקץ הקרב, הכאבים והתשישות העצימו את תחושת האבדון. ניסיתי להיתלות במשהו שיהיה בו קצה חוט של תקווה, אך עיניי ראו רק אובדן.

מבט לעבר תא הנהג גילה לי להפתעתי שדבר לא השתנה. הנהג נמצא עדיין במושבו תוך נהיגת הנגמ"ש במרוצה פראית. מבט נוסף דרך פתח הלחימה הבהיר לי שאנחנו בדרך לעבר הגדוד – לעבר המקום שממנו אולי יחלצו אותנו. תקווה חדשה ניטעה בי ברגע שהבנתי כי אנחנו חוזרים אל הגדוד. התחושה שנגיע אל שדרת הגדוד, נראה טנקים ואנשים שלנו שעדיין מתפקדים כיחידה הציחה בי תקווה. גם הכוונת הנהג בקשר על ידי המג"ד,

והנחישות שבה פעל כדי להמשיך את הנסיעה אחרי השדרה חזקו בי את התקווה. נקישות הכדורים נשמעו עדיין על הנגמ"ש, אך עיניי עקבו אחרי הנהג שקצב תנועותיו נשאר כשהיה – כאילו הוא שתול שם מאז ומתמיד. שמץ של תקווה התעורר בלבי שאכן נגיע סוף סוף לחוף מבטחים.

לכל מפקד פלוגה שקראתי נעניתי – אם נעניתי – עליידי אחד מאנשי הצוות שבישר לי שהמפקד הרוג או פצוע לצדו. המשמעות של אובדן מפקדי הפלוגות והמחלקות הייתה איבוד שליטה טוטלי על הגדוד, שהפך עם המכה הראשונה לעדר מבוהל של כלים פגועים המתרוצצים ומנסים למצוא דרך מוצא מאש הגיהנום שניחתה עלינו. אף שנדמה היה לי כי כלו כל הקיצים, ניסיתי לשדר ברשת הקשר אופטימיות זהירה, ולהעביר תחושה שהמצב בשליטה. השליטה של מג"ד שריון בגדוד היא בעיקר באמצעות רשת הקשר, לכן הטון של הקול שלו ובהירות פקודותיו הם קריטיים בעת מצוקה.

ללחימה בתוך העיר לא היה צורך בגנרלים. כן היה צורך במפקדי צוותים, במפקדי מחלקות ובמפקדי פלוגות, אך אלה אבדו לי. העמידה של המפקד בתא הלחימה, המכונה "חשופים בצריח", הייתה מסוכנת מאוד בלחימה בעיר, והיא שהביאה לקטל בשרשרת הפיקוד של הגדוד. ואולם, היא הייתה הכרחית ונחוצה. היא אפשרה להגיב במהירות לאש האויב שהגיעה מכיוונים רבים ומזוויות שונות. היא הייתה חיונית כדי שההססנים יראו את המפקד ויחקו אותו. הרי תפקידיו של המפקד הם להיות מפשיר בנקודת הקיפאון, לירות ראשון ולהעז ראשון. מנהיגותו נדרשת כאשר נגמרת הרציפות ומתחילה האי ודאות, כאשר אנשיו חסרי אונים ואובדת להם הדרך, כאשר החושך אצלם גובר על האור.

תעצמות הנפש הדרושות ללחימה מן הסוג הזה אינן קשורות לדרגה או לתפקיד. אלה קיימות או לא קיימות אצל הלוחמים, והן שחורצות את גורלם. היכולת לגבור על המראות ועל קולות הרקע של הקרב מחייבת

תעצמות נפש, אומץ לב, נחישות וכוח רצון אדיר המאפשרים להתיר את הקשרים הנוצרים בנפש המורכבת של האדם ולהתגבר על הפחד מאש האויב ומהמולת הקרב המשתקת בעת סכנה מוחשית. שאלה מעניינת היא מהי גבורה? האם קיימים גיבורים, או שרק מצבים קיצוניים גורמים לאנשים לנהוג בגבורה. אומץ לב של לוחם הוא סגולה יקרה מאוד, והוא עשוי להשפיע על הכרעת הקרב. כל אדם נולד עם תכונותיו: בריאותו, סגולותיו וחולשותיו וכן עם רגש פחד מפני סכנה ועם יכולות להתגונן ולהתגבר עליו. לא קשה לזהות בין הלוחמים את האמיצים שצצים במצבים קיצוניים של לחימה לעומת אלה שדועכים בעתות לחץ.

פחד הוא רגש נפוץ וטבעי הפוקד כל אדם בעת מצוקה וכל חייל בעת קרב. גילוי פחד עד כדי חוסר תפקוד הוא תופעה מוכרת במצבים קיצוניים של קרב או סכנת חיים. סימניו: קיפאון והתכנסות עצמית הבאים לידי ביטוי בהימנעות מלחימה. סף הפחד שונה מאדם לאדם. הוא מושפע בין היתר מן הגורמים הבאים: הרקע של החייל, מבנה אישיותו, מידת הכנתו לקרב, המטען הערכי שלו ואמונתו בצדקת הדרך, ולא פחות מזה – הדימוי העצמי שלו. הפחד מתמתן כאשר יש לכידות ביחידה. רוח היחידה יכולה לעלות ולהתרומם, אך גם עלולה לרדת לשפל. היא שוות ערך לנשק בלחימה. היא גורם כביר המניע לוחמים ויחידות לבצע דברים המחייבים נכונות נפשית גבוהה. אם יש לחיילים הערכה הדדית ואמון זה בזה נוצר לחץ חברתי להמשיך ולהילחם. הלחימה עצמה והירי לעבר עמדות האויב מסיחים את הדעת וממתנים את הפחד. לעומת זאת, נפגעים ביחידה ובסמוך ללוחמים האחרים מעצימים את הפחדים.

לצערי, למרות כל מאמציי לשלוט בכל הכלים של הגדוד, ולא להשאיר בעיר אף חייל, גם אם הוא חלל, ואף טנק, נגמ"ש או זחל"ם, גם אם הוא פגוע, לא עלה הדבר בידי. השדרה הייתה ארוכה, ודווקא בסופה, במקום שהלחימה הייתה פחות קשה יחסית, שם הדברים התנהלו פחות טוב. טנק מ"פ מיכה נפגע כבר בכניסה לעיר, ואנשי הצוות, מלבד הנהג, פינו

את עצמם לאחור. הנהג דני קליין שהיה פצוע ולא הצליח בכוחות עצמו להיחלץ נשאר שם ונהרג. טנק נוסף מפלוגת מיכה, סטה לאחד הרחובות הצדדיים, נפגע ואנשי הצוות שלו נהרגו.

הרבה היה תלוי במפקד שהיה במקום, בנחישות שלו לדבוק במשימה ולמלא אחר הפקודות כלשונו. בתנאי הקרב הבלתי נתפסים שהיינו בהם, במצב של הפיצול שנוצר בשדרת הגדוד כתוצאה מהיפגעותם של מפקדים רבים, שיווענו למגדלורים שיצוצו בין הלוחמים ויורו לחבריהם את הדרך ללא קשר לדרגה או לתפקיד, שיגייסו את כל יכולותיהם כדי לעזור לפצועים שותתי דם, להושיט עזרה לאלה שאינם יכולים להתפנות בעצמם, לפנות פגועים שמצבם קשה ושסכנה נשקפת לחייהם.

בעת מצוקה מפקד טוב הוא מצפן לכיוון ודוגמה לחיקוי. ואולם, ברגע שהוא נפגע או נשבר נפשית מגיע מבחנם של הזוטרים יותר. לעתים, דווקא הם נחوشים להמשיך במשימה ולהסתכן בפנינוי החברים שנפגעו גם אם הדבר כרוך במחיר יקר, שכן אישיותם איתנה. קשה לי להגדיר מה מניע לוחמים לקחת סיכונים קיצוניים ולעמוד מול אש האויב, לסכן את חייהם כדי לחלץ חבר שנפגע, לדבוק במשימה גם כאשר הסיכוי לבצעה נראה קלוש עד אפסי? נראה לי שהתשובה היא בתבנית האדם, בכבודו, במידת החברות הטבועה בו ובאמון שלו במפקדיו ובחבריו הלוחמים לצדו. בלי אנשים כאלה לא היינו צולחים את היום הנורא הזה. גם היום איני בטוח שאני יודע על כל המקרים שבהם לוחמי הגדוד סיכנו את נפשם כדי למלא מקומו של מפקד שנפגע, שרצו בין הכדורים כדי לפנות נפגעים לרכב הפינוי, שדהרו עם הנגמ"ש כדי לאסוף מטנקים מסומנים את אנשי הצוות הפגועים.

יש לציין את אותם המקרים ששמענו עליהם מהלוחמים, מהפצועים וממפקדי המשנה שהודות לתעוזתם ולהסתכנותם ניצלו חייהם של רבים מלוחמי הגדוד: מנש, מ"פ מפתח, שתפקד להפליא ופעל ללא לאות למרות פציעתו, הוא דוגמה ומופת של לוחם ומפקד; יורם סלע, סמ"פ מיכה,

שפעל באומץ, בנחישות ובדבקות במטרה. לקח את הפיקוד על הפלוגה והמשיך אחרי השדרה הגדודית פנימה לתוך העיר ואף שהיה פצוע לא חדל מלהוביל באומץ לתוך העיר כדי לחבור לשדרת הגדוד תוך הפעלת אנשיו, ונלחם ללא הפסקה עד שנהרג; פטר גרובר, מפקד מחלקה אצל מנש, התנדב אף שהיה קצין קישור, לשמש מ"מ טנקים ונלחם באומץ רב במשך כל המלחמה, בין היתר בקרב המר בסואץ, עד שנפגע מרימון ונהרג; יוסף היימן היה קשר בנגמ"ש מ"פ סורט, אך בעת מצוקה, כאשר המ"פ ומפקד הנגמ"ש נפגעו עם רבים אחרים, גילה אומץ, תפס פיקוד והוציא את הכלי מאש התופת. הוא נלחם עד שנפגע ונהרג. כאלה היו גם צביקה, אלטמן ואחרים. במהלך המלחמה היו לוחמים שנפצעו ופוננו. אך התעקשו לחזור אלינו ולהצטרף ללחימה. חילוץ חבר שנפגע בלחימה הוא אבן יסוד בערבות ההדדית שבין הלוחמים בשדה הקרב. חובה עצומה מוטלת עלינו לעשות ככל יכולתנו ולפעול בנחישות לביצוע החילוץ גם כאשר הסיכויים להצליח מעטים מאוד והסיכון להיפגע גדול. כך נהגנו במשך כל ימי הלחימה. למשל, בקרבות הבלימה נפגע צוות טנק בהתקפת הנגד. החלה פעולת חילוץ, ואף שגבתה תשעה הרוגים ושלושה פצועים, לא הופסקה עד שהושלמה. וכך היה בקרב הזה, האחרון של המלחמה. במלחמה יש הרבה סיפורים כואבים, ויש בה גם סיפורים יפים.

דיווחתי על המצב בקצרה למח"ט, ומחילופי הדברים הבנתי שאני ואנשיי נמצאים לבדנו ברחובה של העיר, ובינתיים שום כוח לא נכנס כדי לחבור אליי. ביקשתי לזרז את הצנחנים, או לפחות לארגן כוחות פניוי כדי להציל חלק מן הנפגעים, אך מאומה לא נעשה כדי להקל עליי, על מצוקת הגדוד ועל הפצועים ששיוועו לטיפול רפואי.

מינקו המ"פ סיפר:

פלוגה אחר פלוגה על הכביש הראשי נכנסנו אל תוך העיר סואץ בטוחים בעצמנו ומוכנים לקדם את פני האויב. פלוגת הנגמ"שים שלנו הייתה בין

הטנקים ודהרה בקצב שלהם ברחוב הסגור במבנים צפופים בני 4-5 קומות ויותר. היינו בתצפית לכל הכיוונים, וכל עצם חשוד זכה למנת אש מצדנו. בפאתי העיר נתקלנו בירי נגדי אך דליל.

לאחר תעלת המים המתוקים נתקל הכוח המוביל באש, ומיד נפגע גם אחד הטנקים שהיה לפניי. נגמ"ש של יוסי אלטמן ניגש לפנות את הצוות, ובאותו רגע התחילה האש להשתולל גם אצלנו. הרחוב היה ים של אש. המג"ד שהיה לפנינו נתן פקודה להמשיך קדימה במהירות. נענו אחריו בלי להשתהות אך כבר אז נפגעו כל הקצינים וחלק מהלוחמים שהיו על הסיפון. כל הנגמ"שים המשיכו בתנועה אחרי שדרת המג"ד. חלקם היו ללא פיקוד כי הוא נפגע. נענו במהירות מרבית תוך ירי אש מכל הכלים שהיו מסוגלים לירות, פנימה לכיוון הקצה השני של העיר.

הייתי בין אלה שנפגעו, ולא יכולתי לפקד על הפלוגה. ניסיתי להעביר את הפיקוד לסגן שלי עודי מנור, אך הוא לא ענה לי בקשר. התברר לי שגם הוא נפצע. קראתי למ"מ 1 אבי ולמ"מ 2 דרור. גם מהכלים שלהם לא הייתה תשובה – התברר שגם הם נהרגו. הכלים נשארו למעשה ללא מפקדים, כולם נהרגו או נפצעו. רק התושייה של הנהגים לפעול לפי ההנחיות בקשר הצילה את יתר אנשי הצוות.

דיווחתי למג"ד על הנעשה. באותה עת מצבו של הגדוד היה בכי רע. המצב בפלוגות האחרות היה דומה. המג"ד היה עסוק בדיווחים דומים ובניסיון לשלוט ברשת הקשר. כל המ"פים נפצעו, רובם פונו אליי לנגמ"ש. קיבלתי אישור מן המג"ד להיחלץ לאחור לנקודת הפינוי. התחלנו לנוע חזרה על הכביש, לפתע נפגעו כל הלוחמים שהיו על הסיפון. אמרתי לנהג שלי מקס לסובב את הנגמ"ש ולחזור במהירות אחרי שדרת הגדוד עד לכיכר שבה היה המג"ד. באותה עת גם הנגמ"ש של יוסי אלטמן ניסה לפנות פצועים, ותוך כדי כך, גם הוא, חטף טיל נ"ט ונפגע. כל אנשי הצוות שלו נפגעו והיו שרויים בעילפון. הנהג שהתעורר ראשון הבחין שהוא נמצא בתוך בית עם הנגמ"ש, חילץ את הנגמ"ש לאחור, והמשיך לנוע. המצב היה קשה מנשוא. הטנקים והחרמ"ש היו פרוסים ברחוב ובכיכר – כל אחד מהם ירה בגזרתו. קשה היה להגדיר גזרות כי לא היה ידוע מהי החזית: הבית

ממול או המרפסת למעלה; הסמטה מימין או זו שמשמאל. המצב הזה נמשך שעות רבות וגרם למתח מורט עצבים ולעייפות רבה מבחינות נפשית ופיזית. האש נורתה עלינו מכל הכיוונים, ועל כן ירינו לכל הכיוונים. קשה היה לזהות את מקורות הירי כי היה להם הסתר מעולה. האש נורתה לא רק מתוך הסמטאות אלא גם מתוך מרפסות, חלונות וגגות בגובה רב. חשתי שהאויב נחוש, החלטי ואכזרי מאוד. הוא לא היסס ולא גילה רחמים. הוא הרג ללא נקיפות מצפון. היה נדמה שכלו כל הקיצים אך למרות מצבנו ואובדן התקווה שנצא מהעיר חיים המשכנו להילחם.

מיקום הכוחות בעיר

הדילמה אם להמשיך ולתקוף, או למצוא דרך לצאת מן הגיהינום, שיתקה אותי

הדילמה אם להמשיך את הלחימה אל תוך העיר עד הקצה השני שלה, למרות המכה האנושה, או לחדול ולמצוא דרך לצאת מן הגיהינום, שיתקה אותי. קשה לתאר את נטל האחריות הרובץ על כתפי המפקד. קשה להעביר לקורא את ההרגשה האיומה של האובדן ואת תחושת הוויתור ברגעים כאלה. זה כמו להיות על אונייה שטובעת אט אט. הסוף ברור לך לגמרי, ואתה חסר אונים. אתה מרגיש כמו נידון למוות שביצוע גזר הדין שלו מתעכב מסיבות טכניות. ובכל זאת אתה משתדל ונאחז בסיכוי האפסי שאולי קיים. יכולתי לשמוע את הלמות לבי ואת הדם זורם בעורקיי. כל־כך הרבה אי ודאויות רבצו לי במחשבה וכל־כך הרבה שאלות ללא מענה רצו לי בראש: מה מצב התוכנית הכוללת לכיבוש סואץ? היכן היחידות האחרות ביחס למשימות שהוטלו עליהן? מה מצבן מבחינת נפגעים? האם יש סיכוי לגיבוי שיגיע אליי מהצנחנים או מיחידות השריון הרבות שהיו מסביב לעיר? השאלות האלה ורבות אחרות לא הרפו, ומענה לא היה. זה היה מאבק לחיים או למוות.

רשת הקשר הייתה עמוסה להחריד. רעש היריות והפיצוצים הכביד עליי פחות מטרטור מכשירי הקשר באוזניי במשך השעות הרבות. הרעש הזה שיתק את שמיעתי ואת כושר הריכוז שלי. כל הדרגים שמעליי פרצו

לרשת הקשר שלי כדי לשאול אותי על מצבי, ואני עצמי לא ידעתי את התשובה. צוות הטנק שלי ואני נלחמנו על חיינו כמו האחרים, ותוך כדי כך דילגתי בין רשת הקשר הגדודית ורשתות הקשר הפלוגתיות כדי להחזיר אליי את השליטה על הגדוד ולעמוד על חומרת המצב, אך זה לא תמיד הצליח. קשה להחליט בעת קרב ובלחץ של אירועים משתנים. בעיה רדפה בעיה.

למרות כל ניסיונותיי להבין מה מצבו של הגדוד קשה לומר שהצלחתי. ידעתי – פחות מאשר יותר – מי ממפקדי המשנה שלי נפגעו, אך לא ידעתי מי מסוגל עדיין לתפקד למרות הפציעה. לא ידעתי כמה כלים נפגעו לחלוטין והיכן הם נמצאים. לא ידעתי עד כמה חמור מצב הכלים שנפגעו – האם הם מאפשרים מעבר ברחוב או חוסמים את נתיב ההתקדמות. ניסיתי להחזיק את גופי ולהדחיק את הכאבים שחשתי באגן.

אין דבר קשה מפיקוד על גדוד טנקים בלחימה בשטח בנוי בצפיפות כזאת. אורכה של שדרת הגדוד היה כ־2 ק"מ ויותר. בשל אורך השדרה לא היה לי כמג"ד קשר עין עם רוב הגדוד. בטנקים קשה לדעת מה מתרחש אפילו בתוך הטנק עצמו. לעתים נהג הטנק שצוותו בצריח נפגע לא חשב בכך. רעש הַיָּרִי, רעש המנועים, הקשר, הכובע והאוזניות מנתקים את מפקד הטנק ואת כל אנשי הצוות מן הסביבה. מנהיגות היא היכולת להניע את הלוחמים לבצע פעולות גם אם הן מסוכנות ותובעניות. על המפקד לשמש משענת לאנשיו – כמו מקל הליכה לנזקק. עליו לרומם את רוח אנשיו בעתות מצוקה ומשבר ולטעת בהם אופטימיות ואמונה גם כשהוא אינו מאמין בישועה.

כמפקד בכלל, וכמפקד גדוד טנקים בפרט, רשת הקשר היא האמצעי העיקרי של המפקד לשלוט בגדוד. הדברים היו קשים במיוחד משום שלא היה מענה לקריאות בקשר. מתוך רשתות הקשר החטיבתית והאוגדתית הבנתי שלא מעט כוחות לוחמים נוספו, והוכפפו תוך כדי הקרב לחטיבה שלנו. נוסף על הכוחות האורגניים – גדוד 429 של יצחק רבין, גדוד 430

של שמשי, פלס"ר נגמ"שים של דרורי, פלס"ר ג'פים של אמציה אהרונסון שנמצאו מחוץ לעיר, הוכפפו לחטיבה גדודי הצנחנים 564 של סא"ל יוסי יפה וכוח הצנחנים מרס בפיקודו של סא"ל יעקב חסדאי. שניהם מפקדים ולוחמים מעולים ועתירי קרבות. בהמשך צורפו גם גדוד 484 בפיקודו של סא"ל חיים אורן (איזאן), וגדוד חרמ"ש 86 בפיקוד ברוכי.

ככל שהזמן חלף התברר לי כמה אנושה המכה שהגדוד שלי חטף. מצבי היה רע בכל מובן. האם להמשיך את התקיפה או לסגת? זו שאלה שקשורה גם במהלך הכולל של החטיבה והאוגדה. לא ידעתי מה קורה עם יתר היחידות. לא יכולתי לדעת כיצד ישפיעו החלטותיי על המהלך הכולל – האם אשבש את המערכה הכוללת על העיר סואץ או אשתלב בה? הרי אני מוביל את המערכה על העיר – אני הגדוד הראשון שפרץ לרחובה הראשי של העיר. האם נסיגה שלי עלולה למוטט את כל תוכנית כיבוש סואץ ופורט אבראהים? מאידך גיסא, המחשבה שההחלטה שלי – להמשיך את התקיפה – עלולה להביא על הגדוד שלי ועליי אובדן טוטלי העבירה בי צמרמורת.

חשתי בודד, נטוש וחסר ישע בתוהו ובוהו שנוצר. כמג"ד טנקים נקרע המפקד במצב כזה בין אחריותו לתפקד כמפקד ובין רצונו להילחם על חייו. יש מצבים שלמרות מה שהעיניים רואות והאוזניים שומעות המפקד פועל על-פי אינסטינקט. אם הוא בריא, הוא פועל נכון, ואם לא – הוא מוסיף צרות לאלה הרבות שכבר סובבות אותו. בעת קרב נאבקים בנפשו של לוחם שני כוחות: הכבוד והחובה לחבריו וליחידתו והאינסטינקט לשרוד. ידעתי ששום החלטה אינה קלה. מבחינתי היה עליי לבחור בין רע לרע עוד יותר. בערפל המודיעיני שהייתי בו, ועל-פי מה שחושיי אמרו לי, בחרתי בדרך – אולי הקשה אך הנכונה שעל-פיה התאמנו ואימנו. החלטתי לדבוק במשימה ולהמשיך פנימה. היעד היה ונשאר המשך פריצה ברחובה הראשי של העיר עד הקצה המזרחי שלה – צומת המשולש – ובלימה על סוללת המזח כלפי פורט אבראהים. בדיוק כפי שהוגדר לי.

בעת מלחמה טבעי שיתגלו באדם יכולות ותעצומות נפש לצד פחד, תשישות נפשית, חרדה, לחץ מתמשך ועייפות הגורמים לשחיקה ופוגעים ביכולת לשקול מצבים ולקבל החלטות. מלחמה היא אירוע מכוון בחיי האדם בכלל, ובחיי הלוחמים שבקו הראשון בפרט. המפקד נמצא בשעת שיא של מבחן – במצבים קיצוניים לא אנושיים. הוא חשוף מאוד לאלה שנמצאים סביבו – בלי יכולת להעמיד פנים. הלוחמים הנמצאים עם המפקד בוחנים אותו בכל היבט אפשרי: יכולת העמידה שלו מול אש, טון קולו, בהירות המחשבה שלו, נחישותו לבצע את המשימה, האמון שלו בלוחמים שלצדו ועוד. התפללתי שאנשיי אינם חשים את מה שמתחולל בלבי. באחד משירי כתב יהודה עמיחי:

אלוהים מרחם על ילדי הגן,

פחות על ילדי בית הספר.

ועל הגדולים לא ירחם עוד

ישאירם לבדם

ולפעמים יצטרכו לזחול על ארבע

בחול הלוהט כדי להגיע

אל תחנת האיסוף והם שותתי דם.

ברגע הזה השתוקקתי כליכך להיות ילד חסר אונים, שאינו צריך לדאוג לעצמו, ובוודאי שלא לאחרים. בעת כזאת עדיף לא להיות מטפל אלא להיות מטופל, לא מפקד אלא פקוד, לא מג"ד טנקים אלא נהג באחד הטנקים.

הכול אמיתי לחיים ולמוות. פקודיו של המפקד נושאים אליו את עיניהם ומקשיבים לקולו הבוטח. הוא חש בגופו ובנפשו את האמון שרוחשים לו פקודיו. במצב הבלתי נתפס הזה המפקד חייב להיות נחוש, איתן, נועז וממוקד במטרה. כל גמגום בקולו בקשר, כל חולשה בהתנהגותו,

כל מעידה בשפת הגוף שלו שמשדרת פחד – כל אלה נקלטים על-ידי אנשיו הנושאים את עיניהם למנהיגותו. כריזמה זה לא מה שאתה – אלא מה שאנשיך מרגישים כלפיך. צעקתי לעצמי פנימה: "זכור! לנו קשה, קשה מאוד, אך גם לאויב קשה, ואולי אף הרבה יותר. ינצח מי שיחזיק מעט יותר".

למרות האי ודאות בנוגע למתרחש, למרות החשש מכניסה למצב עוד יותר קיצוני וקשה, למרות האפשרות שגם יתר הגדוד יחוסל, למרות שרוב הנפגעים היו מקרב המפקדים, למרות שרשת הקשר הייתה משובשת מאוד, למרות כאבי התופת בפלג גופי התחתון – למרות כל אלה ניסיתי להרפות מעט את איברי, לשנות תנוחה מצד לצד כדי להקל מעט על הכאב. לחצתי על מכשיר הקשר ושידרתי פקודה להמשך התקיפה: "תחנות דינר, כאן דינר. אנו ממשיכים בתקיפה להשלמת ביצוע המשימה. בכלים שבהם המפקדים נפגעו, יתפוס פיקוד מי שיכול, יזדהה בקשר וידווח אליי. תרגולות אש לפנים ולאגפים – כל אחד בגזרתו. אין לסטות מהשדרה ומהרחוב הראשי. מי ששומע ואינו יכול לשדר, ישמור על מקומו בשדרה ויחקה את הכלים שלפניו בלחימה. לשמור על רווחים וקשר עין בין הכלים". לא ייאמן אילו הפתעות מזמן שדה הקרב. לכל אדם יש רגע של מבוי סתום, של מצוקה קשה, רגע שבו נדמה לו שהכול אבוד, ואז בדרך נס צפים בו כוחות ורצון עז שמונעים ממנו לוותר. קשה להבין אילו עוצמות יש בלוחמים שרוצים לשרוד את הקרב.

ללא קשר לדרגה, לגיל או לניסיון הלחימה התגלו כמה לוחמים מן השורה וכמה מפקדים זוטרים שלקחו פיקוד, וגילו יוזמה, עוז רוח, נחישות ודבקות במשימה ברמה שלא הייתה מביישת אף מפקד פלוגה ותיק קרבית. לדוגמה: לאחר המכה האנושה, שפגעה בעיקר במפקדים, ניסיתי לקרוא ברשת הקשר למפקדי הפלוגות. רוב העונים היו לוחמים או מפקדים זוטרים. מן הכלים של פלוגת החרמ"ש שעל זחל"מים – חזי – איש לא ענה לי. לאחר כמה ניסיונות ענה לי מישהו שהזדהה כ"משנה

קודקוד" (כך שמעתי). הוא דיווח לי שהמ"פ, סרן חזי פנט, נפצע ועדכן אותי על מצב השדרה והכלים בסביבתו. חשבתי שמדובר בסמ"פ. הודעתו לו שיקבל פיקוד ושאלח כלי לחלץ את הנפגעים – בלי לדעת כמה הם ומהי חומרת הפגיעות. לרגע שרר שקט, אך לאחר שהות קצרה שידר לי שוב שהוא לא מפקד, אלא הוא אחד מאלה שנמצאים על הכלי של המ"פ. התרשמתי מחילופי הדברים אֶתו שהוא יודע על מה הוא מדבר, ומכיוון שהוא היה היחידי בפלוגה שענה לקריאותיי ברשת, חזרתי והוריתי לו: "לא חשוב מה תפקידך, קבל פיקוד ותמשיך לירות ולהוביל את הכלים אחריי אל הכיכר". וכך הוא עשה. לוחם אמיץ, שהתיישר וזקף קומה במקום שבו האחרים השתופפו. רק כאשר הגיע אליי לכיכר, עם כל הכלים ועם כל הנפגעים שלו, ראיתי שמדובר במפקד כיתה – סמל צביקה צור מקיבוץ גבת, שהשתחרר משירות סדיר זמן קצר לפני המלחמה, והיה חדש בפלוגת החרמ"ש שרוב לוחמיה היו אנשי מילואים.

צביקה צור סיפר:

אחרי כמה דקות נסיעה ברחוב הראשי של העיר, שהיה תחום משני צדיו בכניינים גבוהים בני שש קומות, חטפנו לפתע מכת אש אדירה. האש ניתכה עלינו מכל הכיוונים וללא הפסקה. חזי המ"פ נפגע. כאשר חבשתי אותו הבחנתי בחתך גדול בגב. יצרתי קשר עם המג"ד נחום ודיווחתי לו. הוא אמר לי לקבל פיקוד, להשיב אש ולהמשיך להתקדם אחריו. ככה עשיתי והתחלתי לתת פקודות. לשמחתי, החיילים נשמעו לי ופעלו על-פי הוראותיי. המג"ד המשיך להדריך ולהוביל אותי עד שהצטרפתי אליו. כשפגשתי אותו אמרתי לו שאני לא קצין. הוא ענה לי: "לא מעניין אותי, תמשיך לפקד. אתה עושה זאת טוב". גם בהמשך, לאורך כל הדרך, הוא גיבה אותי לחלוטין והנחה אותי מה לעשות. כשיצאנו מהעיר המג"ד אסף את כל הגדוד לשיחה. בסיומה הוא הציג אותי במשפט אחד: "זה צביקה צור, ומעכשיו הוא מ"פ פלוגת החרמ"ש חזי". אחרי השיחה באתי לומר לו

שאולי זו משימה גדולה עליי. הוא קטע אותי ואמר: "אתה תמשיך לפקד על הפלוגה כל עוד היא קיימת".

לאנשים כאלה התכוונתי באומרי שאומץ לב ונחישות אינם עניין של דרגה ותפקיד אלא עניין של התבנית שלך. לכן, לאחר הקרבות דאגתי לכך שצביקה צור יקבל את עיטור העוז ודרגת קצונה ללא קורס קצינים, וכך היה. הענקת דרגת קצונה הייתה כרוכה בקשיים רבים מצד אנשי סגל השלישות ומצד חלק מן המפקדים. הייתי צריך לגייס לשם כך את תמיכתו של המח"ט אל"ם קרן ושל מפקד האוגדה אלוף ברן. הרי מבחנו העליון של כל צבא הוא ביום הדין, בשעת הלחימה. כל האימונים וכל ההכנות מכוונים להכשרת הלוחמים כדי שיעמדו במבחן הלחימה. הנה לוחם שעמד במבחן הלחימה בצורה מכובדת, ומילא בהצלחה תפקיד שגדול עליו בכמה מידות, אז אין סיבה שלא להוקיר אותו על כך.

לוריא המ"מ מפלוגת מנש סיפר:

קיבלנו פקודה לנוע אל תוך העיר סואץ. מנש ראשון, אני אחריו, אחריי בן חברון ופטר. נענו וירינו. בתחילה המחזה היה נפלא. העיר נראתה שקטה, ואנחנו סוערים ויורים פגזים, והיכן שצריך, צרורות ממקלעים. אחרי הצומת הראשון ברחוב הראשי מנשה עוצר. צעקתי על הנהג "המשך לנוע", עצרתי שני מטרים אחרי מנש. הוא הודיע שהוא ממשיך, ואז התחלתי לראות אותם. בהתחלה חמישה-שישה מצרים, ולאחר מכן ראיתי בכל רחוב צדדי מאות של חיילים מצרים. הם עמדו בחלונות עם רובים וירו בלי לפחד. יריתי כמו משוגע. הצוות של פטר דיווח שהוא נפגע. הוריתי בשקט להמשיך. הרשת הייתה עמוסה להפליא והצוות לא השתכנע להמשיך. נאלצתי לצעוק עליהם ברשת הקשר: "לסגור מדף ולטפל בפטר". קיבלתי צרור ממקלע נ"ט, עפו לי כוכבים לפני העיניים. המקלע שתק. המטרתי עם עוזי ובכיתי. הטען והתותחן לא הבינו לנפשי. הם היו בפנים ולא שיערו ולא אמדו את קנה המידה של הגיהנום שהתרחש בחוץ. אם רוצים לשרוד – זה דבר שצריך לטפל בו.

המשכתי קדימה. התותחן התנגש עם התותח בעמוד תאורה. הצידוד הלך. עברתי לעבוד על צידוד חירום בלבד. הגענו לצומת והרבצנו אש לכל הכיוונים כמו מטורפים, והתשובה מהמצרים הייתה, אף היא, כבירה. האש ניתכה עלינו מכל הכיוונים. אני אבטחתי מלפנים את הכביש לפורט אבראהים, ומימין את ציר פולחן. הנהג כתב מכתבים בתא הנהג – לאבא ואימא. הוא לא הבין את המתרחש. העברנו קופסאות 0.3 בטנק והמשכנו. לימדתי את מנש כמה מילים בערבית שאותן הנהג שלי ידע. מנש הלך לחלץ את פטר ונתן לי מקלע מקביל. היו מקרים הזויים של אומץ או טיפשות: האידיטים האלה באו אל מול אהרון דניאל לפני הטנק, כיוונו רובים וירו מול התותח. אנחנו חשבנו שהם ייכנעו והם חשבו את ההיפך. אסור היה לעצור לרגע. הטנקים היו חייבים להיות כל הזמן בתנועה. טנק שעמד חטף פגיעה.

למה לא הרביצו על העיר מכה מכינה, מהאוויר ומארטילריה אינני יודע. יצאנו מהעיר כשהמצרים נרמסים על הכביש עליידי שרשרות הטנקים. נראה לי אחר-כך שרק מזל הביא אותי חזרה מהעיר הזאת. כששאלה אותי אימא אם יש לי מזכרת מהעיר, אמרתי לה שאני עצמי המזכרת – כשאני כאן נושם וחי. הצוות היה מדופרס, גם אני – בגלל הנפגעים הרבים ובעיקר בגלל פטר. אהבתי אותו אהבת נפש. קיוויתי שהוא רק נפצע ושהכול יהיה בסדר, למרות שידעתי שהוא נהרג.

מגבלות הטנקים בלחימה בעיר

סואץ בוערת

לחימת גדוד טנקים בשטח עירוני צפוף ובנוי גבוה

כיבוש עיר הוא צורת לחימה קשה. אולי מהקשות והמורכבות ביותר בכלל, ולשריון בפרט. את צורת הלחימה הזאת אמור לבצע חי"ר מאומן היטב בליווי כל מרכיבי הלחימה האחרים. גם כאשר יש מודיעין ואמצעי מודיעין, גם כאשר מתבצע נוהל קרב, גם כאשר לומדים את העיר על כל פרטיה ומתרגלים על מודל, וגם כאשר נמצאים כל הכוחות התוקפים

פריסת כוחות ופריצה לעיר סואץ

והמסייעים בהרמוניה: חיר"ם, שריון, הגדסה, אוויר, ארטילריה וכוחות מיוחדים אחרים, וכל שלב מתואם ביניהם – גם כאשר כל אלה קיימים הלחימה תהיה קשה, מסובכת, מלאה בהפתעות וכרוכה בנפגעים רבים. כוח תוקף שאינו מוכן ומאומן לקרב מן הסוג הזה עם כל האמצעים המתאימים יקוי דם רב, וספק אם יזכה בניצחון. על כן צבאות רבים משתדלים להימנע מלחימה בערים כאשר הדבר אפשרי, וזאת באמצעות עקיפתן או כיתורן. אבל אם לא ניתן להימנע מכך – אזי צריך שכיבוש העיר יתבצע כקרב בין־זרועי המשלב את יכולות היבשה: שריון, חיר"ר, הגדסה, ארטילריה עם יכולות סיוע אווירי, מידע מודיעיני, לרבות מידע בזמן אמיתי לכוחות הלוחמים, ובהתאם לכך לבנות את כוח המשימה. אתגר הלחימה בשטח בנוי מלווה את צה"ל מראשיתו, וזה צפוי להמשיך ולהתגבר גם בעתיד. בזמן הנראה לעין, הרבה יותר סביר שצה"ל ימצא עצמו נלחם בשטח בנוי קשה ובעייתי מאשר מתמרן בקרבות רדיפה ושב"ש, עם היחידות המשוריינות, במרחבים כמו אלה של מדבר סיני. רוב הערים שבהן נלחם צה"ל נלמדו והוכנו לגביהן תוכניות מיגרה לשעת צורך: בירות, צור, צידון ועוד ערים, לרבות בחזית המזרחית. איני יודע אם על סואץ הייתה תוכנית כזאת, ואם כן – לא שמענו עליה. שום תורת לחימה של צה"ל אינה גורסת שכוח שריון לבדו ימוטט עיר בסדר גודל של סואץ. יש הסבורים שתורת הלחימה לשטח בנוי בצה"ל, לפחות באותה עת, לא סיפקה פתרון הולם. הדבר מחזק עוד יותר את ההמלצה להימנע מלחימה בעיר. ואולם, אם הרמות הממונות החליטו להטיל על יחידה את משימת הכיבוש, עליה למלא אותה בנחישות, שכן עבור יחידה צבאית, כל יחידה צבאית לוחמת, דבקות במשימה ומילויה הם חזות הכול. על כך נאמר ונכתב רבות על־ידי גדולים וטובים בפקוד צה"ל ובהנהגה הביטחונית. האויב, שלמד להכיר את "חולשת" צה"ל כצבא מוסרי, מעדיף להילחם ברחובות של ערים צפופות אוכלוסייה

ולהתערבב בין בתי תושביהן, בצמוד לבתי־ספר ולבתי חולים, כדי לשחוק את נחישות צה"ל.

אך טבעי הוא שבחלק מן המקרים הביצוע יהיה קשה ותובעני כפי שהיה בסואץ, ובמקרים אחרים ילך כמצופה בלי להקיז דם ברחובות העיר. כך, למשל, היה במלחמת ששת הימים בכיבוש רמאללה על־ידי חטיבה 10 ובכיבוש ג'נין על־ידי חטיבה 45 שהוכנעו על־ידי פריצת הכוחות לעיר ללא קרבות רחוב.

בשל לחץ הנסיבות נכנסנו לסואץ בחיפזון ומהכיוון הכי צפוי – הרחוב הראשי שלה שנמתח לכל אורכה של העיר ממבואותיה המערביים עד הקצה המזרחי שלה והסוללה הצרה המחברת אותה לפורט אבראהים. היעדר מודיעין על עוצמת האויב והיערכותו בעיר והיעדר הזמן להכנות, לציוותי כוחות ולתיאום ביניהם – כל אלה הקשו עלינו מאוד וגרמו לכך שמילוי המשימה גבה מחיר כבד מאוד.

יתרונות המגן בעיר גדולה:

- בהכירו את המגבלות הרבות של התוקף ישאף הכוח המגן, המכיר היטב את העיר, לבצע את הלחימה תוך ניצול היתרונות שמקנה לו השטח הבנוי.
- לחימה ברחובות סגורים שבנויים צפוף וגבוה מאפשרת למגן לפגוע בטנקים ובנגמ"שים מטווחים קצרים מאוד שבהם אי אפשר להחטיא.
 - ניצול ההסתר והמחסה שמקנים גושי הבניינים הגבוהים למגן.
 - יכולת של המגן להפתיע באמצעות מארבים סטטיים ומארבים מזנקים מן הבניינים ומביניהם.
 - הכרה טובה של העיר על רחובותיה וסמטאותיה.
 - קיום תצפיות ממבנים גבוהים על תנועות של כוחות התוקף כדי לשבש את מהלכיו ולזנב ביחידותיו.

- ירי מזוויות רבות ומגבהים שונים כדי לפצל את אש התוקף, להפוך אותה ללא יעילה ולהתיש את יחידותיו. הדברים נכונים במיוחד בנוגע ליחידת טנקים.
- יכולת המגן להתארגן מחדש, במהירות, בהסתר ובביטחון.
- המגן יכול בקלות יחסית להעתיק מאמץ מגזרה לגזרה.
- החזקת כוחות עתודה ניידים וזמינים והפעלתם לפי הצורך.
- שימוש במכשולים קרקעיים, מלאכותיים וחפוזים לחסימת צירי תנועה ולניתוב כוחות לשטחי הריגה שנבחרו.
- היערכות מראש עם רשת קשר בטוחה בין הכוחות המגינים כדי למנוע מיסוך.
- פינוי נפגעים מהיר ובטוח אל תוך מבנים שהוכנו מראש לשמש נקודות פינוי.
- לוגיסטיקה קלה ומהירה: היערכות עם כלי נשק מתאימים ובכמות גדולה, לרבות הכנה של מצבורי תחמושת בהתאמה.
- הסתייעות באוכלוסייה אוהדת.

מגבלות הכח התוקף בעיר גדולה:

- המגבלות של הלחימה לכוח חי"ר התוקף בשטח בנוי הן רבות, ועוד יותר רבות וקשות לכוח משוריין.
- קשיי תצפית. בשל הבנייה הצפופה והגבוהה, קשה לקיים תצפית בעיר, דבר שמקשה על השליטה בכוחות. לפיכך חשוב לשמור על רצף השדרה שכן פיצול בשדרה גורם לקשיים באיתור ובשליטה בכוחות.
- קושי באיסוף מודיעין בשל ההסתר שיוצרת התכסית. הכוח שנלחם ברחוב א' יהיה מנותק לחלוטין מן הכוח שנלחם ברחוב ב'.
- היעדר קשר עין בין המפקדים מעצים את השפעת בעיות הקשר והפרעות המיסוך הנובעות מן המבנים הגבוהים וגושי הבניינים.

- מוגבלות בתמרון. הרחובות בעיר מגבילים את התנועה לנתיבים מוגדרים שאותם יודע המגן לחסום ולרכז אליהם את האש. למרות זאת אסור לעצור את תנופת ההתקפה.
- קשיים בפיצול כוחות ובמיזוגם. קשה עד בלתי אפשרי לערוך מחדש איגודי כוחות תוך כדי הלחימה בעיר. על כן חשוב שכל כוח ידבק במשימתו ויחתור אליה עד השגתה.
- זוויות ירי מוגבלות מאוד. מספר רב של בניינים גבוהים וצפופים מקשה על פיתוח עוצמת אש הטנקים. הירי המגיע מכיוונים רבים כל־כך, לרבות הממד השלישי, מבליט את המוגבלות של הטנקים להגיב במהירות בשל הצידוד וזווית ההגבהה.
- כוח שריון בעיר חשוף ופגיע לא רק בשל כיווני ירי הרבים, אלא גם בשל הימצאותו בטווח של נשקי הנ"ט קצרי הטווח, שהירי מהם יעיל מאוד מן הבניינים ומביניהם.
- לחימה בטווחים קצרים במשך זמן ממושך מתישה וכרוכה במתח נפשי אדיר. כמו כן נוצרות השפעות שליליות על המורל כתוצאה ממתח נפשי קשה וממושך.
- מיסוכי קשר, גורמים לקשיים גדולים בשליטה – בעיקר כאשר מפקדי המשנה פגועים.
- קשה מאוד להעביר כלי נשק ותחמושת מכלי שנפגע לכלי תקין. על כן יש צורך להצטייד בתחמושת נוספת ובנשקים קלים נוספים.
- פינוי רפואי לפני הוא קשה עד בלתי אפשרי. המשמעות של פינוי לפני הן החזקת הפגועים בתוך הכלים והמשך הלחימה כאשר הנפגעים נמצאים עם הלוחמים בטנק או בנגמ"ש. המראה של ההרוגים ושל הפצועים המדממים הוא מזעזע ומייאש וגורם לקהות חושים. הדכדוך והייאוש עלולים לפגוע בתפקוד של הלוחמים.

• כל התכונות של כוח השריון – עוצמת האש, הניידות, כושר התמרון, הגנת השריון, פעולת ההלם, הקשר, שילוב התנועה והאש – נשחקות בלחימה בעיר צפופה וגבוהה.

הלחימה בעיר גדולה מתאפיינת בכך שברחוב אחד עלול להיות גיהנום, וברחוב הצמוד לו יכול להיות שקט פסטורלי. טנק שנפגע בתוך שטח בנוי הופך לבעיה קשה ולמטרה נוחה ופגיעה. כל יתרונותיו יורדים לטמיון. יש חשיבות רבה לנ"ל בלחימה בעיר צפופה – זאת מכיוון שניתן להפעילו בנוחות ובמהירות גם כאשר זוויות הירי קשות ומול התגובות המפתיעות והלא צפויות מכל רחוב, פתח וחלון.

גם כאשר קיימים התנאים האופטימליים בשלב ההכנות: ניתנת פקודה מסודרת, מתבצע נוהל קרב ארוך ומלא ולרשות המתכנן קיים כל הזמן הדרוש ללימוד המשימה והעיר, וגם כאשר זמינים כל הכוחות הדרושים, מתבצעים ציוותי הכוחות ונעשה ביניהם תיאום מלא – עדיין יש מגבלות רבות לכוח שריון הנלחם בשטח בנוי.

עדיין לא קרה במלחמות ישראל שגדוד שריון תקף לבדו בפקודה חפזת מרכז של עיר גדולה בסדר גודל של סואץ ותחת לחץ מטורף של זמן שהופעל על כל הדרגים – המדיני והצבאי – ועל רקע שתי הפסקות-אש שאותן ניסו לכפות גורמים בין-לאומיים (הראשונה ב-22 באוקטובר בשעה 19:00 בערב, והשנייה ב-24 באוקטובר ביום הלחימה על העיר בשעה 7:00 בבוקר).

מגבלות שנוספו לנו בנסיבות לחץ הזמן:

כל הגורמים האלה ואחרים הפכו את הלחימה של גדוד 433 בעיר סואץ לקרב ייחודי. לקשיים האובייקטיביים הרבים שיש לגדוד שריון בלחימה בשטח בנוי נוספו, בשל הנסיבות בעת ההיא, גם מגבלות קשות נוספות.

- קבלת פקודה מותנית. האוגדה קיבלה מן הפיקוד פקודה לכיבוש העיר בלשון מטפורית: "לכבוש את סואץ אם אינה סטלינגרד". אף שהמג"דים לא נחשפו ללשון הפקודה בזמן אמיתי אלא רק כמה ימים לאחר מכן – הרוח שלה חלחלה לשטח ופגעה בנחישות של האוגדה להילחם על העיר.

- לא ניתנה פקודה מלאה ומסודרת.
- לא הוקדש זמן, ולו מועט ביותר, לנוהל קרב בחטיבה ובגדודים למרות שאפשר היה גם בנסיבות ההן.
- לא היה כל מודיעין על המתרחש בעיר.
- לא היו שום אמצעי מודיעין: לא תצלומי אוויר של העיר, ולא מפות בקנה מידה מתאים. היו לנו מפות בקנה מידה של 1:100,000 ומפות בודדות בקנה מידה של 1:50,000. במפות האלה כל העיר סואץ – העיר השלישית בגודלה ובחשיבותה במצרים – הייתה כגודל ציפורן של אגודל.

- לא היה זמן ולא הייתה אפשרות ללמוד את העיר ורחובותיה.
- אף שהפקודה אמרה שמיד אחרי הגדוד שלי ייכנסו גדוד הצנחנים 564 בפיקודו של סא"ל יוסי יפה וגדוד מרס בפיקודו של סא"ל יעקב חסדאי, לוח הזמנים לא אפשר זאת. הצנחנים לא סיימו את ההכנות, ובשל הלחץ של כל הגורמים המעורבים נאלצתי להתחיל את התקיפה לבדי ברחובה הראשי של העיר.

- לא נלווה אליי שום כוח הנדסי.
- לא ניתן לי סיוע ארטילרי – לא לריכוך ולא לליווי.
- לא ניתן לי סיוע אווירי – לא לריכוך ולא לליווי.

אפרופו ליווי אוירי וליווי ארטיילרי: במבצע "צוק איתן" ליווה חיל האוויר בסג'עיה את גולני עם פצצות שמשקלן 1 טון במרחק של 100 מטרים מכוחותינו, והארטיילריה הונחתה כמה מטרים לפנייהם. איזה הבדל זה היה עושה אם הייתי מקבל בסואץ עשירית מהליווי האווירי והארטיילרי הזה. יצויין שכדי שסיוע אוירי וסיוע ארטיילרי יהיו אפקטיביים יש לתכנן אותם מראש ולפרטי פרטים על מפות ותצלומי אוויר. בלי תכנון מפורט – הנזק שלהם רב מתועלתם.

- לא נעשו ציוותי כוחות – כי לא היו כאלה.
- לא היה שום תיאום בין הגדוד ובין הכוחות האחרים של החטיבה והאוגדה שפעלו סביב העיר ובדרומה על ציר פולחן.
- הגדוד נכנס ללחימה רק עם הדרג הלוחם של פלוגות הטנקים והחרמ"ש – ללא שום תגבור והשלמות המתאימים ללחימה בשטח בנוי, כמו למשל, תוספת נשק קל ותחמושת בהתאמה. להם יש חשיבות רבה בלחימה בעיר בשל הנוחות בתפעולו לכל כיוון ולכל זווית ירי.
- לא היינו ערוכים מבחינה רפואית למקרה של פינוי לפנים: לא הצטיידנו באביזרים רפואיים למקרה שיהיו שיבושים בפינוי רפואי לאחור – כפי שאכן קרה. הפינוי לפנים היה כרוך בקשיים פיזיים ומורליים רבים.

כפר, עיירה ועיר גדולה:

- יש הבדל גדול ומשמעותי מבחינת הלחימה בין הסוגים השונים של שטח בנוי: כפר, עיירה ועיר.
- כפר. ריכוז קטן של בתים, בדרך כלל, בני קומה אחת הבנויים מחימר או מאבן מקומית. על־פירוב בכפר אין דרכים ראשיות ומרכזיות אלא דרכים צרות ושבילים בין הבתים.
 - עיירה. העיירה גדולה יותר מהכפר. קיימות דרכי גישה אליה וממנה, ואולם היא אינה סבוכה ומורכבת ללחימה כמו עיר בינונית או גדולה. בדרך־כלל משמשות העיירות מרכז לכפרים הסמוכים אליהן. רוב

הבתים בה הם בני קומה או שתיים. יש בה כמה מאות בתים המחולקים על-ידי כמה רחובות.

- עיר, כרך. יש ערים מסוגים שונים ובגדלים שונים. יש ערים קטנות יחסית ויש ערים גדולות, עמוסות ובנויות צפוף וגבוה. לעיר יש מרכז, פרברים, אזורי תעשייה, שטחים פתוחים, שכונות ורבעים חדשים ועתיקים. במרכז יש בדרך-כלל אלפי בתים, גושי בניינים גבוהים, ושטחים חיוניים, ובהם: מבני שלטון, תחנות שידור, תחנות משטרה, מבנים ציבוריים, גשרים, כיכרות מרכזיות וכדומה. יש ערים שהן יעדים אסטרטגיים ויש ערים שהן יעדים מערכתיים וטקטיים – הכול תלוי בגודלן, במיקומן ובחשיבותן.

מורכבות הלחימה בעיר גדולה גזורה מהגדרת המשימה:

- קיימים הבדלים עצומים בין לחימה במרכזה של עיר גדולה וצפופה, המחייבת כוחות מיומנים וטכניקות ייחודיות, ובין לחימה סביב העיר ומבואותיה, שבה ניתן להסתפק בכוחות שריון רגילים, והיא אינה מחייבת היערכות מיוחדת. קושי הלחימה בתוך העיר תלוי בהגדרת המשימה:
- פריצה אל תוך העיר והשתלטות על יעדים בתוכה: צמתים, גשרים, מבנים מרכזיים, מרכזי שלטון.
- טיהור חלקים ממנה לצד השתלטות על יעדים חיוניים בתוכה.
- השתלטות על העיר כולה והכנעתה על כל המשתמע מכך.

הלקח שיש להילחם בשטח בנוי כשהיחידות מוכנות ולאחר נוהל קרב סדור הוא פשטני מדי. איש אינו חולק על כך שלחימה בשטח עירוני היא קשה ומורכבת ומחייבת נוהל קרב מלא ומסודר על כל מרכיביו. השאלה האמיתית היא מה עושים ואיך פועלים במצבים הרבים הלא צפויים שצצים בזה אחר זה תוך כדי הלחימה? איך מטפלים בכל הקשיים

הרבים שעמם מתמודד גדוד שריון בכל דקה של לחימה? איך פועלים כאשר כל התוכנית קורסת והפתעות צצות מכל עבר? אימון יחידה והכנתה ללחימה בשטח בנוי על־פי תורת הלחימה הם אתגרים הניתנים להשגה, ואולם אימון יחידה והכנתה למגוון הפתעות לא צפויות הם אתגרים הרבה יותר קשים ואף בלתי אפשריים. כהכנה נפשית לבלתי צפוי בקרב ולהפתעות שמזמנת לנו הלחימה נהוג לומר שכל תוכנית היא בסיס לשינויים, שהרי תמים יהיה לחשוב שהכול יתנהל על־פי התוכנית שגיבשנו בנוהל הקרב שעשינו לפני הביצוע. אפילו בתוך נוהל הקרב יש שלב שבו מנסים לדמות הפתעות ואירועים לא צפויים כדי להכין להם מענה אפשרי. ככל שהלחימה קשה יותר, כך המפקד יידרש יותר לקבל החלטות מידיות כדי לתת מענה למצבים החדשים. בלחימה בעיר עומדים בפניו אתגרים רבים ובלתי צפויים.

רק מפקד, הנמצא עם אנשיו במהלך הקרב וחש את המצב יכול לתת מענה לבעיות כגון אלה שעמן תצטרך יחידתו להתמודד:

- אובדן שדרת הפיקוד. כאשר חלק ניכר מן המפקדים נפגעים הופך גדוד טנקים לעדר מבוהל. לפחות כך נראה המצב ברשת הקשר הגדודית. בשל הפריסה הגדולה ובשל הנתקים שנוצרים בשדרת הגדוד ברחובות הצפופים, השליטה הופכת לבלתי אפשרית.
- קריסת רשת הקשר בשל אובדן המפקדים או מיסוכים יזומים ורגילים שהם תופעה נפוצה ברחובות העיר הסגורים על־ידי בניינים גבוהים וצפופים. רשת הקשר היא אמצעי שליטה עיקרי של מפקד יחידת שריון.
- מינויים של מחליפים למפקדים שנפגעו תוך כדי הלחימה הם הכרחיים כדי שכל כלי וכל יחידת משנה ימשיכו לתפקד. אין דרך אחרת לאסוף את שברי הגדוד ולהניע אותו להמשיך לחתור להשלמת המשימה אלא אם יש על כל כלי משהו שינהיג אותו ויוביל אותו עם השדרה. ברוב המקרים, מופתעים לטובה כשמגלים כמה כוחות טמונים במפקדים

הזוטרים, ולעתים בלוחמים מן השורה; כמה תעצומות נפש ויכולות הם מפגינים בעתות מצוקה וכיצד הם תופסים פיקוד ומגלים נחישות להשתלב עם שדרת הגדוד להשלמת המשימה.

- התגברות על נתקים הנוצרים בשדרה הגדודית בשל היפגעות מפקדים, היתקעות כלים וחסימת צירים בעקבות מכשולים מלאכותיים שהציב האויב בציר התנועה. נתק בשדרה תוך כדי לחימה הוא קריטי – בעיקר כאשר רשת הקשר משובשת. למפקדים ולבעלי תפקידים שזה עתה החליפו את אלה שנפגעו יש פחות ניסיון והם אינם מתורגלים במצבים בעייתיים כאלה.

- המשמעות של פינוי נפגעים לפנים כאשר הפינוי הרפואי לאחור אינו אפשרי היא להחזיק בתוך הטנק או הנגמ"ש אנשי צוות הרוגים ופצועים. הלוחמים אמורים לנסות לעזור להם אף שאין להם ידע רפואי וחסר להם ציוד רפואי. בה בעת עליהם להמשיך להילחם. המצב הזה משפיע מאוד על המורל של אנשי הצוות ועל תפקודם.
- הפעלת גדוד טנקים בלחימה בשטח בנוי כאשר לוחמים וסמלים ממלאים תפקידים של מפקדי מחלקה או מפקדי פלוגה אינה דבר פשוט. הנחישות לתפקד ולפעול במצבים קשים אינה עניין של דרגה או תפקיד. זו כנראה תכונה מובנית שאותה לא לומדים אלא נולדים אֶתה. אין דרך אחרת להסביר את גילויי אומץ הלב והנחישות שהפגינו הלוחמים והמפקדים הזוטרים. כשנגמרים הכוחות ותעצומות הנפש מתחיל שלב שבו המפקד אינו יכול לעשות דבר מלבד לקוות שללוחמים ולמפקדים הזוטרים יהיו היכולות הנחוצות לתפקד במצב הבלתי נתפס שאליו נקלעו.

- היכן נקודת השבירה שבה המפקד מחליט אם להמשיך לחתור להשלמת המשימה או לחדול ולצאת מן הגיהינום? קשה לתת מענה לשאלה הגורלית הזאת. התשובה נמצאת בכורח לדבוק במשימה ולחתור למילוייה כל עוד יש לו כוחות. גם אם המפקד חש מותש ועל סף

- אפיסת כוחות עליו לזכור שכוחות נוספים פועלים לצדו כחלק מן התוכנית הכוללת, ואסור לו להיות החולייה החלשה במערכה.
- המפקד נדרש לתעצמות נפש אדירות כדי לשדר אופטימיות, תקווה ונחישות להמשיך את הלחימה למרות המצב הקשה שפקודיו מודעים לו והוא עצמו על סף אפיסת כוחות.
 - שמירה על ערנות ואופטימיות בלחימה גם בעתות מצוקה. חשוב מאוד שמג"ד טנקים, שאמצעי השליטה העיקרי שלו הוא רשת הקשר, יישמע רגוע וייתפס כמי ששולט במצב גם כאשר הוא עצמו אינו חש כך. חשוב שיעביר מסר שהוא ממשיך להוביל וחותר למילוי המשימה גם כאשר התקווה היא המצרך היחידי שנשאר לו.
 - קבלת החלטות במצבים קיצוניים. כל מפקד יחידה יודע היטב שהוא ואנשיו הם חלק מתוכנית מקיפה של יחידת האם. משימתו היא סעיף בטבלת הכוחות והמשימות של פקודת המבצע כולו. עליו לזכור תמיד שכל החלטה שלו, שאינה עולה בקנה אחד עם רוח מילוי המשימה, עלולה לשבש את המהלך הכולל. הידיעה הזאת צריכה להנחות כל מפקד גם בלחימה קשה וגם כאשר יש נפגעים רבים. מצוקות קיימות תמיד – עוצמתן שונה ממקום למקום ומיחידה ליחידה. אולם, כיוון החשיבה נשאר אחד: חתירה למילוי המשימה שהיא חזות הכול. כל החלטות הביניים של המפקדים בכל הרמות צריכות לשרת את מילוי המשימה.

במלחמות ישראל, בפרט במלחמת יום הכיפורים, יש דוגמאות רבות לכך שהלחימה משלב הבלימה עד מבצע הצליחה נעשו בניגוד לעקרונות המלחמה הבסיסיים ונגד כל הסיכויים. המנהיגות דרושה במקום שלא קיימת תוכנית או שהתוכנית שאותה גיבשה היחידה ושעליה התאמנה הופכת ללא רלוונטית. בעת כזאת של משבר על המפקד להפגין את כל יכולותיו: כושר אלתור, תושייה, יוזמה, נחישות, תעוזה, שיקול דעת

ושליטה עצמית. תמצית המנהיגות היא להיות פנס במקום שבו האור כבה, להוביל גם כאשר נגמרת הרציפות ומתחילה האי ודאות, לדבוק במשימה ולחזור להשלמתה בתעוזה ובנחישות גם כאשר נדמה שכלתה התקווה, לקבל החלטות נכונות במצבים קיצוניים, להמשיך לתפקד כמצופה ממך כי עיניי חייליך נשאות אליך.

על היחידה לקיים נוהל קרב מלא ומסודר ככל שהתנאים מאפשרים זאת. כאמור, בלחימה בכלל, ובלחימה בשטח בנוי בפרט, רב הבלתי צפוי על הצפוי. על כן, ככל שנוהל הקרב יהיה מלא ומסודר כך ניתן יהיה לצמצם את אי המוכנות לבעיות הלא צפויות ולהפתעות הצעות תוך כדי הקרב. הלחימה תהיה ללא תכלית אם לא יתבצע נוהל קרב מלא, אם לא יינתנו פקודות ברורות, אם לא יוגדרו משימות מדויקות ליחידות המשנה ואם לא ייקבע באופן חד משמעי וברור מי עושה מה.

לנוהל קרב יש תבנית משלו הכוללת מענה לכל השלבים, ומפרטת את סדר הפעולות של המפקד והמטה שלו, לרבות ציוותי הכוחות

והתיאום ביניהם:

- מתן פקודת התרעה על-ידי הרמה הממונה.
- לימוד המשימה על פרטיה: על מפות ותצלומי אוויר כאשר מדובר בעיר הבנויה צפוף וגבוה.
- הורדת פקודת התרעה ליחידות הכפופות, כדי לאפשר את תחילת ההכנות.
- קבלת עיקרי הפקודה מהרמה הממונה עוד לפני קבוצת הפקודות של הרמה הממונה.
- קבוצת הפקודות של הרמה הממונה, לרבות תדריך המפקד וקבוצות פקודות מקצועיות.
- לימוד הפקודה והגדרת המטרה: מה צריך לבצע, לשם מה ומתי.

- קיום קבוצת תכנון של היעד המערכתית, יעד הביניים והיעד הסופי. כמו כן גיבוש תוכנית נבחרת שאותה תבצע היחידה.
- הצגת התוכנית לאישור הרמה הממונה.
- ביצוע קבוצת פקודות ליחידות המשנה, לרבות תדריך וקבוצות פקודות מקצועיות.
- אישור התוכניות לרמות הכפופות.
- ציוותי כוחות מיומנים ומתאימים למשימות שהוטלו עליהם ותיאום מדוקדק ביניהם: טנקים, חי"ר, הנדסה, ארטילריה, אוויר וכוחות נוספים ייחודיים ללחימה בשטח בנוי, כגון, חוקרי שבויים ויחידות ללוחמה פסיכולוגית.
- אימון יחידות המשנה ויתר הכוחות לאפשרות של לחימה בנתק מיחידת האם, תחת לחצים פיזיים ונפשיים ממושכים, עם צוותים חסרים בשל נפגעים ותוך נכונות לקבל החלטות בעצמן. כלי בודד או יחידת משנה קטנה שאיבדו את השדרה הגדודית, שנפגעו להם כלים, שיש להם הרוגים ופצועים או שהוסטו מציר התנועה בשל מחסום שהונח על דרכם - עלולים למצוא את עצמם במצב קשה שהוא מעבר ליכולת ההתמודדות שלהם. עליהם לעשות הכל לחזור ולהשתלב ביחידת האם.
- יש לוודא על ידי תדריכים מפורטים שהפיקוד בכל הרמות מהבכיר ועד לזוטר בקיאים בתוכניות שלהם ושל יחידותיהם זאת משום שכל אחד מהם - זוטר כבכיר, מרמת הכלי הבודד עד רמת יחידת המשנה - עלול למצוא את עצמו במצבים קשים שבהם יידרש לקבל החלטות לבדו ועל־פי שיקול הדעת שלו בלבד.
- תרגול פינוי נפגעים לפנים במקרה שהפינוי לאחור משתבש או כרוך בקשיים. לפינוי יש השפעות קריטיות מבחינות נפשית ומורלית על אנשי הצוות.
- תרגול הכוחות על מודלים אם הדבר אפשרי.

מספר ביאורים והבהרות באשר ללחימה בעיר גדולה:

- אף שהלחימה בשטח בנוי קשה ותובענית, עקרונות הלחימה בה אינם שונים ביסודם מעקרונות הלחימה הרגילים של צורות הקרב האחרות. עם זאת, יש לציין כמה לקחים שלמדנו על בשרנו, ומומלץ ליישםם כאשר נדרשים להילחם בשטח בנוי. התנאים בשטח בנוי מחייבים מיומנות לחימה וטכניקות לחימה שונות מאלה המקובלות בלחימה בשטח פתוח. הלחימה בעיר אטית, נמשכת זמן רב וכרוכה בנפגעים רבים.
- אין זה משנה אם המדובר בעיר סואץ, בירושלים או בסטלינגרד. ללחימה בשטח בנוי, בכל שטח בנוי, יש להקצות יחידות לוחמות מעולות, מאומנות היטב נחושות ודבקות במשימה. הלחימה הזאת תובעת לא רק איכות גבוהה של המפקדים אלא גם, ובעיקר, את מרב היכולות של היחידות הקטנות: מחלקה וטנק בודד, כיתה וחוליית לוחמים רגלית או שילוב של שניהם.
- הנטייה הטבעית של לוחמים, בעיקר לוחמי חי"ר, הנמצאים תחת אש רצופה היא למצוא מסתור ומחבוא שאותם מספק להם בשפע השטח הבנוי. על כן נחוצים לוחמים נועזים שיתגברו על הפחדים שלהם, ובניגוד לנטייה הטבעית לשרוד, ייקחו סיכון, ולמרות מטחי האש הרבים שנורים עליהם מכל הכיוונים, יגיבו באש וישמרו על תנופת הלחימה.
- הפחד הוא רגש טבעי אצל בני האדם. אצל לוחמים הוא גורם קריטי בלחימה בכלל, ובמצבים קיצוניים בפרט. הפחדים והחרדות מקצינים כאשר יש פצועים והרוגים בתוך הטנק או הנגמ"ש, והם קשים במיוחד כאשר הנפגע הוא מפקד מחלקה או מפקד פלוגה. זה לא פשוט להוציא את הלוחמים ממצב הקיפאון והחרדה שבו הם נמצאים כאשר הם רואים את מפקדם שותת דם לידם ולהחזירם לתפקוד. קשה להכין לוחמים מנטלית ונפשית למצבים האלה. בלחימה קשה ומתישה

יש הפתעות רבות. חשוב לפנות מהר ככל האפשר את הנפגעים מן הטנקים והנגמ"שים. המראה של פצועים והרוגים פוגע קשה במורל הלוחמים ובנחישותם להילחם, ובכך הם הופכים לנטל. כל אחד מגיב למצב הזה בדרכו ועל-פי יכולותיו. יש מקרים שבהם יכולת העמידה של לוחמים מן השורה מפתיעה, והם פועלים באופן כזה שמפקדים מנוסים היו מתקנאים בהם. כנראה שפחד, שיתוק, נטישה אינם עניין של דרגה, תפקיד או גיל, אלא עניין תבנית האישיות של הלוחם.

- בלחימה בשטח בנוי גבוה וצפוף עומד הכוח התוקף בפני בעיה חדשה שאינה מוכרת לו – ירי מקומות גבוהות. הלוחמים המורגלים להיות דרוכים מול אש אויב בחזית ובאגפים נחשפים גם לאש שנורית עליהם מהקומות הגבוהות. למהירות הפעולה בשטח יש חשיבות רבה. לפיכך חשוב מאוד שהלוחמים כפרטים וכאנשי צוות יהיו מאומנים היטב ובעלי יכולת ללחימה ממושכת.

- גודל העיר, צפיפות המבנים, גושי הבניינים בה, מבנה רחובותיה, צורתם ואורכם משפיעים מאוד על אופי הלחימה של התוקף.

- הלחימה בשטח בנוי חייבת להיעשות כקרב משולב יותר מכל צורת קרב אחרת. השילוב והתיאום הבין-חילי חייבים להיות ברמת הגדוד, ולרדת עד לרמת היחידות הקטנות ביותר.

- יש לתגבר את גדוד הטנקים לא רק בפלוגת חרמ"ש אורגנית אלא גם בפלוגת חי"ר מעולה ובפלוגת הנדסה. כמו כן יש לאמן יחד את איגודי הכוחות האלה, לרבות לחימה של מחלקת חי"ר או הנדסה בכפיפות למפקד פלוגה טנקים.

- אימון הכוחות במסגרות הנמוכות של פלוגה ומחלקה יאפשר למפקד הגדוד גמישות בלחימה ומיצוי טוב יותר של יכולות הכוח.

- לא משנה איזה נוהל קרב ננקוט וכמה זמן נתאמן – תמיד צצות במהלך הלחימה בעיות חדשות המחייבות להסתגל למצב החדש ולתת מענה מבצעי תוך כדי הלחימה. על כן ככל שמרבים באימונים להתמודדות

- עם מגוון רחב של בעיות אפשריות שבהן עלולים להיתקל – כך משרים את המוכנות של הכוח ללחימה מסובכת.
- כחלק מכיתור העיר יש לתפוס את השטחים החיוניים בפאתי העיר ובסביבתה.
 - השתלטות על צירי הגישה אל העיר ועל השטחים שמהם שולט המגן על הצירים האלה כדי לבודד את השטח הבנוי. השתלטות על מוצבי החוף ודרכי הגישה תמנע הגעת תגבורות שעלולות להישלח להגנת העיר או כדי לשבש את תוכנית התקיפה עליה. לכך יש השפעה מורלית שלילית על הכוח המגן, ומאידך גיסא השפעה חיובית על הכוח התוקף.
 - מיקום תצפיות סביב העיר, ככל שהשטח מאפשר זאת, במקומות שמהם ניתן לאסוף מודיעין בזמן אמיתי. לכוח התוקף אין אפשרות תצפית על המתרחש בתוך השטח הבנוי. יתרון התצפית נמצא בידי המגן, שנערך קרוב לוודאי מראש בעמדות ובמבנים גבוהים המאפשרים לו לעקוב אחר התנועות של הכוחות הצרים על העיר. בהתאם לכך הוא יכול להיערך מול מאמצי התוקף כדי לשבש את מהלכיו.
 - ריכוך אווירי. תקיפות אוויריות על העיר ועל מטרות מועדפות שלהן יש אפקט משמעותי של יצירת הלם וחששות מן המהלכים של הכוח התוקף.
 - ריכוך ארטילרי. מטרתו של הריכוך היא לפגוע בבנק המטרות שסומנו כיעדים נבחרים וחיוניים. לפגיעה הזאת יש השפעה מכרעת על ריכוך המגן והיא מקילה על הכוח התוקף.
 - פריצת טנקים אל תוך העיר עד עברה השני, בליווי ארטילרי ואווירי, ליצירת הלם והפתעה. אל הטנקים יתלוו כוחות ניידים של הנדסה לפריצת מכשולים ויחידות חיר"ם שיעניקו בין היתר גיבוי וחיפוי בירי אל אש אויב המגיעה מזוויות גבוהות שאליהן אין לטנקים זוויות הגבהה. כמו כן עליהם להיות ערוכים לפעולה רגלית כדי

לנטרל עמדות ירי קשות, או לטפל במבנים או במכשולים בעייתיים החוסמים את זרימת שדרת הטנקים.

- חשוב מאוד שכל יחידת משנה תשמור על רציפות השדרה ועל מקומה בה. כל נתק בשדרה עלול להסיט חלק מן הכוח לרחוב או לסמטה צדדיים, ושם הוא עלול להיקלע למצב בעייתי ללא יכולת לקבל סיוע מכוחותינו.

- במקביל לפריצת הטנקים והחיר"ם ובדירוג קל אחריהם ייכנס גל שני של כוחות חי"ר והנדסה בליווי טנקים – כדי להשתלט על שטחים חיוניים בתוך העיר: צמתים חשובים, מבני ממשל, מבני משטרה, מפקדות צבא, תחנות שידור, מחסני הספקה, תחנות כוח ומים, מבנים גבוהים המאפשרים תצפית לתיאום בין הכוחות ולהכוונת הארטילריה ותקיפות האוויר.

- לחימה בתוך השטח הבנוי וטיהור חלקים ממנו לפי הצורך והמשימה. ככלל, טיהור עיר, ואפילו חלק ממנה, הוא קשה, דורש זמן רב וכרוך באבדות כבדות בנפש. על כן יש להימנע מכך ככל האפשר. עדיף להתרכז בהשתלטות על מבנים נבחרים שהוגדרו כיעדים חיוניים לשם הכנעת העיר.

- הכוחות שמסביב לעיר יעמיקו את ההשתלטות על המרחבים שמסביבה: אזורי תעשייה, מחנות צבא, נתיבי תנועה לחסימת כוחות תגבור אפשריים, נמלים, שדות תעופה, שכונות יוקרה, שכונות עובדים ומחנות פליטים הממוקמים בדרך-כלל בפרברי העיר.

- הכוחות בתוך העיר ימשיכו למנף את הפריצה וההלם שיצרו תוך הרחבת השליטה לרחובות המשניים ולשטחים החיוניים במרכזה. במקביל הם יפעילו לוחמה פסיכולוגית כדי לסייע להכנעת העיר.

- למרות סכנת ההיפגעות הכרוכה בכך, על המפקדים, ואם יש צורך, על הטענים שבטנקים והלוחמים שבתאי הנגמ"שים, לפעול חשופים בתאי הלחימה כדי לשלוט בכוחות, כדי לאתר את מקורות הירי

הרבים היורים עליהם, בין היתר בתלת־ממד. נכון שיש תחושה של פחד נורא וסכנה ממשית להיפגע, אך החלופה של פעולה כשהם בתוך התאים גרועה הרבה יותר. הם יהיו סומים, מנותקים מן הסובב אותם ופגיעים מכל עמדה שסביבם ומעליהם.

- תגבור לוחמי הנגמ"שים וגם הטנקים בנשק קל, ברימוני רסס ועשן ותחמושת רזרבית חשוב וחיוני. לחימה במשך שעות רבות מול כוחות אויב חז"ר ונ"ט בטווחים של מטרים ספורים ומעמדות היקפיות רבות מצריכה תחמושת רבה וכלי נשק קלים שאֵתם קל לפעול בתנאי שטח בנוי.

- הכרחי שהמפקדה הממונה תשמור בנחישות על רציפות ההתקפה, ותמשיך להזרים כוחות לגיבויה. עליה לפתח מאמצים נוספים, שיתקפו את מערך האויב בצירים מקבילים כדי לערער את תוכנית ההגנה שלו, לפצל את אש כוחותיו, וממילא להקל על מאמץ התקיפה העיקרי. בכל ציר שההתקפה צוברת בו הצלחה יש למנף את המאמץ ולהזרים אליו כוחות נוספים שיביאו להכרעה.

כל צבא מבוסס על יחידות שאותן הוא מצייד ומאמן על־פי תורות הלחימה שלו. ואולם, שום צבא לא יהיה מושלם בלי ערכי לחימה כגון יוזמה, תושייה, החלטיות, נחישות ודבקות במשימה.

הכניסה לסואץ וניסיון ההשתלטות עליה נתפסו בעיני האוגדה כמשימת טיהור והשתלטות על המרחב האוגדתי, ולא כקרב אוגדתי לכיבוש העיר. החטיבה פעלה נכון בהתבסס על תורת הלחימה בשטח בנוי שנראתה מתאימה ונכונה לאותה נקודת זמן. הטעות הייתה בכך שהביצוע והקצאת הכוחות נעשו באופן דומה לאלה שהופעלו בעבר בערים קטנות ובינוניות, למשל הפריצה שעשתה חטיבה 10 ברמאללה במלחמת ששת הימים. ואולם סואץ לא הייתה רמאללה. איש לא ידע אם גודלה של סואץ, גובהה, צפיפותה ויתר מאפייניה דומים לאלה של סטלינגרד או לאלה

של רמאללה. לא היה שום מודיעין ולא הייתה שום דרך להתעדכן בזמן אמיתי על ההתרחשויות בעיר ועל השינויים שחלו במערך ההגנה שלה ביממה שקדמה להתקפה עליה: אילו כוחות נמצאו בה? אילו כוחות נוספו? כיצד בנוי מערך ההגנה עליה? מי מפקד עליו? ועוד.

ההנחה הייתה שכיבוש העיר יהיה קל וללא נפגעים רבים. לכך גם כוונו הדברים שבאו לידי ביטוי בלשון הפקודה שירדה מן הפיקוד: "סטלינגרד – לא, באר שבע או רמאללה – כן". כאשר אין לך שום ידיעה על המתרחש בעיר בסדר גודל כזה, אין דרך אחרת מאשר לתקוף ולהיווכח אם סואץ היא סטלינגרד או רמאללה.

הפיקוד רצה להשתלט על סואץ כולה, ולהתייצב על הגדה המערבית של התעלה. האוגדה, באווירת האופוריה שהאויב בהתפוררות, הורידה את הפקודה לחטיבות, ואלה פעלו כל אחת בגזרתה ועל־פי משימתה. מבחינת הרמה הגדודית, הדברים היו הרבה יותר פשוטים. התקבלה פקודה לכבוש את סואץ. אמנם הפקודה הייתה חפוזה ועיקריה הועברו ברשת הקשר, אבל תוכנה היה ברור לגדודים: לתקוף את העיר ולחתור לביצוע המשימה עד השלמתה.

כאשר גדוד מקבל משימה עליו לבצעה בנחישות בלי שהאצבע תרעד על ההדק. הדבר הזה נכון בנוגע לכל הרמות – גם לחטיבה ובעיקר לאוגדה השולטת בכוחות כולם ושלה יש את כל האמצעים והיכולות כדי לגבות מאמצים קיימים ולפתח מאמצים נוספים כדי להשלים את המשימה.

הנחת היסוד של כל מפקד גדוד היא שהוא חלק מן המערכה, חלק מן הפסיפס החטיבתי והאוגדתי ושכל מעידה שלו עלולה לשבש את המהלך הכולל. לפיכך הוא עושה את המיטב כדי למלא את חלקו בתוכנית הכוללת. ואולם, הוא מצפה מהרמה הממונה שתוודא שגם יחידותיה האחרות מבצעות את חלקן בנחישות וללא פשרות.

הלחימה מתעלת המים המתוקים ועד פורט אברהים

יום שלם של לחימה רצופה

בסואץ – היום הקשה בחיי

ההתקדמות להמשך מילוי המשימה במצב שבו נמצאנו הייתה קשה, מסוכנת וכמעט בלתי אפשרית, אולם מבחינתי היא הייתה הכרחית. ניתנה לי פקודה להבקיע לעברה השני של העיר עד הקצה המזרחי שלה ולאיים על פורט אבראהים. האופציה להישאר תקוע בעיר או לנטוש את מילוי המשימה ולמצוא דרך מילוט לא באה בחשבון. המלחמה היא אירוע לא סובלני ולא סלחני. במאזן הסופי משלמים על טעויות מחיר כבד בחיי אדם. הלחימה נמשכה כל שעות היום. עוצמתה השתנה מדי פעם, אך הרצף נשמר. הניסיונות של חוליות האויב לטפס על הטנקים כדי לפוצץ אותנו במטענים לא פסקו. הפגיעות הקשות במפקדים וההלם שאחז בחלק מן הצוותים גרמו מדי פעם לחוסר ניצול זמני של עוצמת האש האצורה בטנקים. בעזרתו הרבה של מנש, שלמרות פציעתו גם הוא המשיך לתפקד, עשיתי מאמצים בלתי נלאים כדי להחזיר את הגדוד למצב של כוח לוחם. לאט לאט איתרנו את מקור הצרות ואת השיטות המתוחכמות שאותן נקטו המצרים: שקי יוטה מלאים ברימוני יד, שלתוכם שוחרר רימון בודד, נזרקו על הטנקים שלנו ואל תוך הנגמ"שים והזחל"מים. אש מנשקי נ"ט קצרי טווח נורתה מכל חלון, דלת וסמטה. ירי נק"ל ניתך עלינו מכל הכיוונים. כל התותחים והמקלעים שלנו, שיכלו לירות, השיבו אש. בלית ברירה שידרתי מדי פעם לכל מי ששמע אותי, כי בשלב הזה אין שום יחידה בעיר מלבדנו, ולכן עלינו לפנות את ההרוגים והפצועים

לפנים אתנו בכלים. הוריתי בקשר שבמקומות שבהם המצב מאפשר זאת יש להעביר את הפצועים לנגמ"שים שמסוגלים לתמרן בין הכלים הפגועים. כל כלי שיש עליו נפגעים יסמן עצמו בדגל. מעבר לזה לא יכולתי לעשות הרבה. כל אחד ויכולותיו לעזור ולהקל על הפצועים שלידו עד שתגיע הישועה מאיזשהו מקום, אם תגיע.

אנשי הצוותים שלצד הם היו פצועים בתוך הכלים ניסו לעזור במעט שיכלו – זאת תוך כדי לחימה, שמירת רצף השדרה והתקדמות אל מזרח העיר. היו שני מקרים של נגמ"שים שמפקדיהם נפגעו, אך הנהגים שמעו את ההוראות שנתתי בקשר, לקחו יוזמה, עברו בין הכלים המסומנים בקרבתם, אספו אליהם פצועים ככל שיכלו, והמשיכו לנוע עם שדרת הגדוד ואל הטנק שלי בכיכר העיר. הם המתינו סמוך לטנק שלי להוראות מה לעשות ובאיזה ציר לפנות את הפצועים ולאן. עצה ברורה וטובה לא הייתה לי כי הצירים היו חסומים, או שהיו בשליטת האויב, וכל פינוי דרכם היה בחזקת סיכון גדול.

המשכתי כל הזמן לנסות למשוך אחריי את השדרה ובסביבות 11:30-11:30 בצהריים הגעתי עם החוד שלה לקצה המזרחי של העיר בכיכר הראשית הסמוכה לחוף המפרץ – צומת המשולש. נאלצתי כמה פעמים, הלוך ושוב, לנסוע בהילוך אחורי כדי ליצור קשר עין עם החלק של השדרה שנתקע מאחוריי, למשוך אותו קדימה וליצור שוב את הרצף בשדרה הגדודית.

הלחימה בסואץ, 24 באוקטובר 1973

בחזרה לעיר סואץ, אוגוסט 1987

הלחימה בסואץ, 24 באוקטובר 1973

בחזרה לעיר סואץ, אוגוסט 1987

בתוך העיר נשארו שלושה טנקים. מלבדם הצלחתי למשוך אחריי את כל יתר הגדוד, על ההרוגים, הפצועים והכלים הפגועים שלו, עד המבואות המזרחיים של העיר שבין סואץ לפורט אברהים.

הוריתי למנש, מ"פ מפתח, לחסום עם כמה כלים לכיוון פורט אבראהים כדי למנוע אפשרות של התקפת נגד של גדודי הקומנדו וכוחות הנ"ט שנמצאו בעיר, ובכך השלמנו את המשימה במלואה. למרות פציעתו מרסיסים, מרימון שנזרק עליו לצריח, תפקודו ואומץ לבו של מנש ראויים לכל שבח. מנהיג טבעי, עניו, צנוע, אמיץ ומקצוען וחדור אמונה בצדקת הדרך. כל מג"ד היה מייחל לעצמו מפקדי פלוגות כמוהו. אחטא לאמת אם לא אציין כי עזרתו באיסוף שברי הגדוד וארגונו להמשך לחימה הייתה משמעותית.

כשנתיים לאחר המלחמה ביטא מנש את תחושותיו במכתב למפקד החטיבה בנוגע להנצחת מורשת הלוחמים:

מרגיש אני צורך – שאיני יכול לעמוד בפניו- לומר לך על אף כל הצניעות: בטוח אני שנלחמנו בצורה מעולה משך כל המלחמה ואף פעמים לא מעטות ראינו את המוות סנטימטרים מאתנו: באזור נוזל מול פורקן ומצת, באזור חמוטל – בהברגה ובזרקור ב־10 באוקטובר, ויותר מכול – בעיר סואץ בגיהינום של אש: מי שלא ראה איך נשחטים מפקדים של גדוד שלם; מי שלא שמע את הטענים־קשרים והתותחנים, שמפקדיהם נפצעו או נהרגו בין ידיהם, כיצד זועקים בתוך רשתות הקשר; מי שלא ראה את אש התופת שנורית מכל סוג של כלי נשק, מכל חלון, מכל מרפסת, מכל דלת וסמטה; מי שלא ראה איזה כושר מנהיגות וקור רוח, איזה חירוף נפש וסיכון אישי, איזה רוח לחימה וכוח עמידה צריך מפקד יחידה כזאת כדי להתגבר על כל חלום הבלהות הזה וללכד יחידה כתושה ושסועה ללא מפקדים ולהפיח בה רוח לחימה כדי להילחם על חייה יום שלם נוסף – לא ראה דבר בחייו. מה עוד צריך לעשות מפקד או חייל כדי לזכות בעיטור, ושלא תבין אותי לא נכון, איני מתכוון לעצמי דווקא, והמבין יבין. קראתי את מעשי הגבורה של אלה שקיבלו עיטורים והתביישתי בתוכנם של רוב "הגיבורים". חיילינו ומפקדינו היו הרבה יותר אמיצים והרבה יותר מקצוענים מאלה שזכו לעלות על במת העיטורים. לא רק כבודו של האיש הבודד נפגם אלא כבודה של היחידה כולה שבה הקזנו כליכך הרבה דם.

הלחימה שם. בציר החוף לא ניתן היה לשלוח כלים בודדים עם הנפגעים הרבים, שכושר הלחימה שלהם היה מטבע הדברים מוגבל – מה גם שלא ידעתי מה היה מצב האויב ואיזה כוחות שלנו נמצאים שם. היעדר המידע על כוחותינו הגביר את ערפל הקרב שממילא היה בלתי נסבל והקשה עלי מאוד לקבל החלטות. את הכלים שנשאו עליהם את הנפגעים ריכזתי באזור הכיכר המרכזית, בצומת המשולש. מול עיניי שכבו שלושה מ"פים פצועים. רמי מ"פ טנקים כובס, אלברט מ"פ טנקים ליבק, ומינקו מ"פ חרמ"ש סורט. חזי מ"פ החרמ"ש, שאף הוא נפצע, פונה לאחור עם הנגמ"ש של אלטמן. המ"פ החמישי, חורין, שצורף לגדוד יומיים קודם לכן, פינה את עצמו לאחור. כבר בכניסה לעיר הטנק שלו נפגע. הצוות הצליח לנטוש כאשר התותחן יהודה פריש, הטען-קשר אריה גרינבאום והנהג דני קליין פצועים. הצוות התפנה לאחור בכוחות עצמו מלבד דני שנשאר פצוע ברחוב ושם נהרג.

באגף אחד בצומת המשולש היה מפרץ סואץ, באגפים האחרים בנייני העיר שמהם ומבניהם נמשך הירי על כוחותינו. נחשפנו במשך שעות לאש ולצלילות מעמדות האויב הרבות שבסביבה. חוליות האויב תקפו באומץ מרשים ובמיומנות את הכלים שלנו – זאת בגיחות חוזרות ונשנות. הם ניסו להשחיל רימונים לתוך הטנקים והנגמ"שים. חוליות אויב אחרות דילגו מסמטה לסמטה, וירו לעברנו מנשק אישי ומנשק נ"ט. יוסי קליין, התותחן של בן חברון, הבחין בהם וירה פגז חלול אל הצלפים שנמצאו במבנה שמעליי וצלפו לעברי. הוא חיסל אותם בירי פגז, אך כמעט חיסל גם אותי. הרגשתי ממש מעליי את הפגז במעופו שהחריש את אוזניי. כעסתי על ההעזה לירות כל-כך צמוד אליי אך הבנתי את כוונתו הטהורה והערכתי אותה. שנים מאוחר יותר שלח לי יוסי קליין את הדברים שכתב ביומנו בזמן אמיתי, שנכתבו מן מהזווית האישית. וכך נראו הדברים בעיניו מתא התותחן:

תוך כדי הקרב בכיכר זיהינו לוחמים וצלפים בעמדות ירי בקומות הגבוהות של הבניין שמעלינו ומעל לטנק המג"ד. טנק המג"ד עמד בין הצלפים ובינינו. ראינו שהם מתמקדים בו ועומדים לפגוע בו ושדרושה פעולה דחופה למנוע את הפגיעה בו ובצוות. שיגרנו מיד פגז חלול, שהיה באותה עת מוכן בקנה, לעבר היורים. השמדנו אותם והסכנה חלפה. לא היה זמן לחילופי דברים ולהתרעות בקשר. זה היה עניין של שניות. המג"ד כעס על המט"ק בעקבות הירי הצמוד כל־כך אליו, אך זו הייתה הדרך היחידה למנוע פגיעה ודאית בו ובצוות שלו. אני זוכר את קולו הדומיננטי בקשר ואת הפקודות לכל אורך הקרב בעיר, את הרוגע בצד הנחישות בהתמודדותו עם הלחץ הבלתי נתפס. ההובלה הזאת תרמה לנו, המצויים עמוק בתוך צריחי הטנקים, תחושת ביטחון בקרב הארוך והבלתי נגמר בלחימה לאורך כל הרחוב הראשי ובתוך הכיכר בסואץ. לא רצייתי שזה ייפסק.

יוסי קליין מרחובות התחיל את המלחמה עם גדוד 113 של אסף יגורי מחטיבה של נתקה. ב־8 באוקטובר, בהתקפת הנגד האוגדתית שכשלה, ספג הגדוד מכה אנושה, המג"ד נפל בשבי, הטנק של יוסי נפגע, המט"ק נהרג וחלק מאנשי הצוות נפצעו. יוסי הצליח, יחד עם יתר אנשי הצוות, לקפוץ מן הטנק, לחמוק רגלית בין הכוחות המצרניים לכיוון כוחותינו עד שלמזלם נתקלו בטנק שלנו שחילץ אותם לאחור, ומשם פונו לבית חולים. לאחר כמה ימי התאוששות ברח יוסי מבית החולים והגיע לג'וליס, ומשם הועבר שוב לחזית. ב־14 באוקטובר הוא הגיע אליי לגדוד, ועשה אתנו את המלחמה כתותחן באחד הטנקים בפלוגה של מנש. בקרב בסואץ יוסי היה בטנק של אבשלום בן חברון, והם היו הטנק השלישי בשדרה. בעיר נפצע שוב – הפעם בעינו מריקושט שעף מפגיעה בפריטלסקופ, אך המשיך את הלחימה עם הגדוד עד סוף היום הארוך, והתפנה לפנות ערב עם כולנו. אז הוא הופנה לתאג"ד, ומשם, דרך בית חולים שדה בפאיד הועבר לבית החולים בבאר שבע.

זאב ויטמן, הטען־קשר של אבשלום וקליין, תיעד כך את הדברים: הקרב בסואץ חרוט בזיכרוני יותר מכול. ב־23 באוקטובר נפצע סגן אלכס קלות ופונה. למזלנו, החליף אותו המט"ק אבשלום בן חברון שאתו לחמנו בסואץ. הוא היה לוחם אמיץ ונחוש שהפעיל אותנו במלא העוצמה. ירינו אל מקורות הירי הרבים מכל הכלים שעל הטנק שלנו, ירינו בתותח, במקלע המקביל, במקלע המפקד, בתת־מקלע עוזי וברימונים. כאשר החיילים המצרים התקרבו לטפס על הטנק כדי להשחיל רימונים צודד יוסי התותחן את התותח והעיף אותם מהטנק תוך ירי ממקלע. וכך נפנפנו אותם מהטנק. במהלך הקרב הקשה והארוך נפצע אבשלום, וגם יוסי נפצע – זו לו הפעם השנייה במלחמה הזאת. למרות זאת המשיכו שניהם, יחד עם הצוות, להילחם עד היציאה מהעיר בערב.

כמפקד נגמ"ש בפלוגת סורט היה אלטמן ער למצב הקשה שאליו נקלע הגדוד. הוא שמע אותי ברשת הגדודית ואת הפניה שלי לכלים שיכולים לעזור בפניו פצועים מן הכלים שבסביבתם. בכלים של פלוגתו ובכלים של הפלוגות האחרות היו נפגעים רבים. למרות הסיכון הרב, ותחת אש חזקה ומרוכזת, הוא אזור כוחות, דילג בין הכלים הפגועים, אסף פצועים אליו לנגמ"ש והצליח לפנותם לתאג"ד. על אומץ לבו והסיכון האישי שלקח כדי לחלץ חברים לנשק המלצתי להעניק לו את עיטור המופת. כאשר חזר כדי לאסוף פצועים נוספים נפגע הכלי שלו. הוא וכל אנשי הצוות שלו נפגעו. כל זמן שהם היו עסוקים בהצלת חברים ובפניו הנפגעים הם לא עצרו לבדוק את מצבם שלהם. רק בתאג"ד, לאחר שהורידו את הנפגעים, הסבו החובשים במקום את תשומת הלב שלהם לכך שהם פצועים וזקוקים לטיפול. אחד הלוחמים מן הנגמ"ש של אלטמן, ששתי ידיו שהיו שרופות לחלוטין, נחבש וגם עיניו נבדקו משום שנראה היה שהן נפגעו. לאחר מכן ניגש החובש לטפל גם באלטמן. הוא נבהל כשראה אותו מלא בדם. לא היה ברור לו מה מקור הדם שעל בגדיו. אלטמן לא התרגש מהבעת פניו של החובש, והפנה את תשומת לבו לגב. החובש

גזר את חולצתו וגילה רסיסים רבים תקועים בגבו. הרבה לא ניתן היה לעשות. הוא נחבש ונשלח למסוק הפינוי.

לפני שפונו ניגשו לפגועים וניסו לזהות מבין הרבים שהיו שם את הנפגעים המוכרים להם. אלטמן, למרות מצבו, הסתובב בין הפצועים כשעל פניו ארשת שמחה. חלק מן האנשים חשבו שנטרפה דעתו או שהוא סובל מהלם קרב. לאלטמן היה קשה להסביר שהוא שמח על כך שהוא חי ונושם אחרי שהוא היה בגיהנום של העיר, ראה את הזוועות שעוללו המצרים לחבריו הלוחמים. לפני שהוא עלה למסוק הפינוי נפלו על צווארו חברו זאב ויטמן ועוד כמה פצועים. הם מיררו בבכי ונפרדו בתקווה שהסיוט הזה יסתיים עד מהרה.

אלטמן המ"כ סיפר:

נאמר לנו שאנו נכנסים לעיר סואץ. בטרם הכניסה קיבלנו מהמג"ד פקודות בקשר שמהן הבנו כי בתחילת הכניסה לעיר לא צפויה התנגדות, אך להיות מוכנים [לכך] שבהמשך תהיה התנגדות מצרית בעיר. כמו כן הוזכר שלא לקחת שלל. ואולם העסק היה הרבה יותר גרוע ממה שחשבנו. נכנסנו ברחוב הראשי של העיר, ובאמת בהתחלה לא נתקלנו באש רצינית, אך כשהגענו למרכז העיר, לחלק הבנוי צפוף וגבוה, ניתכה עלינו אש תופת משני צדי הרחוב ומהבתים בגובה חמש קומות שבצדיו. האנשים בנגמ"שים החלו להיפגע. מפקד הפלוגה נפצע וכשביקש שיחליפוהו, התברר שהסגן שלו גם פצוע, וכן שמ"מ 1 ומ"מ 2 נהרגו. נותר עוד קצין אחד בפלוגה, אך תוך דקות ספורות גם הוא נפצע קשה בראשו, ונפל פנימה לתוך הנגמ"ש. הגדוד המשיך להתקדם – הטנקים בראש והנגמ"שים מאחוריהם, ושוב טנקים סוגרים. היו נפגעים רבים בגדוד. נאמר לנו על ידי המג"ד שמי שיכול – שיעזור בפניו הנפגעים ובריכוזם לתוך הנגמ"שים. נסענו בתוך אש התופת בין הכלים של שדרת הגדוד ואספנו פצועים והרוגים כדי להביאם לתאג"ד. סבב אחד ויחידי הצלחנו לעשות. הבאנו את הפגועים, ביניהם גם מ"פ חזי, אל החובשים והרופאים שעבדו בקצב מטורף בתאג"ד הגדודי שהיה מוכן כבר לקליטתם. מיד חזרנו שוב כדי לפנות את הנפגעים שהיו עם המ"פ

והסמ"פ, שגם הם היו פצועים. היינו הנגמ"ש היחידי ברחובה הבוער של העיר. אך כשבאנו לחזור שוב לתוך העיר נתקלנו במחסום של טנק פגוע שלנו. כולו עלה בלהבות וחסם את הרחוב. ואז חטפנו בזוקה ישירה בנגמ"ש. היינו המומים וחסרי אונים. אך למזלנו, הנהג, אותו שאול יעקובוביץ, שאותו לימדתי כמה ימים קודם לכן איך נוהגים בכלי החדש – הוא זה שלא איבד את העשתונות, סובב את הכלי חזרה ודהר לתחנת איסוף הנפגעים. היו לנו שני הרוגים: סמל יהושע (שוקי) אתגר אהרנברג וסמל שמעון אסרף, פצוע קשה אחד ושני פצועים קל. בתוך הנגמ"ש בערה התחמושת מפגיעת הבזוקה, והתחלנו לזרוק אותה החוצה לפני שיהיו פיצוצים. לאחר שהגענו לתאג"ד פינו אותנו בהליקופטר לבית החולים בשדה התעופה פאיד. את המ"פ והסמ"פ והנפגעים האחרים שאתם בנגמ"ש פינו רק בשעות הערב – עם יציאת כל הגדוד דרך כביש החוף.

דיווחתי שוב למח"ט להבהיר את מצבנו, והלה השיב כי כוחות צנחנים בדרך כדי לחבור אלינו. הלחימה בעיר נמשכה, הקצב עלה וירד לסירוגין, אך היינו כל הזמן במצב הכן, שאם לא כן שילמנו בחיינו. בדיעבד הבנתי שנעשה ניסיון לתת לנו סיוע ארטילרי, אבל אני אישית לא שמעתי עליו, וככל שידוע לי, אף אחד מהגדוד לא הרגיש את השפעתו הישירה.

היו רגעים שבהם שרר שקט ברחוב ובכיכר. השקט הזה היה מפחיד יותר מצרורות המקלעים והטילים נגד טנקים שנורו עלינו. מי שהיה מגיע אלינו מבחוץ ברגעים האלה היה מוצא עצמו במצב מתעתע של שקט, אך תוך דקות היה מצוי בתוך גיהנום של אש. חיילי האויב לא נצפו, וקשה היה לראות אותם. הם הכירו היטב את השטח וניצלו באופן מקצועי את ההסתר שנותן שטח בנוי כזה. בתוך עמדות שהשמדנו צצו והופיעו לוחמים חדשים. הם דילגו מעמדה לעמדה, מבניין לבניין ומסמטה לסמטה. הם ירו בעקשנות רבה מכל עבר – מתוך החלונות ומעל הגגות. ניסינו לשכנע בודדים להיכנע – כדי להשתמש בהם כאמצעי לשכנוע

האחרים, אך לא הצלחנו בכך משום שהחשד והמתח בין הכוחות היו עצומים. לכן כל משא־ומתן כזה הסתיים בירי.

גם שמואל אביטל הקמב"ץ ניסה לנהל משא־ומתן עם לוחם מצרי. אביטל שאל אותו היכן נמצא המושל, והלוחם המצרי הסכים להובילו אליו. הלה החל לצעוד, והקמב"ץ בעקבותיו. לפתע נורתה לעברם אש. המצרי ברח לכיוון אחד, ואביטל חזר בדהרה אליו לטנק.

בסביבות השעה 12:00 הודיע לי המח"ט כי שני גדודי הצנחנים, שהיו אמורים להיכנס לעיר מיד אחריי ובצמוד אליי, נכנסו לרחוב הראשי של העיר, אך כבר בכניסה לציר סרג' הם נתקלו באש חזקה. היו להם נפגעים, והם נמצאים בלחימה באזור תעלת המים המתוקים.

בדיעבד נודע לי שלחטיבה הצטרף בערב 23 באוקטובר גדוד הצנחנים 564 עיגול, בפיקודו של יוסי יפה, שמנה כ־160 לוחמים והתנייע על תשעה נגמ"שי טופז שלל ושלושה אוטובוסים. זה היה גדוד מנוסה לחימה ועתיר קרבות, והפיקוד שלו היה מנוסה ומעולה. משימתו בלחימה על סואץ הייתה להיכנס מיד אחריי ולהשתלט על משטרת ג'מעת אל־ארבעין ממזרח לצומת תעלת המים המתוקים. בעת הכניסה לרחוב הראשי של העיר היו לו 31 נפגעים – 13 הרוגים ו־18 פצועים. הגדוד התמקם באחד הבתים הסמוכים לצומת תעלת המים, ונלחם שם עד רדת החשכה. המג"ד יוסי יפה נפצע קשה במהלך ההשתלטות על הבניין, והפיקוד על הכוח עבר לידי סגן עמית, אחד מסגני מפקדי הפלוגות. עמית ארגן את ההתבצרות של לוחמי הגדוד בבניין מחשש להסתערות של המצרים, שמספרם היה רב והם נלחמו בעקשנות. כמו כן הוא הציב עמדות תצפית למעקב אחר פעילות האויב והצלפים שלו. עמית הציב גם מחסומים להדיפת ניסיונות פריצה לבניין. הניסיון לחלץ את הכוח בעזרת גדוד 484, סיירת חרוב בפיקודו של סא"ל חיים אורן (איואן), לא צלח. עם רדת החשכה נעשו הכנות לשהיית לילה בבניין.

המח"ט קרן חשש בצדק מהשארית הכוח בעיר במהלך הלילה. לאחר ויכוח שהיה לו עם הרמות הממונות הצליח קרן לשכנעם שיש להוציא את הכוח של יוסי מן העיר עוד בלילה בחסות החשכה. הכוח התארגן ליציאה בהובלתו של עמית, וביצע חילוץ עצמי. חלק מן הפצועים נישאו על אלונקות, והאחרים עשו זאת במאמץ עליון בהליכה רגלית. כל התהליך נעשה בהדרכתם של סא"ל חסדאי והמח"ט. החילוץ החל ב־2:30 והסתיים ב־4:40 לפנות בוקר של ה־25 באוקטובר.

כוח הצנחנים מרס, בפיקודו של סא"ל יעקב חסדאי, שמנה כ־80 לוחמים והתנייע על שני זחל"מים ושלושה אוטובוסים, הצטרף לחטיבה 500 ב־22 באוקטובר בלילה. נכנס אחרי הגדוד של יוסי, ומשימתו בלחימה בסואץ הייתה להשתלט על צומת תעלת המים המתוקים. ואולם, במהלך הכניסה לרחוב הראשי של העיר היו לו 16 נפגעים, ולכן הוא התמקם באחד הבתים הסמוכים לצומת תעלת המים ונלחם שם עד רדת החשכה. חלק מנפגעיו חולצו על־ידי לוחמי חרוב, והכוח ביצע בחסות החשכה חילוץ עצמי. חסדאי, לוחם מנוסה ועתיר זכויות, ארגן את הכוח כגוף אחד עם חוד חזק לפניו, אחריו האלונקאים, ואחריהם סגר משמר עורפי חזק. תוך כדי החילוץ נתקלו בכוח מצרי וגברו עליו. לאחר מכן המשיכו את החילוץ בהצלחה ללא נפגעים נוספים.

גדוד הצנחנים חרוב 484, בפיקודו של סא"ל חיים אורן (איואן), הוכפף עם 15 נגמ"ש BTR-50 ועם 150 לוחמים, לחטיבה 500. הוא הוכפף לחטיבה בשעות אחר־הצהריים תוך כדי הלחימה. הגדוד התקדם דרומה על ציר עצה עד שהגיע צפונית לעצה 88, ושבר מערבה כדי להגיע מצפון־מערב אל הגדוד של יוסי יפה וכוח מרס בצומת תעלת המים המתוקים. ואולם במקום זאת הוא מצא את עצמו באזור מפקדת חטיבה 500 ממערב לעיר. תוך כדי ההתקדמות דרומה על עצה נפגע לו נגמ"ש שהיה עמוס לוחמים ונפגעו לו 16 חיילים – הרוגים ופצועים.

איואן, שניסה לאתר את מיקומם המדויק של יופה וחסדאי כדי לעזור בחילוץ אנשיהם, איבד 22 לוחמים.

כמה דקות לאחר מכן עדכן אותי שוב המח"ט כי סא"ל אהוד ברק, מג"ד 100, נמצא בדרך אליי עם פלוגת טנקים וכוח חרמ"ש וכי הוא יחבור אלינו דרך הכביש הדרומי – כביש החוף, ציר פולחן. מיד אחרי המח"ט שמעתי ברשת: "נחום, כאן אהוד". לרגע לא הבנתי באיזה אהוד מדובר ומה הוא עושה כאן. הוא אמר לי שהוא בדרך אליי עם טנקים על ציר פולחן. ב־12:30 הגיע אליי אהוד ואתו פלוגת הטנקים. אהוד שאל אותי במה הוא יכול לעזור. הודיתי לו ואמרתי שאני צריך את פלוגת הטנקים לחסימה כלפי פורט אברהים ושעם השאר אסתדר בעצמי.

שמחתי מאוד לשמוע אותו, ועוד יותר לפגוש אותו. את אהוד הכרתי לראשונה בשלהי מלחמת ההתשה בסיני עת הייתי סמג"ד בגדוד 79 של חטיבה 401. דב תמרי, סגן מפקד האוגדה שלנו, גם הוא בוגר סיירת מטכ"ל, פיקד באותה עת על החטיבה. יעקב לפידות היה מפקד הגדוד, ואהוד היה מפקד פלוגת טנקים. לאחר שסיים את תפקיד סגן מפקד סיירת מטכ"ל, הוא בא לעשות הסבה לשריון, ולאחר מכן בא אלינו ושימש זמן־מה מפקד פלוגת טנקים לכל צורך ועניין – בדרך מעשית ובלי קיצורי דרך. לאחר מכן הוא התמנה למפקד סיירת מטכ"ל.

בסיום התפקיד יצא ברק ללימודים בארצות־הברית, ושם תפסה אותו המלחמה. הוא טס מיד חזרה לארץ, הלך לבית־ספר לשריון, ארגן לעצמו גדוד טנקים מכל הבא ליד, וירד לחזית הדרומית לחטיבה 460 של גבי. אף שהיה לוחם מנוסה ורב זכויות הוא לא יכול היה לעזור לי הרבה בסואץ. הייתי זקוק לגדוד חי"ר מאומן ומיומן שיודע את אמנות המלחמה בשטח בנוי. אהוד השאיר לי את פלוגת הטנקים, ודהר למשימתו המקורית.

את פלוגת הטנקים שהשאיר קידמתי כמה מאות מטרים מזרחית לצומת המשולש כדי לחסום, על סוללת המזח, כלפי פורט אברהים וכנגד האפשרות שכוחות הקומנדו והנ"ט הנמצאים בה יתקפו אותי. בדרך

לעמדות החסימה עלה טנק אחד על מוקש. חילצנו אותו והכנו אותו לפינוי. את יתר הפלוגה השארתי בעמדות אבטחה כלפי פורט אברהים. אחרי הטנקים הגיעו לכוון הכיכר כמה זחל"מים מגדוד 86, גדוד רגל, שהוכפף אף הוא לחטיבה 500. גם הם הגיעו דרך כביש החוף. נעזרתי בשניים – שלושה זחל"מים שהיו קרובים לצומת כדי לפנות כמה פצועים שכבר רוכזו על-ידי הנגמ"שים שלנו בצומת המשולש והוכנו לפינוי. את פעולת החילוץ העצמי הקשה והסבוכה התחלנו עוד בסמוך למכה הראשונה שחטף הגדוד. הפצועים הוכנו לפינוי אל התאג"ד ופולגת הרפואה, אך לא היה אפשר לעשות זאת דרך ציר סרג'. כעת, כשידעתי שציר החוף פולחן פתוח, הוקל לי. לא היה לי שום מושג אילו משימות הטיל המח"ט על הכוחות שקיבל תוך כדי הלחימה, בין היתר על גדוד החרמ"ש.

גדוד 86 היה אמור להיות מופעל על-ידי המח"ט אך היו ביניהם בעיות קשר – אף שמאותו אזור אני שמעתי היטב את קרן והוא שמע אותי. בשלב מסוים הודיע לי המח"ט שמג"ד 86 לא עונה לקריאות שלו. הוא ביקש שאמצא אותו ואומר לו שיענה לו מיד. שלחתי את הקמב"ץ אחורה על פולחן לאתר את המג"ד ולמסור לו שיענה לקרן בקשר. משימת החרמ"ש על-פי המח"ט הייתה: להגיע בציר החוף פולחן, שהיה פתוח, אל אזור צומת המשולש ומשם לעשות פנייה של 180 מעלות – ממזרח למערב – ולהילחם ברחוב הדרומי, המקביל לציר סרג', עד לחבירה עם גדוד 564 של יוסי יפה במשטרת ג'מעט אל-ארבעין. בכך התכוון המח"ט שגדוד החרמ"ש יקל במידה-מה על הלחימה שלי באמצעות פילוג כוחות האויב שהתרכזו בלחימה עלי ברחוב הראשי סרג', ובהמשך גם יקל על הלחימה של יוסי יפה וישתלב בה. בפועל חוד הגדוד הגיע לאזור הכיכר בסביבות השעה 13:00.

המח"ט קרן המשיך לנסות פעמים רבות לקרוא לברוכי בקשר אך ללא הצלחה. לטענתו, הוא לא שמע את הקריאות של קרן בגלל רעש

היריות. קרן ניסה להעביר דרכי את הפקודות, אך כבר לא היה לי קשר אתו כי הוא היה עסוק במבנה ששימש מלון ממערב לצומת המשולש על ציר החוף פולחן. מן המבנה הזה לא הייתה שום זווית ראייה אל צומת המשולש שבו נמצאנו ושום השפעה על הלחימה בציר סרג', שבו היה עדיין פרוס חלק מן הגדוד שלי. משם אף צלף או עמדת אש לא סיכנו אותנו. לי לא היה מושג מה היו הפקודות שקרן ניסה להעביר למג"ד החרמ"ש, וגם לא ידעתי אם הוא התקדם מערבה לעבר גדוד 564, כפי שקרן ניסה לשדר לו ברשת, או המשיך בפעילותו באזור המלון. חודשים לאחר מכן, בעת הסיכומים, הבנו שחיייליו היו חסרי ניסיון בלחימה בשטח בנוי; המשימה שהטיל עליו קרן, הייתה לדבריו לא ברורה דיה; תוך כדי הלחימה באזור המלון היו להם נפגעים רבים.

הבשורה שהציר הדרומי, ציר פולחן, פתוח ובטוח יחסית לפינוי עודדה אותי והפיחה בי תקווה שיתר הפצועים יגיעו סוף סוף לטיפול רפואי. על כן המרצתי את פעולת הפינוי אל התאג"ד ופלוגת הרפואה שהיו כבר פרוסים מהבוקר מוכנים לקליטת נפגעים בצומת סרג'-זר (סרג' 90).

התחמושת הקלה הלכה ואזלה. חלק מן הכלים כמעט שהתרוקנו. נאלצנו להעביר תחמושת מן הכלים הפגועים והלא מתופעלים לכלים פעילים. לא היה לנו ספק שכוחות האויב בעיר מאורגנים היטב. הגיחות החוזרות ונשנות, האיוש מחדש של עמדות האויב שנפגעו, עיבוי המערך ותגבור הכוחות במוקדים קריטיים – כל אלה לא יכלו להיעשות על-ידי לוחמים אקראיים ולא על-ידי מפקדים זוטרים. גם ממסמכי השלל שנמצאו לאחר המלחמה ניתן היה ללמוד כי ב-1971 הוכנו תוכניות מפורטות להגנת העיר; מאמץ ההגנה העיקרי הושקע לאורך ציר סרג', הרחוב הראשי של העיר שחצה אותה לכל אורכה.

על-פי ספרים ופרסומים מצריים, חפ"ק מפקד הארמיה השלישית נמצא באותה עת בגדה המערבית של התעלה, והוא זה שהורה למפקדי דיוויזיות 6, 7 ו-19 לשלוח לאזור צידי טנקים, כדי לפעול להשמדת כוחות

האויב שבגדה המערבית ולמנוע מהם לחסום את ציר סרג' המוביל לקהיר. המאמץ העיקרי של האויב התרכז ברחוב הראשי ובנקודות שמקנות לו יתרון: מתעלת המים ומזרחה, בצומתי רחובות, בפתחי הבניינים וביניהם, בקומות הנמוכות והגבוהות. כוחותיו נלחמו בעקשנות שאותה לא הכרנו קודם לכן. הם היו נחושים ומלאי התלהבות מן הנזקים והפגיעות בנו. למרות הלחימה הרצופה והממושכת, למרות המתח הבלתי נסבל, למרות העייפות, התשישות ואפיסת הכוחות הפיזיים והנפשיים הצליחו המפקדים וצוותי הלוחמים הנפלאים של הגדוד לשרוד את הקרב הקשה הזה ואת יום הלחימה הארוך – זאת הודות לעקשנותם, לעוז רוחם ולנחישותם לדבוק במשימה ולבצעה במלואה.

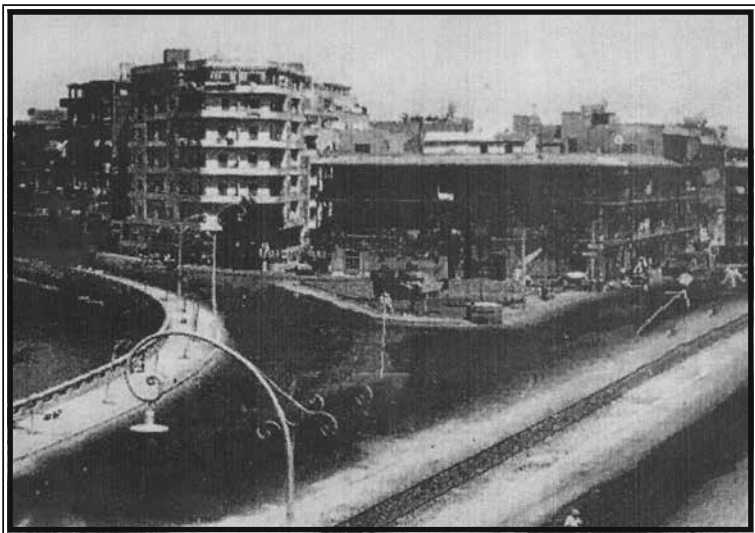
נדהמתי מיכולת העמידה של הלוחמים. ברגעים שבהם נדמה היה כי כלו כל הקצים התעוררו באנשים כוחות פיזיים ונפשיים שמקורם אינו ידוע. שעות הלחימה הרבות מטווחים קצרים מאוד, ומכל זווית וכיוון אפשריים שואבים מן הלוחמים כוחות בלתי מצויים, דורשים מהם את הבלתי אפשרי ונגד כל הסיכויים.

הניסיונות החוזרים ונשנים של צוותי הלחימה של האויב להגич מן הרחובות הצדדיים לעבר הטנקים והנגמ"שים, כדי לירות על החשופים בצריחי הטנקים ובתאי הלחימה של הנגמ"שים והזחל"מים, או לזרוק רימונים לתוכם, התישו אותנו. הקמב"ץ הגדודי שמוליק, שישב בתא הטען אתי בטנק, ירה כמו מטורף עם מקלע המפקד שעל הצריח, ועם תת־מקלע העוזי שלו, לעבר מקורות הִירי שכוונו אלינו מזוויות שונות ורבות. הוא היה העיניים ששמרו עלינו. בלתי אפשרי לשמור על ערנות מול כל אלה במשך שעות כה רבות. מעולם לא נדרשתי כשריונאי להשתמש עד הכדור האחרון בכלי הנשק האישיים שלי: בתת־מקלע עוזי המונח לצדי על כיפת הצריח ובאקדח שחגור למותני כמו ביום הלחימה הזה. באותו היום התרחש לנגד עינינו אירוע סוריאליסטי. בהיותנו בסמוך לכיכר שטופת אש תופת, מול בית בוער ומול הקנים שירקו אש של הפלוגה

שמאחוריי, התרחש מחזה שקשה לשכוח: בתוך ים של אש שלנו אל הבתים שבצדי הרחוב, ומהם אל השדרה שלנו, הגיחה לפתע אישה זקנה מפתח הבניין הבוער אל תוך המהומה שברחוב. היא גידפה את אלה שגרמו למחצלת שלה ליפול מן המרפסת לרחוב. הופעתה גרמה להקפאת המצב כאילו ניתנה פקודת "חדל אש!". היא אספה את המחצלת וחזרה אל הבית שמממנו יצאה, ואז הקיפאון הפשיר, הלוחמים התעשתו וחזרו לירות.

מכיוון שהשדרה הגדודית הייתה ארוכה – כ־2 ק"מ – לא יכולתי לדעת מה המצב המדויק של הפלוגות האחוריות. הבנתי מן התשדורות החטיבתיות שנעשו ניסיונות חילוץ בציר סרג' עלידי הנגמ"ש של הסמח"ט סא"ל יצחק כרמלי. במהלך החילוץ נפצע הסמח"ט קשה בראשו. ניסיון חילוץ נוסף נעשה עלידי נגמ"ש המודיעין של הקמ"ן רס"ן אמנון סהר, שחטף פגיעה אנושה – הוא ותשעת לוחמיו נהרגו. גם פלוגת הסיור שעל הנגמ"שים, בפיקודו של סרן יעקב דרורי, ספגה 16 נפגעים תוך ניסיון לחילוץ. גם גדוד 429 עשה ניסיון חילוץ, אך כאשר המג"ד נפצע, חזר הגדוד על עקבותיו.

היה לי ברור שאין שום סיכוי לפנות את הפצועים שלי לאחור באמצעות עזרה מבחוץ מכיוון שאף כלי משום יחידה לא הצליח לחבור אליי דרך ציר סרג'. על כן נערכתי לרכז ולארגן אותם בעצמי לפינוי לפנים עם נגמ"שי החרמ"ש של מינקו, לצרפם לשדרה ולרכזם בקרבת הטנק שלי בצומת המשולש. חשבתי שמשם הפינוי יהיה הרבה יותר פשוט והרבה פחות מסוכן.

טנק המג"ד והכוח הקדמי של מנש בצומת המשולש

הלחימה בכיכר העיר

צומת המשולש, אוגוסט 1987

העיר סואץ, אוגוסט 1987

השוק בסואץ, אוגוסט 1987

בשלב מסוים החליטה מפקדת האוגדה להפסיק להכניס כוחות לעיר, כדי לחבור אלינו ולהקל עלינו את הלחץ – זאת מתוך מחשבה שזו חריגה מהמשימה. שהרי המשימה הייתה "לכבוש את סואץ אם אינה סטלינגרד". התנאי הזה היה ידוע לאוגדה, לא היה ידוע לחטיבה ובוודאי שלא לגדודים. לפיכך, מבחינת האוגדה לא היה כל טעם בהכנסת כוחות נוספים לעיר שהייתה כרוכה בנפגעים רבים, כדי להקל על הגדוד שלנו שהיה כבר עמוק בתוך העיר – בקצה השני שלה.

לפנות ערב קיבלנו התרעה להתארגן ליציאה מן העיר בכוחות עצמנו. לא האמנתי שנותנים לנו הוראה לנטוש הכול אחרי כל מה שעברנו כדי להתייצב בעמדות מול פורט אברהים. אין תחושת החמצה גדולה מזו. אלה היו תחושות קשות של עלבון הנסיגה, גאווה פצועה וביטחון פנימי מעורער.

אפרופו הפקודה המטפורית הפיקודית בנוגע לכיבוש סואץ "סטלינגרד – לא, רמאללה או באר שבע – כן": לנטישת העיר סואץ

היו הרבה נקודות דמיון לנסיגת הכוחות התשושים של מדינות הציר מסטלינגרד. הגרמנים וכוחות הציר שנלחמו לצדם נאלצו לסגת ממנה אחרי שהחזיקו ב־90% משטחה. גם בסטלינגרד היו, לתוקפים ולמגינים נפגעים רבים. כמובן שהכול באופן יחסי לגודל המערכה ולהיקף כוחות שלקחו בה חלק.

האם באמת לא הייתה שום דרך להשלים את משימת כיבוש סואץ שכבר הושקע בה כל־כך הרבה – באבדות בנפש ובכלים? זו שאלה שתמשיך להדהד הרבה אחרי המלחמה. לדעתי, נכון היה למנף את ההתקפה על העיר ולא להפסיק אותה. ואולם, כגדוד יחיד, שבו היו נפגעים רבים כל־כך, לא יכולתי לעשות הרבה יותר. רבים מפצועי הגדוד לא היו ניצלים אם לא היינו מפנים אותם אחרי שעות רבות שדיממו ברכבי הפינוי.

לחימת לילה בעיר, כשאנו לבדנו שם בחלקה המזרחי של העיר, יכלה להיות קשה עוד יותר עד בלתי אפשרית. החושך היה הופך את הגדוד לסומא ומעצים את המגבלות הרבות שהיו לנו לעוד יותר הרסניות. בנוסף הוא היה מקנה לאויב, המכיר את העיר וערוך להגנה בה, יתרונות נוספים רבים. אנשי צוות רבים שנפגעו ולא היו כשירים ללחימה חסרו בטנקים; ורבים מן הלוחמים בנגמ"שים ובזחל"מים שהיו פצועים בעצמם טיפלו בפצועים היותר קשים שהיו אתם בכלים. למרות זאת ובלתי בְּרָרָה, השלמנו את ההתארגנות שהחלה עוד בשעות הצהריים, הכנו את הכלים לתנועה ולהמשך לחימה למקרה הצורך – זאת תוך ציוות הלוחמים שתפקדו מחדש. פיקוד כמעט שלא היה. מיניתי לוחמים למ"כים, אנשי צוות למט"קים, ובמקרה מסוים מיניתי סמל למ"פ כדי שבכל כלי יהיה מישהו אחראי. צירפתי חלק מן הטנקים לפלוגה של מנש, שתפקד להפליא אף שהיה פצוע, והעיקר שכל כלי ידע לאיזו מסגרת הוא שייך ומי מפקדו. גם בשעה הזאת לא ידעתי היכן בדיוק פרוסות היחידות האחרות של החטיבה, מה היו משימותיהן ומה מצבן. ההרגשה בדרך חזרה וביציאה מן העיר לא הייתה מרוממת. הייתה לנו תחושת החמצה גדולה, שהייתה

מלווה בתחושה של כישלון מהדהד לנוכח המעבר החד מאופוריית הלחימה עד פאתי העיר לדפרסיה בכל מה שנוגע ללחימה בסואץ. גדוד 433 ביצע את משימתו במלואה. פרצנו לעיר ברחובה הראשי לכל אורכו עד קצהו המזרחי, והתייצבנו מול פורט אבראהים לחסימה בדיוק כפי שנדרש מאתנו. השאלה מדוע לסגת נותרה בשלב זה באוויר. "כנראה שיש סיבה טובה", מלמלתי לעצמי.

עם רדת החשכה רתמנו לבדנו את הכלים הפגועים לכלים שתפקדו. ויסתנו שוב את התחמושת בין הכלים שמפקדיהם נפגעו ולא ירו, או ירו מעט, לאותם כלים שצרכו את תחמושת הבטן שלהם במהלך יום הלחימה הארוך, ונשארו כמעט ריקים מכל סוגי התחמושת.

יש לזכור שהלחימה בסואץ התמקדה מבחינת המצרים כמעט אך ורק במרכז העירוני הבנוי צפוף וגבוה משני צדיו של הרחוב הראשי סרג', שבו נערכו כוחות האויב בתוכנית סדורה. האויב לא בזבז משאבים וכוחות על לחימה בפאתי העיר ובשכונות הדלילות והנמוכות שמסביב לה, שם יצר דווקא אווירה של נטישה ושל עיר ריקה. זה היה אולי חלק מן הפיתיון. יש להזכיר שגדוד 433 לא קיבל שום סיוע אווירי או ארטילרי בשום שלב של הקרב. אני מציין זאת כי בכמה מאמרים נכתב שניתן סיוע או שנעשה ניסיון לתת סיוע כזה. לא ניתן לי סיוע כזה, ולא תואם אתי כל סיוע.

נקודה נוספת ראויה לציון: לוחמי גדוד 433 פינו בעצמם את כל הפצועים הרבים של הגדוד מתוך הכלים הפגועים לאורכו של ציר סרג'. נגמשי" החרמ"ש שלנו הם שעברו בין הכלים באומץ רב תחת אש, ואספו אליהם תוך סיכון עצמי את הנפגעים. הם ריכזו אותם בצומת המשולש בסמוך לטנק שלי כהכנה להמשך פינוי בציר החוף, פולחן, השקט יחסית. יש לציין שאף כלי מאף יחידה, גם לא מאלה שהגיעו בציר פולחן, לא נכנס, וגם לא ניסה להיכנס לציר סרג' מערבה לחילוף פצועי הגדוד. גם הניסיונות של החטיבה להכניס כוחות ממערב למזרח בציר סרג' לא צלחו. אחרי שריכזתי את כל שדרת הגדוד אחריי נוצר נתק מוחלט

בינינו לבין יתר כוחות החטיבה בציר הראשי שבו רוכז המאמץ העיקרי של האויב להגנת העיר.

בסביבות השעה 17:15 קיבלתי פקודת התרעה לצאת מן העיר. לא הייתה התלבטות בנוגע לציר היציאה, שכן היו שתי אפשרויות: האחת ציר סרג', שדרכו פרצנו לעיר ולאורכו חטפנו מכה כואבת, וכך כל היחידות הלוחמות שנכנסו אחרינו ונתקעו באזור תעלת המים המתוקים וכל הכוחות שניסו לבצע פעולות חילוץ – כולם נפגעו, נבלמו ונסוגו. אף כלי לא הצליח לצלוח מזרחה את הרחוב. האפשרות השנייה הייתה כביש החוף, ציר פולחן, שהיה שקט ודרכו הגיע בשעות הצהריים אהוד עם פלוגת הטנקים שהביא לעזרה, ואחריו הגיעו בציר הזה גם זחל"מי חרמ"ש של גדוד 86.

בסביבות השעה 18:00 נתתי פקודות בקשר, וקבעתי את סדר התנועה ביציאה מן העיר, רק הפעם בכביש החוף – דרך ציר פולחן, שדרכו כבר יצאו מג"ד 100 וגדוד חרמ"ש 86. הכלים היו ריקים כמעט מתחמושת, ובעיקר מתחמושת קלה. הגדוד – על שרידי ארבע פלוגות הטנקים ושתי פלוגות החרמ"ש, וכן פלוגת הטנקים החמשית של גדוד 100 – יצא מן העיר בכוחות עצמו. יצאנו משם כשאנו פצועים ומדממים אך השארנו מאחורינו את העיר סואץ בוערת ומעשנת, קרועה ושסועה, כשהיא מלקקת את פצעייה. כל תיאור יישמע חיוור למראה הרחוב הראשי והכיכר המרכזית שבהם לחמנו. ההרג וההרס שגרמנו בעיר במשך שעות ארוכות של לחימה היה הכרחי כדי לבצע את המשימה ולשרוד את התופת.

העיר פורט אבראהים, היעד הסופי בתוכנית האוגדתית להשלמת הטבעת סביב הארמיה השלישית, נשארה מחוץ ללחימה. אליה ואל סואץ חזרתי מספר שנים מאוחר יותר, באוגוסט 1987.

על סוללת המזח לפורט אבראהים, אוגוסט 1987

אנשי הסירות על המזח לפורט אבראהים, אוגוסט 1987

פורט אברההים, אוגוסט 1987

מלון RED SEA, פורט אברההים, אוגוסט 1987

כאב הנטישה

תוך כדי תנועה על ציר פולחן, כקילומטר מערבית לצומת משולש, הפנה מג"ד 100, אהוד ברק, את תשומת הלב שלי לנ"ט בכיכר, שהיה ממוקם במרחק של כמה מטרים מימין לציר התנועה שלי. התגובה שלי הייתה פקודת אש לפגזו שהיה בקנה, והנ"ט חוסל. מציר פולחן פניתי צפונה בציר זר עד צומת זר-סרג'. התותחים שהיו במצב "שמור גזרה" ירו מדי פעם לעבר עצמים חשודים. אך לא הייתה שום היתקלות משמעותית באויב. תוך כדי בדיקה, שמטרתה הייתה לוודא שכל הכלים שיצאו אתנו מהעיר אכן הגיעו, גיליתי שנגמ"ש מ"פ סורט, שעליו היו נפגעים רבים, חסר. נהג הנגמ"ש היה מקסים כהן, שאותו כיוונתי אליי לכיכר כמה שעות קודם לכן, ומיקמתי אותו לצדי. לפני שיצאנו מן העיר הוריתי לו היכן עליו להיות ממוקם בשדרה כאשר נתחיל לנוע, והנה לפתע הוא נעלם.

בבדיקת קשר הוא ענה לי לשמחתי הרבה, אך התברר שהוא אינו רואה את שדרת הגדוד ואינו יודע היכן הוא נמצא.

סיפורו האישי מעניין. לאחר שסיים את שירותו בצה"ל – בתקופה שלאחר מלחמת ששת הימים – ירד מקסים עם משפחתו לצרפת. כשפרצה מלחמת יום הכיפורים הוא החליט להגיע לארץ ולעזור במאמץ המלחמתי בדרך כלשהי, אך כמובן שלא העלה על דעתו שימצא את עצמו במערבולת שנמצא בה כעת. אל הגדוד שלי הגיע באמצע המלחמה ב־15 באוקטובר עם תגבור הנגמ"שים החדשים, שאותם קיבלתי עת הגיעם מארצות־הברית תוך כדי הלחימה. למחרת, כאשר פיצלתי את פלוגת החרמ"ש לפלוגת סורט על נגמ"שים ולפלוגת חזי על זחל"מים, נבחר מקסים לשמש נהג בנגמ"ש של המ"פ מינקו. אף שמקסים חשב שבהבאת הנגמ"שים לגדוד הוא יסיים את חלקו במלחמה ויוכל לחזור לפריז ולספר שהשתתף במלחמה, הוא מצא את עצמו ממשיך בלחימה עד סופה, לרבות הקרב בסואץ, שבו נדרש לתעוזה ולתעצומות נפש כדי להציל את עצמו ואת הלוחמים שנפגעו ופנו לנגמ"ש שלו. איני יודע אם הוא פעל מתוך הלב או מאומץ לב, אך הוא בכה ונהג כדי להציל את עצמו ואת הנפגעים האחרים שצורפו אליו. הוא המשיך להודיע לי בקשר על כל תנועה שלו, כדי לקבל הכוונה והנחיות מה לעשות. עודדתי אותו עד כמה שהנסיבות אפשרו זאת. כיוונתי אותו והוריתי לו לדהור אחרי הגדוד פנימה עד שחבר אליי בכיכר.

שאלתי את מקסים ברשת היכן הוא נמצא. הוא ענה שאינו יודע. הוריתי לו לעצור, להביט היטב סביבו ולומר לי מה הוא רואה. הוא השיב: "אני רואה מים מצד שמאל שלי, ממול אני רואה הר גבוה, מצד ימין יש טנקים ומשאיות, חלק נוסעים וחלק פגועים, בלגן שלם". מהתיאור שלו הבנתי שהוא פספס את הפנייה של השדרה, והמשיך כנראה מערבה אל תוך היחידות המצריות. הרגעתי אותו ואמרתי לו לעשות סיבוב פרסה ולנסוע עד הפנייה הראשונה שמאלה. שמרתי אותו בשידור וחזרתי והרגעתי אותו שהכול בשליטה. הוריתי לו לעצור בכל פנייה שאליה

יגיע ויספר לי מה הוא רואה. לזכותו ייאמר שתיאוריו היו מפורטים עד טרדנים. בצומת הנכון הוריתי לו לפנות שמאלה, להדליק אורות ולהמשיך לנסוע עד שיראה פנס לבן מולו. בסופו של דבר גם הנגמ"ש הזה חבר אליי לגדוד, וסוף סוף התפניתי להמשך הלילה. הערכתי שהלילה לא יהיה קל יותר ממהלך היום.

הכנסתי את הגדוד לחניון לילה בסרג' 87 להתארגנות ולליקוק הפצעים. עליתי על הג'יפ ודהרתי לנקודת הפינוי שבה היו פרוסים התאג"ד שלי ופלוגת הרפואה החטיבתית, שאליהם הועברו כל הנפגעים, ומהם פונו לבתי החולים. נתקפתי חלחלה למראה התאג"ד, פלוגת הרפואה וסביבתם. האזור כולו נראה כבית מטבחים. קשה היה לי להתנער מן הדכדוך שנגרם לי לנוכח המראות. מתח רב וכאב עצום רבצו עליי מהאובדן של יום הלחימה הקשה שהסתיים בכאוס של היציאה מן העיר.

בתאג"ד נלחמים על חיי הפצועים

מנוחת שורדי הקרב בסואץ

ארנון צברי, מדריך החובשים, תמצת את האירועים שעברו על התאג"ד: במהלך ימי הלחימה נתקלנו באין־ספור פציעות ומצבים קשים שסחטו מאתנו, אנשי הרפואה, את המיטב מיכולתנו כחובשים וגם מד"ר גל שהפגין רמה מקצועית מעולה. אך אף אירוע מאלה שקדמו להיום לא הכין אותנו לקטסטרופה של הטיפול במבול הנפגעים מהקרב בסואץ, שנחת עלינו היום. עם כניסת הכוחות הלוחמים לעיר נשמעה קריאתו של נחום המג"ד בקשר שהגדוד נתקל באש תופת ושיש לו נפגעים רבים. למשמע הקריאה הזאת נערכנו כמיטב יכולתנו ועם כל הציוד שלרשותנו לקליטת הנפגעים. נוסף על התאג"ד שלנו נפרסה פלוגת הרפואה החטיבתית של ד"ר מנחם שטרן. לידה גם נפרס התאג"ד של גדוד 429.

הפצועים שהגיעו אלינו טופלו במהירות ובמקצועיות – דבר שהציל חיי רבים מן הנפגעים. מגוון הפציעות היה רחב מאוד – מפציעות קלות עד פציעות קשות ואנושות: כוויות, קטיעות גפיים, פגיעות ראש, פגיעות בטן וחזה מורכבות ועוד. הפצועים מוינו וטופלו לפי חומרת הפגיעה. ההמולה הייתה רבה ואנחנו עבדנו בקצב מטורף. מצוקתנו הייתה רבה.

מרוב לחץ נאלצתי לדקור מספר רב של פעמים פצוע כדי להכניס לו עירוי. הפצוע, למרות מצבו, חש במצוקתי וניסה להרגיע אותי: "לא נורא, התופת בתוך העיר נוראה הרבה יותר". לשמחתי, המיומנות המקצועית של ד"ר גל והסיוע שקבלנו מהנהגים ומהאחרים שהיו בסביבה עזרו לנו במעמסה הפיזית והנפשית שדרש הטיפול בפצועים. הפצועים המשיכו לזרום, והטיפול נמשך שעות רבות אל תוך הערב. לא חשנו עייפות ולא חשנו רעב.

בין הפצועים הרבים נתקלתי בסג"ם יקי לוי שאותו הכרתי מסגל ההדרכה במא"ח 500. הוא נפגע מרסיס שחדר לרקתו ופגע במאור עיניו. כאשר הרופא חיפש עליו פגיעות נוספות, יקי, שהיה בהכרה מלאה, אמר לו כי אין לו פציעות אחרות מלבד הפגיעה בעיניו. ניסינו לשלבו עם הפינויים הדחופים שבוצעו במסוקים אך הדבר לא צלח בשל סדרי הדחיפות. יקי איבד לחלוטין את אור עיניו מהפגיעה ברקתו. לאחר שסיימנו את הטיפול בפצועים ואת פינוים ראיתי מחזה הצרוב בזיכרוני כל חיי: שורה ארוכה של אלונקות המכוסות בשמיכות צבאיות, ומהן מבצבצות רגליים – עם ובלי נעליים.

ד"ר תיאודור גל, הרופא הגדודי, שבזכותו ניצלו במהלך מלחמת יום הכיפורים, בעיקר ביום האחרון שלה, חייהם של רבים וטובים, אמר באחד הסיכומים: "הגעתי לגדוד 433 ב-10 באוקטובר כדי להחליף את הרופא הגדודי ד"ר גרתי יצחק, שפונה לאחור כי הגב שלו נתפס, ומאז הייתי צמוד לגדוד בכל ימי הלחימה".

ד"ר גל טיפל בנפגעי הגדוד ובנפגעים של יחידות אחרות שהגיעו אליו בקרבות הבלימה, בצליחה ובקרבות הרדיפה – והם היו לא מעטים. הוא טיפל מדי יום בנפגעים, אך לדבריו, מעולם לא נתקל במצב כה קשה כפי שהיה בקרב על העיר סואץ.

וכך הוא תיאר זאת:

כאן היה טבח! הסרט "אפוקליפסה עכשיו" הוא צחוק ילדים לעומת מה שהתחולל בסואץ ב-24 באוקטובר. איש מבחוץ לא יבין זאת. מי שלא היה

נוכח שם – בתאג"ד אצלי – שום תיאור לא יעזור לו להבין את מה קרה שם בעיר ובין העיר לנקודת הפינוי הרפואי. כבר ראיתי במהלך המלחמה כל מיני זוועות, אבל מה שהתרחש בעיר סואץ נפל עליי כרעם ביום בהיר. אפילו ימי הלחימה הרבים שקדמו לו לא הכינו אותי לכך. לא הכול אוכל לספר, כי כדי לשרוד ולא להישאר בהלם, מחקתי מהזיכרון את המלחמה הזאת. שם, בתאג"ד, השתדלתי כמה שפחות לחשוב או לדבר. עבדתי כמו אוטומט. הפחד שלט בי למרות שהסיכוי להיהרג בתאג"ד לא היה גדול. התמונות חוזרות אליי יום יום. לא מרפות. אני צריך להתאמץ כדי לנער אותן מראשי ולחזור למציאות שבה אני חי היום.

יום קשה ותובעני עבר על התאג"ד. אנשיו עשו עבודת קודש בטיפול בנפגעי הגדוד, וגם בנפגעים של יחידות אחרות, במשך כל יום הלחימה המר. תרומתה של מחלקת הרפואה הגדודית להצלת חיי רבים מפצועינו הייתה ללא ספק קריטית. אנשיה עשו את המיטב. הם פעלו בחרדה ובדאגה, אך בשליטה ובהקרבה, גם בשעות הקשות ביותר של פינוי נפגעים, של טיפול בפצועים במצבים מסוכנים ותחת אש ארטילרית במשך כל ימי הלחימה. אנשי התאג"ד שלנו היו מזן מיוחד: חיילים מסורים שנתנו את המיטב שבהם תוך לקיחת סיכונים רבים כדי להישאר צמודים לגדוד ולהיות מוכנים בזמן אמיתי להגיש במהירות האפשרית עזרה לפצועים. את המסירות הרבה ממחיש סיפורה של נעמי החובשת שהתעקשה לצאת עם חובשי התאג"ד, אך נאלצה להתפנות בשל הוראת קצין הרפואה. למרות זאת היא מצאה דרך להישאר בזירת הלחימה ולהמשיך ולתרום את כל יכולותיה עד הפסקת האש.

וכך סיפרה נעמי:

כבר ביום הלחימה הראשון זכה התאג"ד שלנו לביקור של צוות רפואה אוגדתי. עינו של קצין הרפואה קלטה אותי. הוא הופתע לראות אותי, החובשת הצעירה, עם התאג"ד. הוא הורה לשלוח אותי מיד חזרה לתל-אביב. בלית ברירה הורה לי מפקד התאג"ד להתארגן ולחזור לעורף. ואולם,

התמזל מזלי ומצאתי דרך להישאר באזור הלחימה ולהמשיך לתרום ככל יכולתי למאמץ הרפואי להצלת חיי הפצועים הרבים.

כך עברה עלי המלחמה: שירתי כחובשת במרפאת חטיבה 500 בצאלים, וביום כיפור הייתי שם כמו שאר חבריי החובשים. לבקשתי, אישר לי הרופא להצטרף כחובשת למחלקת הרפואה. בוויכוח בינו לבין קצינת החן קבע המג"ד שמכיוון שחסרים חובשים לתקן הוא מאשר את הצטרפותי. עליתי לאמבולנס עם ד"ר גרתי והתחלנו את דרכנו אל החזית. בהפסקות שעשינו תוך תנועה נתקלנו במוכרי תמרים, כי זו הייתה עונת הגדיר [קטיף התמרים], והם שימשו לנו מזון בהמשך.

ביום שני הגיעו אלינו לתאג"ד כמה קצינים, ובהם ד"ר אדלר שהופתע לראות חיילת במלחמה. הוא שאל את ד"ר גרתי מה אני עושה בגזרה, ובאותה נשימה פקד עליי לעזוב ולהתחיל לצעוד לכיוון תל-אביב. ד"ר גרתי לא הגיב ולא התנגד, ואני מצאתי עצמי, חיילת בודדה, צועדת על הציר לכיוון שממנו באנו. לאחר זמן-מה עצר לידי רכב שנוסעיו התפלאו מה אני עושה שם לבדי. בתמימות של חיילת צעירה הסברתי שאני צריכה להגיע לתל-אביב. הם אמרו לי שהם נוסעים עד טסה, ושם יש בונקר המהווה בית חולים שדה שממנו יוצאות הסעות רבות לפינויי פצועים לבתי חולים בארץ. הם הסיעו אותי עד לבונקר בטסה ושם נפרדתי מהם.

המחזה המחלחל הראשון שנגלה לעיניי בהיכנסי מהצד האחורי של הבונקר של בית החולים שדה היה ריכוז של אלונקות ספוגות בדם של חללים. נכנסתי פנימה וסיפרתי לרופאים את השתלשלות הדברים, והתחננתי להישאר לעזור במה שצריך. צירפו אותי בינתיים לצוות, וסוכם שעם הפינוי המוסק שיזדמן אתפנה אחורה. תוך דקות מצאתי את עצמי עסוקה עד מעל לראש בטיפול בפצועים, מרטיבה כוויות בנוזל סטרילי, גוזרת בגדי פצועים ונעליים. הספקת מזון הייתה מצומצמת, ונאלצנו להסתפק בפרוסות לחם – הן אנחנו והן הפצועים. למזלי, פינוי מוסק לא התאפשר בימים הראשונים, והפינוי לבית חולים ברפידיים נעשה ברכב.

בינתיים הוחלפו כוחות הרפואה שהיו בבונקר. אני נשארתי בבונקר ונחשבתי לוותיקה ולמנוסה בהתנהלות במקום. התקבלתי בטבעיות על-

ידי כוחות הרפואה החדשים שהגיעו לבונקר. סייעתי בקליטת הצוותים החדשים, הכנתי רשימות ציוד שחסר וערכתי הזמנות ציוד רפואי ומנות דם. הגיעו אלינו פצועים רבים. חלק הכרתי עוד לפני המלחמה, וחלק תוך כדי הטיפולים.

פעם הייתי נוכחת כעדה בהכנת רשימת החללים – תפקיד רגיש וחשוב אך לא פשוט מבחינה נפשית. את הרשימות העברנו לקצין נפגעים, שתפקידו היה לדאוג לדיווח למשפחות החללים. הייתי עדה גם לדיון עם הרב גורן בשאלה ההלכתית האם מותר לפנות גופות חללים מהשטח בשבת? הוא פסק שיש להמשיך ברישום החללים ופינויים גם בשבתות ובחגים. מ־8 באוקטובר ועד 22 בו, עד הפסקת־האש הראשונה, תרמתי ככל יכולתי בטסה, ואז החלטתי לחזור לארץ ולבקר בבתי החולים את פצועי הגדוד והחטיבה. עד היום, בעיקר בימי הזיכרון וביום הכיפורים, חוזרים וצפים במוחי ובאפי, הקולות, הריחות והתמונות מאותה מלחמה שצרובה בלבי.

אנשי הרפואה שלנו דבקו בעורפו של הגדוד והיו נכונים לתת טיפול לנפגעים בכל עת שנדרשו – זאת תוך סיכון עצמי בשטחי לחימה מוכי ארטילריה. במהלך הלחימה היו למחלקת הרפואה שלושה הרוגים. המחלקה החליפה שלושה רופאים: ד"ר גרתי, ד"ר גל וד"ר נחמן אקשטיין, שהגיע למחלקה מיד לאחר שהסתיימה הלחימה.

ארגון הגדוד השסוע, איסוף שבריו והכנתו להמשך המשימות

ביום הלחימה בסואץ היו לנו 64 נפגעים מהדרג הלוחם – 18 הרוגים ו-46 פצועים אשר תועדו וקיבלו טיפול. היו רבים אחרים שנפגעו, אך לא ברמה ששיתקה אותם. הם לא התפנו והמשיכו לתפקד. שדרת הפיקוד, שהייתה חשופה בצריחי הטנקים ובתאי הלחימה של הנגמ"שים, שילמה מחיר כבד. כמוה גם פלוגות החרמ"ש שלוחמיהן היו אלה שנתנו מענה, תוך חשיפת גופם לאש, לעמדות הקרי בזוויות הגבוהות וההיקפיות שבהן הטנקים התקשו לטפל. הלחימה הבלתי נתפסת, הקשה והארוכה שנמשכה שעות כה רבות בין הבניינים הגבוהים לאורכו של הרחוב הראשי של העיר ובאלה שחברו אליו משני צדדיו גבו מאתנו מחיר כבד של אובדן.

סגן יעקב אביעזר בוזי סומסום מפלוגת 'סורט', יליד קיבוץ אושה. התגייס לצה"ל בשנת 1959 לצנחנים, השתתף במלחמת 'ששת הימים' ובמלחמת יום הכיפורים שימש כמפקד מחלקה ב'סורט'.

סמ"ר קליין דן דני מפלוגת 'מיכה', יליד יפו. התגייס לצה"ל בשנת 1968 לחיל השריון. הצטרף, עם פלוגתו, לגדוד במהלך המלחמה. בקרב בסואץ שמש נהג טנק מ"פ.

סגן כהן דרור מפלוגת 'סורט' יליד מושב בית-חנן. התגייס לצה"ל בשנת 1965 לנח"ל. השתתף במלחמת 'ששת הימים' ובמלחמת יום הכיפורים שימש כמפקד מחלקה ב'סורט'.

סגן גרובר חיים פטר מפלוגת 'מפתח' יליד הונגריה. עלה ארצה עם משפחתו בשנת 1957. התגייס לצה"ל בשנת 1970 לחיל השריון. את המלחמה עשה עם הגדוד כמפקד מחלקה בפלוגה מ'. במהלך הלחימה, מקרבות הבלימה ועד הקרב בסואץ שבו נהרג גילה אומץ לב, נחישות וקור רוח. על כך הוענק לו 'עיטור המופת'.

סמל אתגר אהרנברג יהושע מפלוגת 'סורט' יליד תל-אביב. התגייס לצה"ל בשנת 1970 לסיירת 'שקד'. אחר כך הוצב לחיל השריון ואת המלחמה עשה עם הגדוד מתחילתה.

סמ"ר הרוש אביב יהושע מפלוגת 'סורט' יליד מרוקו. עלה ארצה עם משפחתו בשנת 1955. התגייס לצה"ל בשנת 1966 לצנחנים. השתתף במלחמת 'ששת הימים' ואת מלחמת יום הכיפורים עשה עם הגדוד מתחילתה.

סמל היימן יוסף מפלוגת 'סורט' יליד פולין. עלה ארצה עם משפחתו בשנת 1950. התגייס לצה"ל בשנת 1965 לחיל השריון. השתתף במלחמת 'ששת הימים' ואת מלחמת יום הכיפורים עשה עם הגדוד מתחילתה. תוך הקרב בסואץ גילה אומץ לב וקור רוח בכך שלמרות שהנגמ"ש שלו נפגע, המשיך להוביל אותו עם הנפגעים שבו עד שגם הוא נפגע ונהרג. על כך הוענק לו 'ציון לשבח מאלוף פיקוד דרום'.

רב"ט וייס יוסף מפלוגת 'מיכה' יליד רומניה. עלה ארצה עם משפחתו בשנת 1964. התגייס לצה"ל בשנת 1969 לגולני. בשנת 1971 הועבר לחיל השריון והוכשר כאיש צוות טנק. הצטרף, עם פלוגתו, לגדוד במהלך המלחמה.

סרן סלע בדק יורם סמ"פ 'מיכה' יליד קיבוץ מענית. התגייס לצה"ל בשנת 1960 לחיל השריון. השתתף במלחמת 'ששת הימים'. הצטרף,

עם פלוגתו, לגדוד במהלך המלחמה. בקרב בסואץ, אחרי שהמ"פ שלו התפנה לאחור המשיך יורם להוביל בנחישות את פלוגתו אחרי השדרה הגדודית תוך לחימה אישית וגילוי אומץ לב וקור רוח עד שנהרג. על כך הוענק לו 'עיטור המופת'.

סמל נוימן לביא מפלוגת 'מיכה' יליד נתניה. התגייס לצה"ל בשנת 1969 לנח"ל. לאחר סיום שירותו הוסב מקצועו הצבאי והוכשר כאיש צוות טנק. הצטרף, עם פלוגתו, לגדוד במהלך המלחמה.

רס"ל רוזנבוים מאיר מפלוגת 'סורט' יליד חדרה. התגייס לצה"ל בשנת 1963 בתחילה כמדריך גדנ"ע ואחר כך הוסב ללוחם חרמ"ש. את מלחמת יום הכיפורים עשה עם הגדוד מתחילתה.

סמל גרניצר מיכאל מפלוגת 'חזי' יליד בית-יצחק. התגייס לצה"ל בשנת 1969 לנח"ל. במלחמת יום הכיפורים הוצב בפלוגת חרמ"ש ואיתה עשה את המלחמה לכל אורכה.

רב"ט גבאי מנשה מפלוגת 'מיכה' יליד ירושלים. התגייס לצה"ל בשנת 1969 לנח"ל. במהלך שירותו הוסב והוכשר כאיש צוות טנק. הצטרף, עם פלוגתו, לגדוד במהלך המלחמה.

סמ"ר אלפרן עדי שמעון מפלוגת 'מיכה' יליד תל-אביב. התגייס לצה"ל בשנת 1968 לחיל השריון. הצטרף, עם פלוגתו, לגדוד במהלך המלחמה. סגן וינברגר רון רונן מפקד מחלקה בפלוגת 'מיכה' יליד ירושלים. התגייס לצה"ל בשנת 1968 לחיל השריון. הצטרף, עם פלוגתו, לגדוד במהלך המלחמה.

סמל הלפרן שלמה מפלוגת 'סורט' יליד חיפה. התגייס לצה"ל בשנת 1969 לסיירת 'אגוז'. בשרות המילואים הוסב לחרמ"ש ואת מלחמת יום הכיפורים עשה עם הגדוד מתחילתה.

סמל דיכטר שמעון (צ'אנג) מפלוגת 'סורט' יליד תל-אביב. התגייס לצה"ל בשנת 1969 ל'של"ת' בקבוצת כנרת, אחר כך בהיאחזות נח"ל

ב'קליה' ואחרי זה שובץ בפלוגת 'סורט' ואיתה עשה את כל מלחמת יום הכיפורים.

סמל אסרף שמעון מפלוגת 'סורט' יליד מרוקו. עלה ארצה עם משפחתו בשנת 1956. התגייס לצה"ל בשנת 1968 לחיל רגלים. במילואים שובץ בפלוגת חרמ"ש 'סורט' ואתה עשה את כל מלחמת יום הכיפורים. רבים אחרים נפצעו. חלקם בילו חודשים ארוכים בתהליכי החלמה. אחרים שיצאו שלמים בגופם אחרי כל ימי הלחימה המפרכים, רבים מהם היו פגועים בנפשם. ארשת של אימה הייתה על פניהם. הם היו דוממים והמומים. פניהם היו אפורות ועיניהם כבויות. אנשים קודרים, במצב של אובדן חושים, טרוטי עיניים וצרודים מהדיבורים במכשירי הקשר. האנשים המתים ביותר שראיתי מהלכים.

עבודת התארגנות רבה עמדה לפנינו. הסמג"ד, יחד עם מחלקת הג'פים ודרג א1, הצטרפו אלינו תוך תנועה ונכנסו אתנו לחניון בסרג' 87 - איזור שבו נמצאו במשך כל היום גדוד 430, בפיקודו של שמש, וגדוד 429, בפיקודו של יצחק רבין. מיד עם עצירת הגדוד בחניון כינסתי את כל המפקדים והמטה, עשיתי ארגון מחדש בפלוגות ומיניתי בעלי תפקידים חדשים, כדי למלא את הפערים העצומים שנוצרו בשל מספרם הרב של הנפגעים.

איחדתי את שתי פלוגות החרמ"ש: צירפתי את יתר לוחמי החרמ"ש מפלוגת חזי לפלוגת סורט על שבעת נגמ"שים בפיקודו של צביקה. הוריתי ליאיר יחדיו, הסגן שלי, שחזר אלינו לאחר שנפצע ופונה ב־10 באוקטובר, להתחיל לארגן את הגדוד ולהחזיר אותו לכשירות. היו דברים רבים שחייבו טיפול עמוק ויסודי. את רוב המלחמה עברתי ללא סגן. שמחתי שהוא חזר - גם אם זה היה בסיום הלחימה. את יאיר הכרתי כמפקד המטווח במא"ח 500. הוא הגיע לתפקיד כמה חודשים לפני המלחמה, ומינוי המשנה שלו היה סגני בגדוד.

יאיר סייע לי מאוד בארגון החפוז של הגדוד לפני היציאה לגזרת הלחימה. הוא התגלה כקצין חושב ומגבש עמדה לפני קבלת החלטות. בקרבות הבלימה הראשונים בלט גם באומץ לבו. ביום נלחם על טנק, ובליילה, בחניונים, עסק בארגון ובהכשרת הגדוד ליום הלחימה הבא. לצערי, הוא נפצע בימי קרבות הבלימה הראשונים של המלחמה, ופונה לבית חולים. בסוף יום הלחימה בסואץ גם הגדוד וגם אני היינו מאוד זקוקים לעזרה, בייחוד לעזרתו של יאיר שהכיר היטב את הגדוד. למרות הפציעה הוא צלח את מלחמת יום הכיפורים, אך ארבע שנים לאחר מכן, ב-19 בנובמבר 1977, הוא נפל בעת מילוי תפקידו כסגן מפקד חטיבה 434. את הטנקים החזקתי בשתי מסגרות פלוגתיות: טנק מג"ד, פלוגת מפתח שאליה צירפתי את הטנקים של כובס ושל ליבק ופלוגת מיכה עם טנקים שאיתם יצאה מסואץ ואליהם הצטרף הטנק של איתמר חצור, שלא נכנס לעיר בשל תקלה טכנית בדינמו.

נוסף על האבדות בנפש הושמדו לנו לחלוטין בעיר שלושה טנקים: אחד של כובס, שנפגע בשדרה, ושניים של מיכה – אחד שסטה משדרת הגדוד, והושמד על צוותו וטנק המ"פ שנפגע וננטש. טנקים רבים אחרים נפגעו, אך מעטים יצאו מכלל פעולה. הטנקים שלנו, שעברו סדרת אימונים מפרכת ורצופה, ובהמשך נכנסו למלחמה הארוכה והקשה שבסיומה יום הלחימה הקשה בסואץ, לא נראו במיטבם בלשון המעטה. רוב תאי הזיווד היו מחוררים מכדורים ומרסיסי הרימונים והנ"ט. רוב הבטנים היו ריקות מתחמושת וכלי הנשק היו שחוקים והיו בהם תקלות רבות.

לאחר השיחה עם המטה והמפקדים צירפתי את החיילים לשיחה. התייחסתי לכך כאל שיחת מפקד שגרתית עם חייליו לאחר אימון, תרגיל או יום לחימה. ואולם בלבי ידעתי מה מתרחש בלב האנשים האלה שנראו כבויים ועייפים. ביקשתי שבמהלך 24 השעות הבאות כל מפקד וצוותו יעלו על הכתב בצורה תמציתית את מה שעבר עליהם. הם כתבו את אשר חוו בימי הלחימה הארוכים, ואת אשר עברו ביום הלחימה בעיר,

וחלקם המשיכו לכתוב, על מה שלא הרפה מהם, שנים לאחר הלחימה. בשיחות ביניהם סיפרו הלוחמים זה לזה בגרונות חנוקים על הזוועות שחוו במהלך יום הקרב. בליבי ידעתי שימי הלחימה הנוראים הביאו לשחיקה נפשית ופיזית של האנשים שחלקם לעולם לא יחזרו להיות מי שהיו לפני המלחמה. שתיקתם החרישה את אוזניי. חלק מהם בהו בי, חלק מהם נראו מהורהרים, לחלקם עמדו דמעות בעיניים. הבכי שלהם לא נבע מחולשה אלא מהקושי להיות חזק במשך כל יום הלחימה הארוך. להיהרג – אין קל מזה! לשרוד את התופת של יום לחימה כזה דרושים הרבה כוחות פיזיים ותעצומות נפש.

מצבים קיצוניים כאלה מביאים לעיתים לאיבוד צלם אנוש ולערעור שפיות הדעת. המצב בהמשך הלילה היה עדות לכך: אנשים סיפרו על מה שעבר עליהם באיפוק במשפטים קטועים, במחשבה לא מסודרת. הם היו מכוונסים בתוך עצמם, ונשמעו כאילו אינם מאמינים לסיפור קורותיהם באותו יום.

שלמה צמח, לוחם מפלוגת "סורט", כתב:

כעבור שעות של יריות ופיצוצים הגענו אחרי נחום המג"ד לצומת המשולש. שם ירו עלינו מכל הכיוונים. המ"פ והקצינים היו פצועים, המג"ד חילק פקודות אש ליחידות שלנו, לחם אישית עם הטנק שלו, והיה עסוק בקשר. במקביל הוא טיפל בפינוי הפצועים כשגופו חשוף בצריח הטנק. חילופי האש היו מטווחים קצרים מאוד ומכיוונים שונים: מהרחובות ומכל הקומות של הבתים שסביב הצומת. חלק מחיילי האויב ניסו להסתנן בין הטנקים תוך כוונה לעלות עליהם כדי לפוצץ אותם באמצעות רימונים – זאת בידועם את מגבלות הציוד וזוויות הירי שלהם. לרגע היה נדמה לי שהורגים את מנש ואת נחום שעדיין תפקדו. יריתי בכל כוחי לעבר אלה שכיוונו אליהם. באחד המקרים יריתי בליית בררה בזווית כליכך קרובה לנחום שכמעט הרגתי אותו. למרבה המזל, הצלחתי לחסל את מקור הירי שכוון ורוכז אליו. בצניעות אומר שאני בטוח שהצלתי את חייו.

הטווחים היו קצרים, ומראות ההרג היו מזויעים. לאחר שעות רבות של לחימה הרגשתי מותש. חשתי שגופי רועד. המתח, הפחד והחרדה מהמוות לא הרפו ממני. דיכאון ורפיון שרירים השתלטו עליי. גופי היה משותק, וראשי היה מנותק מסביבתי. לא יכולתי יותר. אפסו כוחותיי. לפעמים הרגשתי שאני מתפקד כמו רובוט, ולפעמים חשתי מנותק מן הסובב אותי. איני יודע מתי, אך פוניתתי לבית החולים ברפידים, ומשם הועברתי לבית החולים בנס ציונה. שם נשארתי מאושפז זמן רב. במהלך השנים היו לי עליות ומורדות. זה לא עזב אותי, וזה לא עוזב אותי לעולם. מוראות המלחמה חקוקות בזכרוני וצרוכות בנפשי. התמיכה החמה של משפחתי, ילדיי ואשתי מפחיתה את סף החרדה, ומדי פעם אני מרגיש גם מעט אושר ושמחה.

בסיפורי הלוחמים בולטים שני דברים. הראשון – סיפור ההתרחשויות והעובדות שענייניהם ראו ומוחם עיבד. הדבר השני – תחושות הלוחמים. העניין הזה הוא לגמרי סובייקטיבי. כל לוחם וסף הספיגה שלו, כל לוחם ותעצומות הנפש שלו. מלחמה היא אירוע מכונן עבור אנשים כפרטים, ועבור האומה כמכלול היא תופעה מתעתעת ונוראה, מעוררת פחדים. המלחמה היא ריח של אש ודם. היא צעקתו של צוות טנק בוער, של נגמ"ש פגוע עם דממת ההרוגים והבכי של הנותרים מהתופת. מלחמה היא חורבן, תבוסה וניצחון המשפיעים על כל אחד מן הלוחמים באופן ובעוצמה שונים.

יוסי אפרים, הנהג שהתעקש לצאת לחזית עם הכלים הראשונים, סיפר: כאשר הגדוד היה מוכן לתנועה ניגש אליי נחום כדי להיפרד משום שסבר שאין צורך בי כנהג אישי במלחמה. אבל אני התעקשתי לצאת אִתו. הוא כיבד את רצוני ואמר לי: אם אתה מתעקש, לך עלה על הג'יפ. אם עשיתי טוב או רע – אדע זאת במהלך הלחימה. כאשר הגענו לחזית נחום אמר לי: "ככלל, אתה על הג'יפ. תימצא מגמה אחת אחרי הטנק שלי אלא אם אורה לך אחרת". ימי מלחמת הבלימה, עם הארטילריה והקטיושות, היו מפחידים

ונוראים, אך הגרוע מכול הייתה ההפגזה אחרי הצליחה. בהפגזה זו הייתי עד למראות זוועה שילוו אותי כל חיי. ראיתי לנגד עיניי את רחמים טוויל, יורם גול ואחרים נהרגים ממש לידי. כאן למדתי מהי מלחמה קשה ואכזרית. מעולם לא הבנתי את המושג מלאך המוות, אך באותו יום פגשתי בו פנים אל פנים. את ימי הלחימה בהמשך עשיתי עם הרבה פחד וחרדות ששיתקו אותי. המראות של פצועי יום הקרב בסואץ העצימו בי את החרדות לשיאים חדשים. רציתי להיפצע כדי שאפסיק לראות את מראות הפצועים ולשמוע את זעקותיהם. לאחר הפסקת האש שלח אותי נחום חזרה לארץ למשימה חשובה מאין כמוה: איתור פצועי הגדוד בכתי החולים. ביקרתי אותם יחד עם חיילות הגדוד ורעייתו שרי, שגם היא חוותה אובדן קרוב – דני, בן אחותה נהרג בעת הצליחה.

הלוחמים סיפרו והקשיבו האחד לקטעי דברים של חברו. חובש כיפה לחש לחבר שלי: "אני תוהה אם אלוהים יודע איזה דבר רע ברא בעולם, אם הוא יודע מה משמעותה של המלחמה. לא יתכן שהוא יודע דבר כזה ונותן למוראות האלה להתרחש".

רמי נשבע לי שראה היום את הסוף מול עיניו. הוא נגע במוות והצליח להתנתק ממנו לפני שזה הצליח להשתלט עליו. הוא סיפר שראה כמה פעמים באותו יום חיילים מצרים רצים, ובן רגע נופלים הרוגים. יואל, שישב באחד הנגמ"שים, סיפר: "בכניסה לעיר חשבתי לתומי היכן נמצא את ראש העיר או את מושלה כדי להכניעו, אך המחשבה הזאת התפוגגה ונעלמה מיד עם מטח היריות הראשון".

יודע, שגם בימים כתיקונם אנשים רואים דברים באופן שונה. כל מי שחווה לחימה יודע שפנים רבות למלחמה: מה שנראה לאחד מנקודה א' יכול להיראות אחרת לחלוטין לאדם הנמצא בנקודה ב'. הדבר קורה במצבי לחץ, ומתעצם עוד יותר בעת לחימה. מכאן גם רמת המתח והחרדה השונה מלוחם ללוחם. יש מצבים קיצוניים שקשה להבינם אם לא חווים אותם. אין ספק שחלק מן הלוחמים נושאים עמם במשך שנים רבות את מראות

הזוועה. אלה ששרדו מרגישים את עצמם אשמים במידת־מה – לא על כך שלא התאמצו מספיק כדי להציל את חבריהם שנפלו, אלא על כך שהם עצמם נשארו בחיים.

מ"פ כובס כתב זמן רב לאחר המלחמה:

הימים חולפים, ואט אט אני חוזר אל החיים. שיקום ארוך, טיול לחו"ל, לימודים, חברים חדשים, צחוק ובכי, חברה, אישה. ראיתי את ילדיי נולדים, התמודדתי עם אתגרים, ספגתי כישלונות, נחלתי הצלחות, בניתי בית, ואני חי חיים מלאים. בינתיים חלפו להם שנות דור, אני בן 50. חזרתי לחיים! אך בסופו של כל יום, כאשר כולם כבר נמים את שנתם, אני עדיין ער. לפני שאני נרדם, אט אט, בשקט ובאין רואה, מותש, המום, פצוע וזב דם, בכבדות אני עולה אל הטנק המצולק, העטוף בשכבה עבה של אבק. אני משתחל אל הצוהר בצריח ושוב שומע את שריקות הפגזים. ריח אבק השַרְפָה ממלא את ריאותי, צורב את עיניי, ממלא את נחירי אפי וסותם את גרוני. רעם המנוע חודר לעצמותי. עיניי פעורות לרווחה, חושיי מתחדדים, ושוב אני ביום קרבות, מדחיק פחדים. אט אט גופי נלאה, העייפות גוברת, איברי נרפים, עיניי הופכות כבדות, וכך עובר לו לאטו קרב אחד נוסף מני רבים. לבסוף אני נרדם, זיעה קרה מרטיבה את הסדינים. עוד יום קרבות דועך לו במלחמה שתימשך לעולמים. (אחרי שהחלים מהפציעה בסואץ, עשה רמי יפה הסבה לחיל האויר, עבר קורס טייס וב- 29.2.2004 נהרג כשהוא מטיס מסוק).

השעה הייתה כבר מאוחרת. סיימתי להסתובב בין האנשים והכלים, שמעתי אותם ממשיכים ומספרים איש לרעהו את הזוועות שחוו כל אחד מהזווית שלו. חזרתי למפקדה העיקרית וניסיתי לתפוס תנומה משום שכלו כוחותי הפיזיים, והכאבים באגן המשיכו להציק לי. לא ידעתי מה כואב יותר – גופי או לבי על האובדן של כה רבים מאנשיי. למרות עייפותי, רעש הַיָרִי, טרטורי הקשר ושאון המנועים של כל היום, המשיכו להדהד

בראשי ולא הרפו. גם אם נפלה עליי תרדמה, היא נקטעה כל כמה דקות
מחרדה שאני נמצא עדיין בלחימה בעיר.

במשך הלילה נמשכו פעולות החילוץ של כוח הצנחנים עד 4:30
לפנות בוקר. ב־25 באוקטובר בבוקר קראתי לקצין הקשר ואמרתי לו
שהמשימה העיקרית שלו באותה עת היא לארגן לחיילי הגדוד אמצעי קשר
טלפוניים כדי לדבר עם המשפחות ולבשר שהם בחיים. הנושא הזה היה
חשוב לי משום שמספרם הרב של הנפגעים יעורר הדים רבים. משפחות
הלוחמים יהיו מודאגות וחסרות מנוחה בעקבות שמועות וידיעות לא
מאומתות. ניסן נרתם לנושא, ותוך כמה ימים אפשר לחיילים, כל אחד
בתורו, ליצור קשר עם יקריו.

גדוד 433 הדהים ביכולתו לשקם את עצמו בסיום הקרבות. הוא יצא
מן המלחמה עייף, תשוש ופגוע אך עם זאת מחושל יותר, מנוסה יותר
ויודע היטב את אמנות הלחימה לא רק בתיאוריה כצוות מדריכים אלא
באופן מעשי כלוחמים שלחמו בקרבות קשים נגד אויב עדיף מבחינה
כמותית במלחמה אמיתית על כל מוראותיה וקשייה.

בעיר ובסביבתה נמשכו באופן אינטנסיבי פעולות האיבה בקווי המגע
עם האויב עוד כמה ימים לאחר הלחימה על סואץ.

השלמנו את צוותי הטנקים ואת לוחמי החרמ"ש במקום אלה שנפגעו,
וכאלה היו רבים. הגדוד המשיך בפעילות מבצעית כבר למחרת יום הלחימה
בסואץ, ב־25 באוקטובר. הפעילות הזאת נמשכה ברצף עד 3 בנובמבר
ובמהלכה טוהר אזור הסוף ואובטחה הגדה המערבית של התעלה.

ביום שישי, 26 באוקטובר, דילגה החטיבה מסרג' 87, ופרסה באזור
עיקש 85. בימים שלאחר מכן, עד 3 בנובמבר, עסק הגדוד במסגרת
החטיבה באבטחת הגזרה המערבית של התעלה באזור המשושה – רד
ולימה. בכוחות קטנים של מחלקות טנקים ומחלקות חרמ"ש משולבות
סרקנו שעל אחר שעל את אזור הסוף בגזרתנו עד שטיהרנו אותו. במשך
כשבוע ניקנו אותו מכל שרידי האויב שהסתתרו בו. הנשק העיקרי היה

מערכות הרמקולים ומלחמה פסיכולוגית, שבעזרתם אספנו שבויים רבים. ואולם התרחשו גם תקריות לא מעטות.

בשל הידלדלות מספר לוחמי החרמ"ש, בעיקר לאחר יום הלחימה בסואץ, החלטתי בו ביום לאחד את שתי הפלוגות של חזי וסורט לפלוגה אחת על נגמ"שים ולהיפטר מן הזחל"מים.

ב־26 באוקטובר הצגתי בפני הפלוגה את מ"פ סורט החדש, סרן אהרון, אהרלה להב, כמחליף של מינקו. כאשר הוא הציג את עצמו אמרו לו החברה ספק ברצינות ספק בצחוק, שהם איבדו שלושה מ"פים ונראה כמה ימים הוא יחזיק מעמד. אם מביאים בחשבון גם את אורי שתפקד יום אחד בלבד (בין 8 ל־9 באוקטובר) עד שפונה, אז ארלה היה המ"פ הרביעי של "סורט". כמו נבואה שמגשימה את עצמה – ב־27 באוקטובר יצאו כמה כלים של סורט, בפיקודו של אהרלה ובליווי כמה טנקים, לסיור אלים – סריקת ציר עצה. בעת ההתקדמות לעבר עצה 88 וסריקת הציר נפתחה עליהם אש מן המבנים שבצדי הדרך. תשעה לוחמים נפגעו, ובהם אהרלה. הוא נפצע מרסיסים בעינו ובגבו. למרות הפציעה הוא הצליח לזהות את מקור האש של הכוח המצרי, קידם את הטנקים וקפץ מן הנגמ"ש לכוון אותם בתנועות ידיים ולסמן להם את מקור הירי. לאחר ששותקו מקורות הירי של האויב קפץ אחד הלוחמים מן הנגמ"ש ורץ לחבוש את אהרלה. בתום הסיור פונה אהרלה לבית חולים סורוקה. יחד אתו פונה גם מקסים שנפצע קל. לאחר שהחלים עזב מקסים את בית החולים, תפס את המטוס הראשון וחזר לצרפת.

אהרלה נשאר בסורוקה לתקופת החלמה ארוכה יחסית. בתקופת האשפוז הכיר את פרידה, האחות ממחלקת העיניים שטיפלה בו במסירות. נוצרה ביניהם חברות, וביוני 1974 הם נישאו בעידודו ובתמיכתו של אבי הפצועים שמחה הולצברג.

במהלך ימי הלחימה חלו שינויים בגדוד בשל מספרם הרב של הנפגעים ובשל הטנקים שנפגעו ויצאו מכלל פעולה. התחלופה הגבוהה של המפקדים הקשתה עוד יותר על ההתנהלות בפלוגות. למרות זאת הגדוד לא פסק

לרגע לחתור למילוי משימותיו. יחידות המשנה של הגדוד ספגו במהלך הלחימה פגיעות רבות במפקדים וקלטו במקומם חדשים:

פלוגת טנקים מפתח הייתה היחידה שעליה פיקד מ"פ אחד במשך כל המלחמה – מנשה (מנש) גולדבלט שנפצע בסואץ.

על פלוגת טנקים כובס פיקדו המ"פים יובל אבידר שנהרג ב־10 באוקטובר; מנחם גלברד שנפצע ב־15 באוקטובר; רמי יפה פיקד על הפלוגה עד שהוא נפצע בסואץ. לאחר פציעתו של יפה חזר מנחם גלברד, לאחר שהתאושש מפציעתו, לפקד על הפלוגה.

על פלוגת טנקים ליבק, שאותה קיבלתי ב־14 באוקטובר, פיקד אבי (אלברט) בר־אל שנפצע בסואץ. לאחר הפציעה החליף אותו משה בדש. על פלוגת טנקים מיכה פיקד חורין. מיד בכניסה לעיר נפגע הטנק שלו, והוא פינה עצמו לאחור. את הפיקוד על הפלוגה לקח סרן יורם סלע והוביל את הלחימה, לתוך העיר עד שנהרג. אחריו פיקד על הפלוגה איתמר חצור החל מ־25 באוקטובר עד פיזור.

על פלוגת חרמ"ש סורט פיקדו מוטקה גולדשטיין שנפגע יחד עם הסגן שלו ראובן זכאי ביום התקפת הנגד ב־8 באוקטובר. אחריו פיקד עליה אורי רוזנטל במשך יום אחד ופונה ב־9 באוקטובר. ב־10 הגיע מינקו, ומיניתי אותו לפקד על הפלוגה עד שנפצע בסואץ. צביקה החליף את מינקו עד מיזוגה של 'חזי' עם 'סורט'. אהרלה להב החליף את צביקה ב־26 באוקטובר, וגם הוא נפצע ב־27 באוקטובר. אחריו מיניתי למ"פ את ידן רומן. תדירות הפגיעות במפקדי סורט הייתה מטורפת. במקורה, זו הייתה פלוגה ותיקה, שאנשיה הכירו זה את זה, ואף יצרו ביניהם קשרים חברתיים.

נירה, אשתו של סמ"פ ראובן שנהרג ב־8 באוקטובר, סיפרה על

החברות בין ראובן וקציני פלוגת 'סורט', אבי דרור ואורי:

לוחמי הפלוגה היו ביחד לפחות חודש בכל שנה – באימונים או בתעסוקה מבצעית. הם בילו ביחד בשמירה, באימונים, בסיוורים ובפעילות מבצעית

על כל סוגיה. רחוקים מהמשפחות אך קרובים וקשורים זה לזה בקשרי רעות עמוקה. הם סיפרו זה לזה דברים שלא מספרים לרעה או לאם. אהבו להיות ביחד. ראובן בעלי נהרג ראשון – עוד בקרבות הבלימה, ביומה השלישי של המלחמה. דרור ואבי נהרגו ביומה האחרון של המלחמה. כאשר הגיע אליו אורי, חברם הטוב, לספר ולנחם חשתי בו מעין הרגשת אשם על שחבריו הלכו והוא שרד. "אם יש אלוהים בשמים, הרי הוא לוקח אליו את הטובים ביותר", אמר לי.

חברותם הייתה כנה, אמינית וארוכת שנים. רק בין חברים לנשק יכלה להיות שקיפות וידידות כמו זו שהייתה ביניהם. התייחסו אחד לשני באופן פתוח, ישיר, אמיני וענייני. הרעות והחברות ביניהם הייתה עבורם חזות הכל. כל אובדן של חבר גרם כאב גדול לאחרים. במלחמה הזו היה הרבה משניהם.

על פלוגת חרמ"ש חזי, הפלוגה שנוצרה כתוצאה מהפרדה בין הנגמ"שים לזחל"מים, פיקדו בין 16 ל-26 באוקטובר חזי פנט, שנפצע בסואץ, וצביקה צור, שהחליף אותו לאחר הפציעה ופיקד עליה עד שמוזגה עם הנגמ"שים. צביקה המשיך לשמש סמ"פ סורט של ארלה וידין. ערב המלחמה שירת חזי בענף היסטוריה בתח"ש (תורת חיל שריון) לצדו של ראש תח"ש אל"ם עמי רדיאן, שמינוי המשנה שלו היה רמ"ט באוגדת ברן. בשבוע הראשון תפקד חזי במסגרת מפקדת האוגדה. אך בה-בעת לחץ על מפקדו עמי לשלוח אותו לפקד על פלוגת חרמ"ש. זה היה המינוי שלו בתקופת שירות המילואים. רק ב-14 באוקטובר בלילה התרצה עמי ושלח אותו אליו לגדוד. למזלו, למחרת, 15 באוקטובר, תוגברתי בשבעה נגמ"שים חדשים. בנסיבות הקיימות ובשל ההבדלים שהיו בין הנגמ"ש לזחל"ם מבחינת יכולת העבירות שלהם החלטתי לפצל את פלוגת החרמ"ש לשניים, וכבר למחרת, 16 באוקטובר, פעלו שתי הפלוגות בנפרד. פלוגת סורט, בפיקודו של מינקו על שבעת הנגמ"שים החדשים. פלוגת חרמ"ש, ומחלקת מרגמות 81 מ"מ בפיקודו של חזי, על שישה זחל"מים (נתתי

לפלוגה את הקוד חזי ברשת הקשר). על מחלקת מרגמות 81 מ"מ פיקד יעקב (יקי) לוי.

סרן חזי סיפר:

הכול היה חפוז. לא הכרתי את אנשי הפלוגה וגם לא את יתר הגדוד. למרות כושר עבירותם המוגבל של הזחל"מים לא זכינו לשום הנחות מהמג"ד, ונדרשנו לכל משימות החרמ"ש כבר מ-16 באוקטובר בבוקר. למזלנו, היה לגדוד צוות חימוש מעולה שנתן לנו תמיכה טכנית טובה. לחמנו לצד הגדוד, בתצפיות ובאבטחה, בקרבות הבלימה ובקרב השריון בשריון מול חטיבת השריון המצרית 25. צלחנו עם הגדוד את התעלה. למרות ההפגזה הכבדה בדוורסואר הצלחתי לצאת מזה בלי נפגעים בפלוגה. בקרבות הרדיפה של הגדוד ממערב לתעלה מילאנו ביום תפקידי ליווי ואבטחת אגפים לטנקים באזורים רוויי חי"ר אויב ונשק נ"ט, ובלילה עזרנו באבטחת החניונים. אל העיר סואץ הגענו עם הגדוד ביום רביעי, 24 באוקטובר, בבוקר. רוב יחידות החטיבה והאוגדה התנקזו במרחבים סביב סואץ. האווירה הייתה של תבוסה לאויב, ולכן הוחלט בדרגים הגבוהים על כיבוש העיר סואץ – כאשר אנו הגדוד המוביל אל תוך הרחוב הראשי של העיר. מיקומי בשדרת הגדוד בפריצה היה אחרי פלוגת הטנקים ליבק של אלברט, ואחריי, בסוף השדרה, סגרה פלוגת טנקים מיכה. פקודת המג"ד הייתה: כניסה בשדרה רצופה, בארגז אש, תוך ירי, כל אחד בגזרתו ולמקורות האש שירים לעברו. יש לשמור על קשר עין ועל רצף בין הכלים. בשום אופן אין לעשות פניות לרחובות הצדדיים. כך דהרנו אל תוך העיר ללא התנגדות משמעותית. ואולם תוך זמן קצר הכול השתנה מקצה לקצה. על הפלוגה המובילה של מנש נפתחה אש חזקה. בה בעת שמענו את פקודת המג"ד, שהיה עם הפלוגה המובילה, לפתוח באש כל אחד בגזרתו אל מקורות ירי שהוא מזהה ולהמשיך בהתקדמות פנימה עם שדרת הגדוד. תוך כמה דקות הרגשנו כולנו את עצמנו בגיהנום של אש. ירינו בכל הכלים שהיו ברשותנו אל מקורות האש הרבים שנורו מהבניינים הגבוהים בצדי הרחוב ומפתחי הרחובות הצדדיים. המקלען שהיה מאחוריי נפגע, ואני נפצעתי ברגל אך

לא ייחסתי לזה חשיבות. ביצעתי לעצמי חסימה והמשכתי להילחם. לא דיווחתי למג"ד כי ממילא הרשת שלו הייתה עמוסה בדיווחים ובקריאות לעזרה. הטנקים שלפנינו האיצו. כדי שלא ייפתחו רווחים גדולים הוריתי לנהג הפצוע להאיץ ולא להתנתק מן הטנקים. כמה דקות לאחר מכן נפגעתי שוב מרסיסי רימון, והפעם בכתף הימנית, בגב ובבית החזה. אחד מחיילי חבש אותי. הוריתי להם להודיע למג"ד שנפצעתי. זמן־מה לאחר מכן הגיע נגמ"ש שאסף אותי. פוניתי אליו, ואתו הגעתי, יחד עם יתר הפצועים שהיו דחוסים בו, אל התאג"ד שלנו, שהיה פרוס בכניסה לעיר. מן התאג"ד פינו אותי לפאיד, ומשם לבית חולים. לאחר שני ניתוחים וכחודש החלמה חזרתי לשרת ביחידת האם שלי בתח"ש.

אנחנו, לוחמי הגדוד, חבים חוב גדול לאנשי הצללים, פלוגת המפקדה והמחלקות המקצועיות: על פלוגת המפקדה פיקד ניסים כהן במשך כל המלחמה; על מחלקת הסיור פיקדו מרדכי גייסט, יוסף מלכי ומשה מרקובסקי; על כיתת המרגמות 81 פיקדו יעקב (יקי) לוי, שנפצע בסואץ, ויהודה וולף; על מחלקת החבלה פיקד יגאל אברהם; על מחלקת החימוש פיקד קצין החימוש הגדודי אלכס מאיר. אלכס הפעיל את מחלקת החט"ג, שעליה פיקד סג"ם יהונתן אפרת, ואת החוליות הטכניות הפלוגתיות כמקשה אחת ובצורה מעוררת התפעלות. הם עשו את עבודתם במסירות ובמקצועיות. בחניוני הלילה פעלו ללא לאות על החזרת הטנקים שנפגעו לכשירות, ובמהלך ימי הלחימה הארוכים הם התרוצצו בין הטנקים הלוחמים אל העמדות ובין העמדות – זאת תוך סיכון אישי גדול ותחת אש ארטילרית ואש ישירה, כדי לטפל בתקלות שצצו ושאותן ניתן היה לפתור בשטח. יתרה מזו, הם תיקנו כל טנק תקוע/פגוע שבו נתקלו, והיו רבים כאלה, גם אם לא היה שייך לגדוד, החזירו אותו לכשירות וצירפוהו לגדוד. על מחלקת הרפואה (התאג"ד) פיקדו ד"ר יצחק גרתי, ואחריו ד"ר תאודור גל. על מחלקת הקשר פיקד קצין הקשר הגדודי ניסן לב רן. על מחלקת המודיעין פיקד בני סלע. המחלקה נדרשה לספק מודיעין

שלא היה קיים, אך השכילה לנצל את גורמי הסיוור והחרמ"ש לתצפיות ולאיסוף מודיעין קרבי בגזרותינו. מפקדת הגדוד (המפקדה העיקרית) תופעלה על-ידי קצין המבצעים שמוליק אביטל, שדילג בין הטנק שלי בזמן לחימה ובין המפקדה בחניונים. רוב העומס נפל עליו מכיוון שכל אחד משני הסמג"דים תפקד ימים אחדים עד שנפגע.

על פלוגת הסיוור החטיבתית פיקדו יוסי סידון, שנפצע ב־12 באוקטובר, ואחריו אמציה אהרונסון שהוביל אותה עד סיום הלחימה. פלוגת הסיוור עשתה את רוב הלחימה אתנו ובצמוד לנו. תרומתה לתצפיות, לאבטחת אנפים, לאיסוף מודיעין קרבי ולהובלת הדרגים הייתה משמעותית מאוד. רבים מן המפקדים שנפגעו הוחלפו. לוחמים רבים צורפו לגדוד במקום אלה שלא צלחו את הקרבות. רבים מאלה שנשארו אינם אותם בחורים שמחים ומלאי אמונה שהיו לפני המלחמה, אך הגדוד כיחידה נשאר חי ובוטט, מתפקד ונכון לכל משימה. זה לא נגמר עד שזה נגמר. ב־3 בנובמבר עזבנו את מערב התעלה כדי להמשיך במסגרת החטיבה את כיתור הארמיה השלישית שנמצאה ממזרח לה. חזרנו לסיני והתמקמנו במבדיל 66. ב־11 בנובמבר דילגנו ממבדיל 66 לפדויי 74. כאן הפתיעו אותי לטובה קצין הקשר סגן ניסן לברן וקצין החימוש סגן אלכס מאיר – הם ארגנו לי קרון מגורים מהקרונות שהביאה מחלקת הסיוור שהיו עמוסים בציוד קשר מצרי. הם רוקנו אותי לקרון אחד והכשירו אותו עם תאורה, פינת כיור ומקלחת והפכו אותו לקרון מגורים לתפארת. למחווה יותר משמחת מזו לא יכולתי לצפות בנסיבות הקיימות.

מכיוון שהגדוד היה מורכב מכוחות סדירים בעלי ניסיון רב בהדרכה, הטילו עליי מפקד האוגדה, שהיה עד פרוץ המלחמה גם מפקד גייסות השריון, ומפקד החטיבה, שהיה מפקד מא"ח 500, נוסף על משימות המבצעות השוטפות, לשמש כבית־ספר לשריון: להכשיר כוחות סדירים ולהסב קציני חי"ר מדרגת סגן ועד דרגות סא"ל ואל"ם לשריון. את ההסבה עשינו בקורסים מזורזים ואינטנסיביים. זאת כדי למלא את הפערים

העצומים שנוצרו ביחידות השריון בשל מספרם הגדול של הנפגעים הרבים בקרב השריונאים. כוח ההדרכה הטוב ביותר היה בין אלה שנשארו מלוחמי הגדוד.

למשימה הזאת רתמתי גם את סרן משה בדש, שפיקד על פלוגת ליבק של אלברט בן הרוש. בדש הגיע אליי לאחר שהחלים מפציעה בראש. כבר ביום שישי, 5 באוקטובר, שלחתי אותו בטיסה, עם עוד שלושה עשר צוותים לביר תמדה בסיני. בדש עודכן שם על יום העי"ן (שבת, יום הכיפורים) ועל שעת השי"ן (18:00). נמסרו לו טנקים עירומים שאותם היה עליו לזווד ולחמש ולהיות מוכן לצאת אתם לחזית דרך טסה.

משה בדש סיפר:

ביום שבת לפנות בוקר – לפני שיצאנו לסיור מ"פים בקו – הנחיתי את הצוותים להמשיך בהכנת הטנקים, ואני הצטרפתי לסיור. לאחר כשעתיים של סיור הורו לנו להפסיק אותו ולחזור מיד לביר תמדה. קיבלתי פקודה לנוע במהירות על שרשרות לטסה. תוך תנועה לשם, בסביבות השעה 14:00, החלו תקיפות אוויריות במקביל על כמה יעדים שלנו בסיני. כאשר הגעתי לטסה הייתה שם אווירת מלחמה. איש לא קיבל אותנו ולא תדרך אותנו. ניתנה לי בקשר פקודה לנוע מערבה על ציר עכביש עד למגע עם כוחות האויב שצלחו את התעלה והתמקמו בשטחנו – בגדה המזרחית שלה. השעה הייתה כבר בין הערביים. בדרכנו למגע עם הכוחות שצלחו חטפנו אש ארטילרית מסיבית ביותר. תוך היחלצות לפנים נתקלנו בכוחות המצריים שצלחו, בעיקר כוחות חי"ר רבים. נכנסנו אתם למגע אש תוך התקדמות ושיפור עמדות. הארטילריה לא חדלה לרגע. בהיותי בכיפת המפקד בטנק שלי נפגעתי בחילופי האש בראשי. צללתי לתוך הטנק, ובכוחותי האחרונים נתתי פקודות לצוות ולפלוגה, ובזה נקטע חלקי. הצוות פינה אותי לתאג"ד ומשם פוניתי לרפידים. מרפידים פוניתי בטיסה יחד עם נפגעים רבים אחרים והועברתי לבית החולים מאיר שבכפר סבא. שם נותחתי וטופלתי. לאחר כמה ימי החלמה שם, ומאוחר יותר בבית החולים ברזילי שבאשקלון. ביקשתי להשתחרר מבית החולים ולחזור ליחידת האם שלי – גדוד 433

של נחום. נסעתי לרפידיים. שם בדקתי היכן נמצא הגדוד והמשכתי ברכבים שהזדמנו לי עד שמצאתי אותו על ציר צאלה 30 (פדויי 74). יום לאחר שהגעתי לשם הטיל עליי המג"ד לפקד על קורס הסבה של 65 קציני חי"ר בדרגות שונות כדי להסב אותם לקציני שריון.

בעת ששימשנו בית-ספר להסבות קצינים גם בנינו את עצמנו מחדש: השלמנו פערים וחדשנו כוחות. בנוסף היינו גדוד מבצעי לכל דבר ועניין. לקחנו חלק בכיתור הארמיה השלישית – אבל הפעם ממזרח. היציאות הביתה היו במקרה הטוב אחת לשבועיים – לשישי-שבת ברוטו. אם היה מצב כוננות, כולם נשארו, ואז היציאה הביתה נדחתה לשבת השלישית. בימים שלאחר הקרבות, בשגרת האימונים והפעילות המבצעית, הציפו אותי מדי פעם מחשבות על רעייתי שרי ושני ילדי – ירון בן 7 ואבי בן 9 חודשים, שבמהלך השירות לא זכו להרבה זמן איכות עם אבא. ירון, למרות היותו רק בן 7, שמע סיפורי מלחמה קשים. כאשר הגעתי לחופשה הראשונה עטו עליי משפחות של חברים, ובני המשפחה – הקרובה והמורחבת – לדלות פרטים על יקיריהם שהוגדרו כנעדרים ועל נסיבות נפילתם של יקיריהם שנהרגו. אל האחרים הייתי צריך ללכת לנחם ולספר את המעט שהגיע אליי על הנסיבות של נפילת יקיריהם.

שרי סיפרה לי שכאשר הנושא היה עולה, וזה קרה הרבה, ירון היה מסתקרן, ומקשיב בשקט לתיאורים. כשהגעתי לחופשות, הוא נצמד אליי בעת שיחותיי עם האורחים ובני המשפחה. כאשר הבית נרגע ונשארו המשפחה לבדנו הוא המם אותי בשאלה ישירה: "אבא, הרי אלוהים הוא שלנו, והוא יכול לעשות הכול, אז למה הוא לא הורג אותם?" [את האויבים]. לך וענה לילד על שאלה כזאת כשאתה עצמך הסברת לו בעבר שאלוהים הוא כל יכול. רק מי שחוה אובדן של בן משפחה יודע כי המוות כרוך בייסורים רבים, בבכי של רעיות ואמהות, שלבן השבור לא יתאחה לעולם. האבל של בני המשפחה הוא ענן שחור שאינו מתפוגג.

זהו דור אומלל, שבו אבות אומרים קדיש על בניהם. השקט של האבלים מכה באוזניים חזק יותר מרעם הפגזים. רק לאחר מלחמה כזאת מבינים את המשמעות של לפני ואחרי.

בחזרה לגדה המזרחית של התעלה

